Conflictologie aplicată

pentru jurnaliști

ВК 76.01
P 75

Lucrarea a fost elaborată cu contribuția
Institutului pentru o Societate Deschisă

Autor - Mihail Melnikov, doctor în ştiinţe politice
Redactor - Mark Grigorian, doctor în filologie
Coodonator de proiect - Oleg Panfilov

P 75 Conflictologie aplicată - M.: „Drepturile omului”, 2006.– 158p.
ISBN 5-7712-0366-1 (978-5-7712-0366-9)

Seria de articole propusă cititorului este dedicată problemei reflectării în presă a unor interacțiuni conflictuale complexe. Autorii cărții evidențiază rolul important al mijloacelor de informare în masă în asigurarea dreptului cetățenilor de a afla despre apariția, dezvoltarea şi consecințele conflictelor de importanță socială. În acest context, specialiştii relevă că jurnaliştii şi redacțiile mass-media pot fi şi deseori sunt instrumente de acutizare, iar uneori chiar de declanşare a conflictelor. Pentru evitarea acestui lucru, în opinia autorilor articolelor, sunt utile cunoştințele şi aplicarea corectă a teoriei contemporane a conflictelor, respectarea normelor de drept şi a eticii profesionale.

Articolele analitice din acest volum se bazează pe un larg material practic; autorii au o bogată experiență de participare directă la reglementarea unor dispute informaționale.

Lucrarea este destinată colaboratorilor mass-media scrise şi electronice, lectorilor facultăților de jurnalism.

Traducere: Nadine Gogu
Redactare: Rodica Mahu

ВВК 76.01

ISBN 5-7712-0366-1 (978-5-7712-0366-9)

CUPRINS

AUTORI:

Prefața şi capitolul 1 - Mihail Melnikov, analist al Centrului pentru Jurnalism Extrem al Uniunii Jurnaliştilor din Rusia, doctor în ştiințe politice

Capitolul 2 - Vera Malkova,
cercetător ştiințific coordonator al IEA al AŞR,
doctor habilitat în ştiințe istorice

Capitolul 3 - Anatoli Pcelinţev, redactor-şef al revistei „Religia şi dreptul", avocat,
partener superior al biroului de avocați
„Centrul slav de drept", doctor în ştiințe juridice

Capitolul 4 - Galina Kojevnikova, director adjunct al Centrului Informațional-Analitic „SOVA", doctor în istorie

Capitolul 5 - Viktor Monahov, colaborator ştiințific superior al sectorului drept informațional al GIGP al AŞR, consilier de justiție de rangul 1,
Directorul proiectului „Apărarea juridică strategică" AHO „IURIX" (Moscova), doctor în istorie

Jurnalistul conştientizează pe deplin
pericolele limitării, urmăririi şi violenţei, persecutării,
ce pot fi provocate de
activitatea sa.
Îndeplinindu-şi obligaţiile profesionale,
acesta combate extremismul
şi îngrădirea drepturilor civile
după orice criterii,
inclusiv cele de gen, rasă, limbă,
religie, opinii politice şi de alt gen,
precum şi apartenenţa socială şi naţională.
Jurnalistul respectă onoarea şi demnitatea oamenilor
care devin subiecţi ai atenţiei profesionale a acestuia.

El se abţine
de la diferite aluzii dispreţuitoare
sau comentarii cu referire la rasă,
naţionalitate, culoare a pielii, religie,
gen sau clasă socială,
precum şi la handicapul fizic
sau boala persoanei.
El se abţine de la publicarea unor astfel de informaţii,
cu excepţia cazurilor
în care aceste circumstanţe sunt legate direct
de conţinutul informaţiei ce urmează a fi publicată.
Jurnalistul este obligat să evite
utilizarea expresiilor ofensatoare,
ce pot pricinui daune
sănătăţii psihice şi fizice a oamenilor.

Extrase din Codul de etică profesională
a jurnalistului rus,
adoptat de Congresul Jurnaliştilor din Rusia
în anul 1994

PREFAȚĂ

Conflictele reprezintă un „mediu natural” al jurnaliştilor, care sunt ghidați de dorința de a găsi informație actuală, de a fi în permanență „la curent”. Iar acest lucru nu e atât de simplu. Dacă într-un loc autoritățile împrăştie o demonstrație, reporterii se aruncă în inima evenimentelor. În timpul acțiunilor militare, aceştia degeră în tranşee împreună cu soldații, iar în cazul incendiilor se bagă în foc, fum şi pară. Anume datorită presei aflăm despre acțiunile miliției, despre derularea conflictelor armate, despre eroismul celor care, riscându-şi propria viață, salvează oameni, despre modul în care funcționarii soluționează problemele omului simplu.

Cu toate acestea, telespectatorii, radioascultătorii şi cititorii de rând, încântați de curajul şi fermitatea jurnaliştilor, sunt gata să pună pe umerii acestora responsabilitatea pentru escaladarea conflictelor şi acutizarea problemelor. Uneori şi politicienii îi critică pe jurnalişti din aceleaşi motive. Jurnaliştii, însă, de regulă, spun că sunt doar o oglindă ce reflectă realitatea. Şi în această afirmație se regăseşte citatul ascuns al popularului proverb-epigraf din comedia „Revizorul”: „Nu ai de ce învinui oglinda, dacă mutra ți-e strâmbă”.

Criticii au totuşi dreptate. Jurnaliştii pot influența mersul conflictelor. O reflectare exagerat de dură sau incompetentă poate provoca iritarea uneia dintre părți, insatisfacția care, la rândul ei, poate să ducă la ieşirea oamenilor în stradă, să provoace mitinguri, demonstrații, să servească drept motiv pentru escaladarea conflictului.

Odată ce dă crezare argumentelor expuse de o parte în conflict, jurnalistul poate să scrie un articol sau să pregătească o emisiune televizată în care să prezinte spusele interlocutorilor săi drept adevăr. Astfel, acesta va începe să „joace” pentru una din părți. Şi aceasta se poate solda cu degradarea serioasă a situației.

Să conchidem că nu ar trebui să reflectăm conflictele? Poate dacă jurnaliştii ar tăcea, nu ar povesti despre acutizarea situației, despre pasiuni şi probleme, spiritele s-ar calma, situația s-ar ameliora şi nu ar mai avea loc conflicte?

Dar nu e aşa. Responsabilitatea pentru declanşarea şi consecințele conflictelor mari revine, desigur, grupurilor politice şi instituțiilor sociale, statului şi structurilor acestuia, tuturor segmentelor importante ale mediului social.

Iar ştiințele politice, la rândul lor, urmează să vină cu recomandări concrete, care ar ajuta la prevenirea şi soluționarea conflictelor şi, în final, la elaborarea unei tehnologii politice de dirijare a conflictelor. Mass-media le revine un rol important în aceste tehnologii.

Acest rol nu poate fi atribuit niciunui institut social, fiind vorba de informarea în masă privind conflictele, acompanierea informațională a conflictului. Iar aceasta presupune informarea despre participanții la conflict, despre cauzele confruntării, despre resursele conflictului, despre eventualele consecințe ale acestuia. Difuzarea unei informații corecte şi obiective creează premise pentru reglementarea conflictului, soluționarea acestuia.

Oamenii au dreptul să fie informați despre existența unor situații tensionate în societate şi sursele acestor tensiuni. Ei trebuie să cunoască ce acțiuni întreprind părțile aflate în conflict. Dacă tensiunea a degenerat într-un conflict (şi, cu atât mai mult, într-o confruntare... directă), societatea trebuie să ştie în ce constă acest conflict, cine sunt participanții (subiecții), dacă există o bază normativă pentru reglementarea conflictului, ce măsuri sunt întreprinse pentru ca acest conflict să nu degenereze într-o confruntare deschisă a părților. Iar în cazul în care conflictul obține totuşi statutul de confruntare deschisă a părților, societatea trebuie să fie informată despre pierderile reale (materiale, umane) în conflict, despre acțiunile autorităților şi ale altor „jucători", despre perspectivele soluționării acestuia pe cale paşnică.

În opinia autorilor acestei lucrări, cunoştințele despre tipurile de conflict şi modalitățile de reflectare a acestora pot oferi jurnaliştilor noi resurse profesionale şi intelectuale şi pot să le pună la dispoziție noi argumente pentru înțelegerea esenței confruntării, pentru înaintarea cerințelor față de participanții la conflict, a căror politică informațională poate duce la escaladarea conflictelor.

Ce este totuşi un conflict? Ne-am obişnuit să vorbim despre conflicte, fără a raționa asupra semnificației acestui termen.

Ştiința contemporană tratează noțiunea de conflict ca pe un tip dinamic de relații sociale ce decurg din confruntările posibile sau reale ale subiecților conflictului. Iar confruntările sunt iminente, deoarece participanții (părțile) la conflict au diverse predilecții, interese, valori.

Acest tip de relații există permanent în mediu (în formă evidentă sau ascunsă, în stare „adormită") şi nu pot fi eliminate.

Conflictul este un fenomen dinamic ce se desfăşoară în timp. Prin urmare, dinamica conflictului reprezintă mişcarea şi evoluarea conflictului în timp.

Indiferent de tipul conflictului, acesta, de regulă, trece prin următoarele etape:

- **etapă ascunsă, latentă** - când există o situație de conflict, dar conflictul încă nu s-a încins, interesele şi scopurile potențialilor subiecți ai conflictului nu sunt conştientizate pe deplin sau nu sunt evidente;

- **escaladare** - evoluarea conflictului, adică creşterea proporțiilor şi intensității comportamentului conflictual;

- **etapă evidentă, deschisă** - conflictul devine evident, subiecții conflictului se află în interacțiune sau confruntare nemijlocită;

- **deescaladarea conflictului** - reducerea nivelului „energetic" al interacțiunii conflictuale, adică diminuarea proporțiilor şi intensității comportamentului subiecților conflictului;

- **etapă post-conflict** - totul s-a terminat; pot fi analizate consecințele confruntărilor.

Ce oferă aceste cunoştințe, în special jurnaliştilor?

O multitudine de exemple din istorie relevă că, la prima etapă, etapa latentă a conflictului, deficitul de informație sau dezinformarea activă şi intenționată a societății cu privire la gravitatea pericolului confruntării duc la deteriorarea acută a situației. În cazul în care presa nu fructifică toate oportunitățile la etapa respectivă, atunci e puțin probabil să ne aşteptăm la o reacție adecvată din partea instituțiilor societății civile şi a statului cu privire la pericolul potențial. Evoluția ulterioară a evenimentelor ar putea duce la creşterea neînțelegerilor, apariția tensiunii în relațiile dintre concurenții din domeniul politic, economic şi alte sfere, la confruntarea directă dintre părți.

Jurnalistul poate reflecta evenimentul ca pe ceva independent şi izolat, dar îl poate reflecta şi ca pe o parte a unui tot întreg, ca pe un element al unui fenomen complex. Astfel, auditoriul mass-media va primi un produs informațional ce va reflecta realitatea în mod diferit. Iar succesele înregistrate în soluționarea unor dispute concrete pot asigura soluționarea conflictului.

În conflictologie, un rol foarte important este atribuit studiului comportamentului părților aflate în conflict. Deoarece situațiile de conflict

sunt lucruri obişnuite pentru jurnalişti, acestora, probabil, le va fi util să ştie că situaţia conflictuală şi degenerarea acesteia într-un conflict real este determinată în particular de factorii generatori de conflict. Generatorii de conflict specifici transpar şi în practica acompanierii informaţionale a conflictelor, inclusiv în activitatea jurnalistică.

Factorii generatori de conflict (conflictogenii) *- acţiunile unei sau câtorva părţi într-o relaţie, inclusiv cuvintele, gesturile, evaluările, reflecţiile ce pot duce la apariţia unei situaţii de conflict şi la transformarea acesteia într-un comportament conflictual real. Pasivitatea poate fi de asemenea un factor generator de conflict.*

Generatorii de conflict în acompanierea informaţională a conflictului - comportamentul jurnaliştilor şi al redacţiei mass-media care poate fi folosit pentru transformarea situaţiei de conflict în conflict, în scopul acutizării (escaladării) unei confruntări conflictuale concrete. Printre astfel de generatori de conflict se numără metodele specifice de organizare a informaţiei cu ajutorul cărora se creează o imagine denaturată despre caracteristicile esenţiale ale conflictului (despre participanţi, cauze, consecinţe etc.). Un generator de conflict cert este „limbajul urii”.

E nevoie oare să demonstrăm că jurnalistul, care reflectă o situaţie de conflict şi care se identifică doar cu părerea unei părţi în conflict, devine un purtător de conflictogeni şi, implicit, un participant direct la conflict?

Multe divergenţe dintre părţile aflate în conflict apar din cauza viziunilor lor diferite asupra esenţei divergenţelor. Într-un conflict pot domina, de exemplu, o dispută teritorială mai veche sau o confruntare interetnică moştenită. Şi dacă acompanierea informaţională a conflictului reflectă doar conjunctura contemporană (cauzele economice sau factorul subiectiv al ambiţiilor politice), aceasta nu poate contribui în niciun fel la soluţionarea conflictului şi nici măcar la asigurarea unui proces de negocieri civilizat, cu participarea oponenţilor.

De menţionat că, în general, interesul jurnaliştilor faţă de conflicte este obiectiv, căci mass-media încearcă să satisfacă necesităţile auditoriului lor, dintre care face parte şi necesitatea de a fi informat despre conflictele de importanţă socială. În plus, presa tinde în permanenţă să-şi extindă auditoriul pe contul informaţiei noi despre conflict, des-

pre subiecții implicați în acesta, resursele acestuia, despre pericolul escaladării conflictelor, alte consecințe posibile etc.

Prin acompanierea informațională a conflictului, televiziunea, radioul şi ziarele formează o percepție despre conflict, uneori chiar diagnostichează conflictul, fac pronosticuri privind evoluția acestuia şi propun rețete pentru soluționarea problemei. În acest fel, mass-media se produc în rolul de jucător independent sau deseori dependent pe câmpul informațional. Astfel, presa, ca unul din furnizorii importanți de informație pentru societate şi structurile de stat, formează o imagine de conflict, asigură mecanisme de soluționare şi, de facto, influențează asupra conflictului.

În acest context, e necesar să accentuăm că informarea despre conflict, toate componentele structurale ale acestuia (participanții şi motivele conflictului, contextul acestuia, micromediul, motivarea şi scopurile părților în conflict etc.) constituie una din condițiile cele mai importante ce influențează asupra diferiților parametri ai conflictului, în particular asupra dinamicii, duratei, intensității acestuia. Într-o societate bine informată, de regulă, începe să funcționeze un mecanism de acțiune: formarea opiniei publice şi evaluările experților – presiunea din partea societății asupra părților aflate în conflict – luarea unei decizii – reducerea nivelului de conflict – transformarea şi soluționarea conflictului.

Cele mai actuale conflicte pentru reprezentanții mass-media sunt cele din domeniul politic, economic, teritorial, etnic, religios şi, în final, cele mixte. Despre unele tipuri de conflict şi despre felul în care acestea sunt oglindite de mass-media citiți în continuare în lucrarea de față.

CAPITOLUL I.

JURNALISTUL ÎN CONFLICTUL SOCIAL

Jurnaliştii deseori afirmă: „Noi jucăm rolul oglinzii. Reflectăm evenimentele şi atât”.

De bună seamă, se poate oare afirma că jurnalistul este implicat într-o situaţie de conflict, dacă acesta îndeplineşte o misiune redacţională, adunând pur şi simplu informaţia despre un eveniment concret şi reflectând ceea ce se întâmplă în realitate?

De ce reporterul trebuie să se frământe, gândindu-se la locul care îi revine materialului său sau canalului de informare în unele cataclisme sociale complicate, dacă mass-media pur şi simplu informează societatea despre evenimentele actuale, prezintă auditoriului său diferite puncte de vedere asupra „unei anumite situaţii”?

Se poate oare afirma că jurnalistul e „montat” într-un oarecare conflict dacă, pe paginile publicaţiei sau pe post, acesta prezintă doar faptele, opinia sa şi (sau) opinia unui politician cu autoritate sau a unui expert privind o situaţie ori alta (un fenomen, o serie de fapte)?

Vorba e că imediat ce reporterul începe să-şi expună părerea proprie, acesta încetează să mai fie oglinda ce nu poate să aibă opinie personală despre acele obiecte şi acţiuni pe care le reflectă. În plus, jurnalistul, de regulă, selectează faptele pentru articolele sau emisiunile sale, ceea ce, din nou, nu „cadrează” cu „funcţiile” oglinzii.

Părerile generale şi nu prea exacte despre faptul că mass-media îndeplinesc în primul rând rolul de oglindă pot şi trebuie să fie puse la îndoială cel puţin din considerentul că aceste păreri sunt limitate. Pentru a ne convinge de aceasta, vom examina câteva modele clare de comportament jurnalistic într-o situaţie destul de răspândită – „reporterul în misiune”. Vom sublinia în mod special că misiunea este una de rutină, sarcinile acestea fiind obişnuite în practica redacţională.

Jurnalistul în misiune. Modele de comportament

Să presupunem că jurnalistul trebuie să pregătească o informaţie pentru coloana de ştiri a ziarului privind inaugurarea unui obiectiv de importanţă socială. Un astfel de eveniment ar putea fi deschiderea unui mare centru comercial.

Modelul numărul unu. Reporterul a fost prezent la inaugurarea obiectivului, a audiat discursurile festive ale reprezentanţilor autorităţilor locale, ale constructorilor şi ale altor persoane interesate. Acesta a făcut o fotografie „de serviciu" (tăierea panglicii) şi a revenit urgent în redacţie să „raporteze". În următoarea ediţie de dimineaţă a ziarului, a apărut informaţia corespunzătoare (4-5 alineate), însoţită de o fotografie.

Modelul numărul doi. Reporterul a ascultat nu numai cuvântările oficiale, ci a comunicat cu colegi de-ai săi de la care a aflat multe lucruri interesante: că obiectivul a fost construit de renumita firmă X, deşi în lista pretendenţilor figurau şi firmele V şi Y, că nu au fost organizate tendere privind selectarea prestatorilor de servicii şi nu e clar de ce autorităţile locale au acordat preferinţă firmei X. Deoarece redacţia aşteaptă de la el o informaţie operativă de doar 4-5 alineate, reporterul nostru a uitat despre informaţia respectivă...

Modelul numărul trei. La ceremonia de dare în folosinţă a obiectivului, reporterul a comunicat cu colegi, precum şi cu constructori şi cu lucrători de rând ai centrului comercial. Jurnalistul a mers să vadă încăperile comerciale şi auxiliare ale centrului şi teritoriul adiacent. Dincolo de faptul că selectarea firmei de construcţie s-a făcut în umbra cabinetelor puterii, el a mai aflat şi că lucrările de construcţie au fost executate cu mari abateri, care, de altfel, sunt greu de descoperit. La redacţie, reporterul a scris cele 4-5 alineate solicitate. După care, în fumoarul din redacţie, a comunicat colegilor toată informaţia despre centrul respectiv. Jurnaliştii s-au revoltat în privinţa corupţiei din organele de stat, i-au pus la stâlpul infamiei pe constructori şi s-au împrăştiat să-şi continue munca.

Modelul numărul patru. Jurnalistul a îndeplinit misiunea redacţiei: a scris o ştire scurtă despre darea în exploatare a obiectivului. Dar după aceasta nu a şters din memorie informaţia pe care a obţinut-o la ceremonie, informaţie ce pune în cu totul altă lumină evenimentul de

importanţă socială decât au făcut-o discursurile triumfaliste. El a discutat despre informaţia aceasta cu şefii săi de redacţie şi a rezervat un subiect pentru un articol. O altă variantă – informaţia „de ultimă oră" este transmisă în departamentul de profil al redacţiei sau colaboratorului care e specializat în investigaţii jurnalistice.

Modelul numărul cinci. Reporterul nostru nu a mers la inaugurare, deoarece aştepta de mult timp acest eveniment şi a scris din timp cele 4-5 alineate necesare pentru ziarul său. În plus, reporterul nostru a „vândut" informaţia pe care o deţinea şi colegilor săi de la ediţia de seară a ziarului local, precum şi celor de la radio şi televiziune. În ziua ceremoniei, reporterul nostru a verificat la telefon dacă centrul a fost deschis. Informaţia a apărut, după cum era planificat, în ediţia de dimineaţă a ziarului unde munceşte reporterul nostru, precum şi în alte mijloace de presă.

> ***Conflict social** — o noţiune largă, folosită în conflictologie pentru a indica orice tip de conflict apărut în societate. În calitate de noţiune-cadru a conflictului în literatura contemporană se foloseşte de cele mai dese ori definiţia lui Louis Coser, care tratează conflictul ca pe „o luptă din cauza valorilor sau a pretenţiilor asupra statutului, puterii şi resurselor cu acces limitat, în care fiecare dintre părţi tinde să neutralizeze, să îngrădească sau să înăbuşe scopurile".*

Jurnaliştii pot continua cu uşurinţă acest exerciţiu de modelare a comportamentului reporterului. Modelul care va fi ales într-o situaţie concretă depinde de politica editorială a redacţiei, de profesionalismul jurnalistului şi de poziţia sa civică, de motivaţie, de conştientizarea rolului său în procesele ce au loc în jur şi de multe alte circumstanţe.

Pentru noi, însă, cel mai important lucru e că şi în asemenea activităţi „protocolare", cum ar fi darea în exploatare a unui centru comercial, sunt ascunse diferite conflicte. Toate acestea pot fi atribuite tipului de conflict social.

În evoluţia sa, orice conflict (fie că e vorba de un conflict social, naţional sau religios) trece prin câteva etape. Conflictul nu apare niciodată de la sine, fără a fi provocat. Pentru aceasta nu e deloc obligatorie intervenţia unor forţe din exterior – conflictul se poate declanşa ca rezultat al acumulării de potenţial negativ în situaţia de conflict.

Situație de conflict *- situația inițială a conflictului. Este o astfel de situație a sistemului social, a grupurilor de oameni şi a interacțiunii dintre ei în care se profilează divergențele de interes, scop, motive ale comportamentului sau ale filosofiei de viață. Conştientizarea acestor divergențe îi face pe potențialii oponenți să inițieze o interacțiune conflictuală, să se pregătească de o luptă în perspectivă. După* ***situația de conflict*** *poate urma* ***incidentul****.*

Incidentul *este confruntarea părților aflate în conflict şi semnifică transferul situației de conflict în etapa de interacțiune conflictuală.*

Din punct de vedere profesional, informând despre conflict, jurnalistul (redacția, presa, mass-media în general), de regulă, informează auditoriul despre subiectul conflictului, adică despre problema existentă obiectiv sau la nivel de imaginație (închipuire), care devine cauza divergențelor de opinii, evaluărilor şi scopurilor oponenților. Desigur că presa nu îi trece cu vederea pe acei oameni, acele grupuri sociale, structuri ale puterii sau alte grupuri de influență care sunt participanți la conflict, adică părți în conflict. Cu alte cuvinte, presa participă la identificarea participanților direcți (evidenți sau ascunşi) ai evenimentelor conflictuale – subiecți ai conflictului, îi reflectă în interacțiune.

Vrea jurnalistul sau nu vrea, dar deseori în practica sa profesională acesta e antrenat în acompanierea informațională a conflictului.

Acompanierea informațională a conflictului – reflectarea intenționată sau spontană în presă a evenimentelor importante de confruntare conflictuală. Auditoriului mass-media îi este furnizată informație despre subiecții şi esența conflictului, despre scopurile presupuse sau reale şi intențiile părților concurente, despre consecințele probabile şi reale ale interacțiunii conflictuale.

Desigur că selectarea modelului de comportament al jurnalistului e atribuită, de regulă, profesionalismului presei. Problema rezidă totuşi în faptul cărei informații va acorda prioritate jurnalistul, de ce principii se va conduce acesta în procesul respectiv. Jurnalistul poate pur şi simplu descrie fapte reale, de suprafață, dar poate încerca să clarifice

natura acestora, să arate corelația şi divergențele dintre evenimente. Iar acest lucru este complicat de realizat. Jurnalistul poate să vrea să vadă ceva mai mult în spatele faptelor (de exemplu, problema importanței sociale sau conflictul ce afectează viața multor oameni), dar poate să nu aibă nicio motivație, în afară de misiunea redacțională, şi un interes pur pragmatic – să stoarcă folos la maxim din statutul său de „proprietar al informației".

În general, cercetătorii preocupați de motivarea activității jurnalistice sunt de acord că în sistemul de factori ce trezesc interesul jurnaliştilor față de o activitate profesională concretă, dorința de a „influența" este factorul-cheie. A influența o situație, o persoană, a influența asupra evoluției evenimentelor, asupra circumstanțelor şi proceselor importante din punct de vedere social. În acest sens, este important de realizat că, chiar dacă jurnalistul nu îşi propune drept scop direct să influențeze, felul în care acesta e informat despre evenimentul de conflict înrâureşte într-un fel sau altul asupra modului de percepere a conflictului, deci şi asupra soluționării sau agravării problemei, ceea ce asigură dinamica şi intensitatea conflictului.

Şi, în acest caz, nu putem evita unele întrebări evidente. Care e scopul acestei influențări? De ce? Prin ce mijloace? Care vor fi eventualele urmări?

O altă problemă la fel de importantă e cea care decurge din faptul evident că jurnalismul presupune o gamă largă de modele de comportament şi conferă reprezentanților acestei profesii un înalt grad de libertate. Care sunt limitele influenței pozitive a jurnaliştilor, unde e acel hotar după care încep urmările negative ale influenței presei asupra evoluției conflictului?

O altă întrebare foarte serioasă către jurnalişti: dar se poate oare influența rațional şi cu urmări pozitive asupra unui obiect, fenomen sau proces, fără a cunoaşte esența acestora? Răspunsul la această întrebare e evident: puțin probabil.

Ce susținem: dirijarea conflictului sau escaladarea acestuia?

Direcția evoluției conflictului poate fi prezentată sub formă de diverse verigi tehnologice de dirijare, fiecare verigă reflectând, de exemplu, calitatea situației de conflict sau statutul părții în conflict.

De exemplu, conflictul de la punctul inferior al confruntării până la punctul culminant trece prin următoarele etape: tensiune – dezacord – concurență – dispută – duşmănie – agresivitate – forță – război. Se schimbă şi statutul părților aflate în conflict: prieten – aliat – partener – concurent – adversar – duşman.

O particularitate importantă a schemelor-transformări de acest fel constă în faptul că sarcina formulată realist a reglementării unui conflict presupune o trecere deosebit de consistentă de la o etapă la alta a evoluției conflictului. Şi aici e în vigoare regula: este inadmisibilă evaluarea eronată a unei situații concrete de conflict, a statutului părților, precum şi ignorarea principiului de transformare consistentă a unei etape a conflictului în alta. Vom ilustra acțiunea acestei reguli.

Tensiunea, de exemplu, poate să treacă în dezacord, iar dezacordul, la rândul său, va împinge părțile spre concurență. Şi doar în dezvoltarea ulterioară a conflictului concurența se poate transforma în dispută şi chiar poate face relațiile duşmănoase. Aceasta e logica dezvoltării relațiilor conflictuale. Experiența unui număr mare de conflicte relevă că în evoluția situației de conflict nu se trece direct de la tensiune la duşmănie, ocolindu-se etapele de dezacord, concurență şi dispută. Să reproducem în alt fel această evoluție ar însemna să păcătuim în fața logicii evoluției existente.

Dacă presa prezintă relațiile tensionate dintre părți drept duşmănoase, atunci putem să nu mai avem dubii - şi oponenții vor considera aceste relații duşmănoase. De aici reiese că părțile se vor comporta duşmănos, se vor gândi la folosirea metodelor de soluționare a conflictelor prin forță, ceea ce e natural pentru părțile ce se duşmănesc.

Dar e posibilă şi o situație inversă, de percepție redusă a conflictului. Să zicem că, în urma unei intense campanii informaționale, adversarii au căpătat imaginea de aliați, chiar prieteni. Şi în conştiința maselor, şi în conştiința grupurilor de elită vor apărea aşteptări implicite în privința comportamentului acestora. În sfera administrativă se iau decizii pornind de la premisele de prietenie şi colaborare. Dar, mai devreme sau mai târziu, relațiile existente, acute şi de neîmpăcat, vor ieşi la iveală, se va trece la acțiuni duşmănoase şi cel puțin una din părți nu va fi pregătită pentru această nouă realitate. Rezultatul este evident – pierderi nejustificate şi acutizarea ulterioară a confruntării.

Într-un cuvânt, nerespectarea canoanelor de influență administrativă asupra conflictului se poate solda cu acutizarea situației de conflict.

Ca exemplu ne vom referi la un conflict internaţional foarte cunoscut şi studiat.

În timpul crizei din Caraibe din anul 1962, iniţial, partea americană şi cea sovietică au pornit de la faptul că, chipurile, partea opusă ar urmări scopuri extrem de agresive. De fapt, erau proclamate următoarele directive: să se asigure „securitatea unei părţi din contul distrugerii potenţialului militar al celeilalte părţi", „victoria unei părţi prin înfrângerea celeilalte părţi". Presa din ambele ţări (nu fără „ajutorul" politicienilor de orientare radicală) a făcut tot posibilul să prezinte concurentul din sfera ideologică ca pe un posibil oponent într-un conflict armat. Astfel erau ignorate (sau uitate) perspectivele dezvoltării relaţiilor dintre părţi ca parteneri într-un domeniu sau altul. În urma escaladării relaţiilor dintre părţi, concurenţa şi disputa au ajuns rapid în etapa de duşmănie, după care se întrezăreau real agresiunea directă şi acţiunile militare.

La aceasta merită de adăugat că evenimentele de pe malurile Cubei au fost precedate de o activitate îndelungată a jurnaliştilor, orientată spre crearea unui puternic fundal informaţional, împletit din stereotipuri negative, imagini ale unor adversari de neîmpăcat, de duşmani. Şi doar cu preţul unor eforturi enorme şi concertate ale părţilor s-a reuşit scoaterea conflictului din faza activă. S-a trecut de la confruntare acută la dialog, care, după cum se cunoaşte, creează premise pentru evoluţia ulterioară a relaţiilor în direcţie pozitivă – cea a consensului şi consolidării.

Imperiile nucleare au avut ce învăţa din criza Caraibelor. În primul rând, conştientizarea responsabilităţii în conflict şi realizarea faptului că există un hotar de percepere a conflictului, care duce la soluţii şi acţiuni cu consecinţe ireversibile garantate. În linii mari, acompanierea informaţională a crizei din Caraibe a servit drept confirmare a concluziei ştiinţifice că percepţia nu este doar o reflecţie a realităţii, ci evoluează conform unor legităţi proprii. În particular, imaginile „străinilor" şi ale celor „de neînţeles" se transformă cu uşurinţă în imagini ale unor persoane „ostile" şi în „duşmani". Iar aceste imagini pot să se amplifice reciproc şi să creeze cele mai diverse tablouri, până la cele apocaliptice.

Multitudinea de cercetări ştiinţifice relevă că, în condiţii de conflict, percepţia este într-o mare măsură supusă influenţei stereotipurilor, mult mai mare decât în condiţii obişnuite. Aceasta se referă şi la omul de rând („conştiinţa de masă"), şi la reprezentanţii elitei, şi la

persoana care ia deciziile. Stereotipurile sunt amplificate şi de factorul apartenenței la un anumit grup (partid, comunitate, etnie, țară), însoțit de relațiile puternice dintre grupuri.

Stereotip *- percepția dură, deseori simplificată, despre un anumit grup sau categorie de oameni. Deoarece, în general, înclinăm să simplificăm, creăm stereotipuri pentru a pronostica comportamentul altor oameni. Aceste stereotipuri sunt deseori negative şi se bazează pe prejudecăți şi discriminare. De regulă, stereotipurile conțin un oarecare grăunte de adevăr. Acestea sunt împărtăşite de un număr impunător de oameni, ceea ce în general contribuie la înrădăcinarea lor. Stereotipurile se pot schimba în timp, dar purtătorilor acestora deseori le vine greu să se debaraseze de ele.*

Percepția stereotipizată se manifestă la câteva niveluri. La nivelul emoțiilor, aceasta duce la apariția unor sentimente de neîncredere, frică, bănuială, duşmănie față de obiect. La nivelul de motivare, percepția stereotipizată provoacă dorința de informație simplă pentru asimilare, schematismul în evaluarea faptelor, filtrarea acestora conform atitudinii dictate de stereotip.

În final, stereotipurile generează agravarea situației şi escaladarea conflictului.

Într-o mare măsură, stereotipurile se creează şi sunt susținute de mass-media. La crearea stereotipurilor participă (deseori destul de activ) şi reprezentanții unor grupuri elitare, în mare parte ai celor politice. De regulă, acestea dispun de suficiente resurse şi motive informaționale pentru a asigura transmiterea şi retransmiterea stereotipurilor. Ultima circumstanță este foarte caracteristică societăților cu o puternică influență administrativă asupra mass-media şi, în special, societăților cu un dezvoltat sector al presei de stat.

Am simplifica prea mult dacă am pune acțiunea informațională negativă (adică cea care intensifică energetica confruntării) doar pe seama partizanatului presei (presei angajate), a apartenenței acesteia la un anumit grup de influență. Practica jurnalismului rus contemporan demonstrează că fenomenul „poziție de autor” poate contribui atât la escaladarea, cât şi la deescaladarea conflictului.

Totuşi, de regulă, aceasta duce la escaladare.

Bazându-ne pe postulatele conflictologiei şi pe observaţiile asupra modului de reflectare a conflictului, vom încerca să creăm un model ideal (pozitiv) şi unul real (negativ) de acompaniere informaţională a conflictului.

Modelul ideal (pozitiv) constă în următoarele elemente:

- prezentarea (descrierea, indicarea, reflectarea) problemelor ce au provocat conflictul,
- reflectarea realistă a etapelor conflictului (latentă, comportamentală, post-conflict, etapa de revenire),
- prezentarea obiectivă a părţilor antrenate în conflict, lipsa stereotipurilor,
- retrospectiva deplină a conflictului, cu utilizarea surselor alternative (fundal istoric),
- informarea corectă şi deplină despre evenimentele conflictuale,
- prezentarea tuturor iniţiativelor reale existente şi a paşilor pentru reglementarea conflictului, susţinerea tehnologiilor sociale de reducere (atenuare) a conflictului.

Modelul real (negativ):

- prezentarea unor probleme neexistente (închipuite, neadevărate),
- tratarea eronată a etapelor conflictului (interacţiunea conflictuală nemijlocită este înlocuită cu percepţia privind „lupta ideilor" sau este dramatizată ciocnirea opiniilor, poziţiilor; tensionarea relaţiilor este prezentată drept duşmănie sau agresiune, iar concurenţii – drept duşmani),
- prezentarea neveridică a părţilor aflate în conflict, stereotipizarea negativă accentuată a unei părţi şi stereotipizarea pozitivă a oponentului, imaginea eronată a părţilor în conflict,
- retrospectiva selectivă a conflictului, refuzul de a prezenta surse de alternativă, prezentarea unor lucrări pseudoştiinţifice,
- informarea neobiectivă despre evenimentele conflictuale,
- reflectarea selectivă a iniţiativelor, deciziilor şi acţiunilor oponenţilor, susţinerea unor măsuri şi intenţii orientate spre escaladarea conflictului, spre creşterea „temperaturii" conflictului.

Vom prezenta observaţiile specialiştilor asupra unor metode specifice de reflectare a unor conflicte reale, care vizează, de exemplu, in-

terese religioase şi etnopolitice. Este vorba de metode tehnologice de informare, care în mod obiectiv nu contribuie la elucidarea-depistarea conflictelor reale şi provoacă creşterea tensiunii şi a comportamentului netradiţional.

Etichete

„Sectă", „sectanţi", „culturi distructive", „culturi totalitare" – diferite clişee sunt „lipite" de diferite asociaţii religioase care activează legal. Potrivit terminologiei utilizate de unii jurnalişti, membrii asociaţiilor "sectare" sunt implicaţi în "escrocherii", "zombificări", "sinucideri", "diversiuni ideologice", "antipatriotism" şi alte acţiuni similare, cu o clară conotaţie negativă. Se pare că autorii unor asemenea informaţii nu iau în calcul eventualele consecinţe legale ale acestor modalităţi de informare despre conflict, despre subiecţii acestuia, despre acţiunile lor. O asemenea diagnosticare a parametrilor conflictului îi determină deseori pe reprezentanţii organizaţiilor religioase să se adreseze în instanţă pentru a-şi apăra onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională. Şi deseori câştigă aceste procese. Jurnaliştii nu se sinchisesc nici de faptul că anume ei vor trebui să demonstreze în instanţă că informaţia mediatizată în presă corespunde realităţii. Trimiterea la "poziţia de autor", apelurile la "libertatea cuvântului" în aceste cazuri nu sunt relevante (mai multă informaţie despre acest gen de precedente juridice găsiţi în capitolul 3).

Nu trebuie să subestimăm pericolul social al etichetării, al transmiterii intenţiilor negative, al unor apeluri concrete de răfuire cu „cei de altă credinţă". De la atribuirea etichetelor până la crearea imaginii de duşman nu e decât un singur pas. E clar că incendiile, distrugerea şi aruncarea în aer a caselor de rugăciuni şi a locurilor de închinăciune, actele de vandalism din cimitire, atentatele la viaţa liderilor religioşi nu sunt simple acte de huliganism.

„Plus etnicitatea"

Uneori, cele mai diverse şi mai complicate procese din societate sunt prezentate în presă drept rezultat al acţiunii factorului etnic.

Deosebit de evidentă este exacerbarea etnicităţii în reflectarea anumitor aspecte legate de migraţie. În aceste cazuri, în presă aproape că nu se întâlnesc materiale dedicate imigranţilor prezentate neutru. Fra-

ze şi descrieri aprinse, metafore, imagini pregnante – aceste metode prevalează în reflectarea unor fenomene complexe. Imaginea „străinului periculos" este creată cu ajutorul reproducerii unor sentimente deosebit de negative – neîncredere, frică sau repulsie.

Imaginea negativă a migrantului de altă etnie nu este servită separat, aceasta este "legată", de exemplu, de problemele economiei. Formele neformale şi criminale ale acesteia sunt explicate prin prezența unei forțe de muncă „străine", „de altă etnie". Iar migrația este deseori prezentată drept sursă sau element însoțitor al altor probleme, mult mai acute, care, la rândul lor, dacă e să credem autorilor articolelor, capătă un caracter amenințător pentru țară. Printre problemele prezentate astfel de mass-media sunt cele legate de terorism, traficul de droguri, criminalitate în general. Care ar fi ieşirea din situație? Limitarea migrației, desigur.

De regulă, conținutul unor asemenea articole incisive şi emotive nu doar că nu corespunde realității, dar mai şi tirajează stereotipurile, fapt ce duce la creşterea tensiunii dintre diverse grupuri etnice (mai multe detalii despre conflictele etnice citiți în capitolul 2).

Recurgerea la autoritate

Dincolo de resursele proprii de care fac uz jurnaliştii pentru a dramatiza conflictul, ei mai recurg şi la unele opinii pretins „autoritare", la ajutorul datelor statistice, al experților. Şi uită regula: orice informație, mai ales opiniile, trebuie să fie supuse analizei.

Cât de importantă e, de exemplu, reflectarea tematicii migrației ilegale. Există vreun jurnalist care nu l-ar susține pe funcționarul ce îndeamnă la luptă pentru o cauză dreaptă? Potrivit unei versiuni oficiale, de migrația ilegală se fac vinovați angajatorii. Câte reportaje s-au scris după acest tipar! Chipurile, aceştia (angajatorii) se gândesc doar la profituri mari şi de aceea îi exploatează fără milă pe imigranți. Dar poate fi oare altfel într-o țară unde amenda pentru utilizarea ilegală a forței de muncă străine e mai mică decât costul perfectării unei licențe pentru dreptul de a folosi forță de muncă străină? De ce angajatorii trebuie să aştepte luni întregi această licență? De ce există „firme" care garantează obținerea licenței în termenele cele mai scurte? Cum se face că din aceasta au de câştigat mulți funcționari?

Şi de ce presa aproape că nu scrie despre aceasta?

Da, jurnalismul rus, conform părerii cercetătorilor, devine tot mai

„de bulevard”, tot mai informativ şi mai puţin analitic. Dar aceasta nu absolvă mass-media de responsabilitatea de a reflecta problemele echilibrat şi corect, cu folosirea surselor alternative de informare.

Situaţii problematice

Să încercăm să tragem nişte învăţăminte din situaţiile problematice caracteristice şi reale ale acompanierii informaţionale a conflictelor. Pentru reproducerea obiectivă a modelelor de comportament vom utiliza informaţii despre conflicte ce au fost discutate public şi au fost soluţionate cu ajutorul unor arbitri independenţi. Vom completa aceste situaţii cu un rezumat al conflictologului.

1. „Sania străină”

Ziarul „Izvestia” (№№ 14-18 din 1994) a publicat articolul lui I. Dementiev, intitulat „Război şi pace în raionul Prigorod”. În articol, erau făcute trimiteri la evenimentele tragice ce s-au produs în toamna anului 1992 în unele localităţi din Osetia de Nord şi Inguşetia şi era făcută o analiză a motivelor istorice şi de drept ale conflictului internaţional.

În afară de aceasta, autorul îşi face cunoscută şi părerea personală în „legătură cu aceasta”. Este vorba despre afirmaţiile jurnalistului despre anumite planuri ale conducerii Republicii Osetia de Nord în care, chipurile, s-ar vorbi despre „expulzarea cu orice preţ a inguşilor, până la unul”, despre „cruzime ca o metodă de soluţionare a acestei probleme”, despre „curăţarea teritoriilor”. Cititorul, de asemenea, află că „în conştiinţa oamenilor a fost plantată adânc atitudinea negativă faţă de inguşi ca popor” şi că „fostul lider al partidului comunist vorbea despre poporul inguş ca despre un şarpe încălzit la sânul osetin”.

Reacţia părţii în dispută (percepţia conflictului). Articolul a provocat un protest vehement din partea reprezentanţilor puterii Osetiei de Nord. Preşedintele Sovietului Suprem al republicii, Iu. Biragov, şi reprezentantul special al republicii, K. Dulaev, s-au adresat la Curtea de justiţie pentru dispute informaţionale subordonată preşedintelui Federaţiei Ruse cu rugămintea de a evalua articolul. Ei au considerat că materialul nu contribuie la reglementarea relaţiilor dintre subiecţii Federaţiei, provoacă dezbinarea dintre naţiuni, un nou val de tensiune.

Soluția arbitrului independent. Curtea de justiție a constatat că afirmațiile jurnalistului sunt subiective şi nu pot fi demonstrate, că acesta nu respectă etica jurnalistică, în special luând în considerare faptul că în această situație mass-media trebuie să ia o poziție civică ce ar contribui la reglementarea acestui conflict interetnic tragic. Curtea a constatat că într-o serie de afirmații apreciative jurnalistul a încălcat cerințele normelor recunoscute, nu a avut o atitudine suficient de responsabilă față de posibilele consecințe pentru publicația respectivă.

Analiza şi evaluarea faptelor concrete, a motivelor şi circumstanțelor apariției conflictului nu a fost de competența instanței.

Rezumatul conflictologului. Greşeala jurnalistului şi a redacției a constat, în primul rând, în supraestimarea posibilităților lor. A prezenta un conflict complex chiar şi cu ajutorul unui bogat material istoric este o misiune practic „de nerealizat" pentru jurnalist, mai ales că a fost vorba de un singur material, fie şi mare ca volum. Până şi monografiile ştiințifice (şi mai ales lucrările pseudoştiințifice) privind disputele teritoriale şi interetnice provoacă o reacție vehementă a părților aflate în conflict. În plus, părțile în conflicte cu rădăcini istorice înclină să trateze evenimentele conflictuale ca o justificare a acțiunilor lor. Şi în orice retrospectivă a conflictului (inclusiv fondată ştiințific) părțile conflictului pot vedea un gol informațional, tendențiozitate. Ele pot să propună punctul lor de vedere în acest sens. Un ziar cotidian şi popular trebuie cu atât mai mult să dea dovadă de maximă prudență în abordarea temei unui conflict „mocnit", care abia a trecut din etapa de duşmănie deschisă în etapa de dezacord tacit.

Afirmațiile nefondate ale jurnalistului privind existența unor intenții agresive din partea unei părți a conflictului față de altă parte, reproducerea stereotipurilor negative („poporul – un şarpe încălzit la pieptul altui popor") nu pot să nu provoace acutizarea relațiilor. Instrumentarul jurnalistului nu corespunde soluționării problemei de reglementare a conflictului.

2. „Incompetența bine intenționată”

Ziarul „Novorossiyski rabocii” (ediția din 16 noiembrie anul 2000) a publicat un raport de la „masa rotundă” cu titlul „De cine să se îndrăgostească patriotele”. La discuție au participat reprezentanți ai unor organizații de tineret, inclusiv neformale neguvernamentale, tineri politicieni din orașul Novorossiysk. Toți participanții au fost prezentați de ziar drept „lideri tineri realizați”. Această expresie s-a referit și la șeful capetelor rase locale, K. Orlov, care și-a făcut publică dorința de a deveni „lider al unei mișcări naționaliste”. Tuturor le-a fost propus un joc – să-și imagineze că li s-au îndeplinit visele legate de carieră și să propună rețete de soluționare a problemelor actuale de dezvoltare a Rusiei („În mâinile cui ar trebui să se afle patrimoniul național al Rusiei?”, „Cum să educăm cetățenii patrioți?”).

Răspunzând la întrebările adresate, K. Orlov afirmă, în particular, că situația economică a rușilor în Rusia se va ameliora dacă „majoritatea imigranților – evrei, caucazieni – „vor fi alungați din Rusia”, iar aceasta, în opinia sa, se poate face doar prin forță. Fără a comenta, ziarul a publicat afirmația că „...în Rusia trebuie să rămână doar rușii. Când se va cărăbăni de aici cea mai mare parte a veneticilor – evrei, caucazieni –, pentru ruși... se vor elibera locuri de muncă. Putem lupta împotriva „negrilor” doar prin forță. În 24 de ore, să fie urcați în vagoane și expediați în Georgia, Armenia, Azerbaidjan, cu excepția celor care aduc folos Rusiei”. În afară de aceasta, Orlov propune o lozincă pentru purificarea „rasei ruse”, ca soluție vizând căsătoriile monoetnice.

Reacția părții aflate în conflict (percepția conflictului). Șeful unei organizații de apărare a drepturilor (Fundația «Școla mira», orașul Novorossiysk), V. Karastelev, s-a adresat Marelui Juriu al Uniunii Jurnaliștilor din Rusia (organ de autoreglementare a presei) cu rugămintea de a evalua acțiunile redacției. Reclamantul afirmă că dincolo de faptul că publicarea materialului este ilegală, ea mai e și imorală, lezând locuitorii orașului Novorossiysk care e un oraș multinațional. În opinia sa, „în timp ce organizațiile obștești și antifasciștii din oraș încearcă să se împotrivească răspândirii ideilor fasciste, ziarul “Novorossiyski rabocii” oferă o tribună liberă tinerilor adoratori ai lui Hitler, care momentan sunt destul de mulți și cu fiecare zi devin și mai mulți”.

Reclamantul comunică, de asemenea, că reprezentanții organizațiilor publice din orașul Novorossiysk au difuzat la 23 noiembrie 2000, prin intermediul mass-media, declarația despre inadmisibilitatea propagandei fascismului, dar redacția ziarului respectiv nu a reacționat în niciun fel la aceste apeluri.

Soluția arbitrului independent. Marele Juriu a constatat că în articolul „De cine să se îndrăgostească patriotele" „tânărul lider realizat" al capetelor rase, K. Orlov, își permite afirmații care pot fi tratate drept discriminatorii față de un șir de naționalități. Afirmațiile acestuia și apelurile sale conțin elemente de propagandă ce generează ură națională și dușmănie, ceea ce e interzis de articolul 29, p. 2, al Constituției Federației Ruse.

Juriul a remarcat că, într-un asemenea oraș multinațional ca Novorossiyskul, tematica relațiilor interetnice trebuie să fie permanent în vizorul presei. Totodată, jurnaliștii trebuie să manifeste o responsabilitate deosebită la pregătirea articolelor pe această temă delicată. Este absolut inadmisibil ca mass-media să ofere o tribună extremiștilor ale căror afirmații sau activități vin în contradicție cu legea. În același timp, nu există baze nici morale, nici juridice de a interzice presei să informeze despre organizațiile naționaliste extremiste și opinia acestora. Dar trebuie să se evite de a face publicitate acestor organizații și ideologiei lor, consideră Marele Juriu. Este inadmisibilă publicarea afirmațiilor extremiștilor fără un comentariu serios și echilibrat al redacției. Dacă însă redacția, formal sau de facto, se solidarizează cu aceste afirmații, este evident că mass-media sunt folosite pentru instigarea la intoleranță națională și dezbinare.

Marele Juriu a constatat că, deși motivat de dorința de a prezenta întreaga diversitate de opinii a organizațiilor de tineret din oraș, materialul „De cine să se îndrăgostească patriotele" din ziarul „Novorossiyski rabocii" nu rezolvă integral sarcina din cauza lipsei de profesionalism în organizarea mesei rotunde și pregătirea materialului pentru tipar. În particular, titlul folosit de redacție accentuează de fapt atenția cititorilor asupra afirmațiilor lui Orlov privind puritatea „rasei ruse".

Marele Juriu a decis să expedieze articolul „De cine să se îndrăgostească patriotele" Procuraturii orașului Novorossiysk care urma să decidă dacă îi va intenta un dosar penal lui de K. Orlov în baza componenței infracțiunii prevăzută de art. 282 al Codului penal al Federației Ruse.

Rezumatul conflictologului. Redacția ziarului a încercat să îndeplinească funcția de diagnosticare a presei în conflict. Despre aceasta relevă scrisoarea adresată Marelui Juriu, semnată de redactorul-şef adjunct al ziarului „Novorossiyski rabocii”, preşedintele organizației orăşeneşti a jurnaliştilor „Edinstvo”, I. Krivoşeina. Ea a explicat că rubrica „Altă dimensiune” a fost concepută anume pentru a „arăta viața şi felul de a gândi al tineretului în toată diversitatea sa. Afirmațiile lui Konstantin Orlov, membru al organizației locale a capetelor rase, au fost relatate... mai întâi de toate ca o avertizare pentru societate privind forțele care se formează în mediul de tineret”. Dar această tentativă nu poate fi considerată una de succes deplin. Şi iată de ce.

Conform responsabilităților sale directe, presa, într-adevăr, trebuie să informeze societatea despre poziția persoanelor ce pretind la rolul de lideri. Dar dacă aceste opinii sunt radicaliste, atunci societatea trebuie să fie informată despre gradul de risc pe care îl comportă difuzarea şi consecințele expunerii unor asemenea opinii. A primit oare cititorul ziarului respectiv un semnal de alarmă? Dacă da, a fost unul foarte slab.

Mai mult chiar, semnalul alarmei era diminuat de semnalul fatalismului („conflicte pe bază interetnică au fost, sunt şi vor fi”, „dispozițiile naționaliste se amplifică în orice țară pe măsura intensificării instabilității”), precum şi de semnalul de negare a conflictului (apelul „de a nu-i lua în serios pe tinerii naționalişti”). În plus, a fost vehiculată şi varianta destul de periculoasă de soluționare a problemei migrației şi imigrației. Unul din participanții la „masa rotundă” a vorbit despre necesitatea de a aprecia utilitatea unor „venetici”, iar această problemă trebuie să fie soluționată „nu de un om, ci de opinia publică”.

Discuția ar fi putut purta un caracter constructiv dacă la aceasta ar fi participat un jurnalist cu experiență, care să poată preciza unele probleme. Ar fi fost, de asemenea, utilă prezența unui politolog. În acest context, e potrivit să reamintim că, într-o presă solidă, reflecțiile extremiste nu sunt lăsate de obicei să se confrunte de unele singure cu auditoriul mass-media, acestea fiind însoțite de comentariul jurnaliştilor sau al specialiştilor. Anume o asemenea prezentare a segmentelor informative apropie percepția problemei de interpretarea obiectivă a obiectului conflictului. Respectarea principiului echilibrului şi părerilor de alternativă este obligatorie în aceste cazuri. Însă, în cazul nostru, societatea nu a primit o informație exactă despre conflict (pericolul radicalizării mişcărilor de tineret).

Dar această situație are şi un efect pozitiv – opinia publică a unui oraş mare a primit un semnal clar privind lipsa de pregătire a tinerilor lideri de a se opune opiniilor extremiste şi subestimarea pericolului extremismului în mediul tinerilor.

3. „Conflictul fals”

În cadrul emisiunii „Vremechko” (produsă de Compania „Televiziune de autor”) pusă pe post de TVC la 17 mai 2004, a fost difuzat un subiect despre „sectele totalitare de zombificare” (autor S. Drujinina). În material se relata despre anumite persoane care au nimerit sub influența escrocilor, aceştia prezentându-se drept reprezentanți ai unei secte. Secvențele video cu care a început şi s-a terminat subiectul au fost filmate în timpul slujbei religioase într-o biserică. În textul comentatorului se spunea că e vorba de o „biserică ortodoxă ecumenică”. În imagine puteau fi recunoscuți şi pastorul, şi enoriaşii.

Reacția părții aflate în conflict (percepția conflictului). În apelul său către Marele Juriu al Uniunii Jurnaliştilor din Federația Rusă, A. Fomin, pastorul organizației religioase înregistrată legal drept Biserica Evanghelistă Creştină (penticostală) „Torța”, declară că secvențele video din emisiunea „Vremechko” au fost filmate cu o cameră ascunsă în timpul slujbei din biserica „Torța” şi că aceste imagini nu corespund comentariului. Biserica e numită „biserică ortodoxă ecumenică”, deşi pe ecran pot fi văzute fețele enoriaşilor şi a pastorului unei comunități a bisericii protestante, înregistrată legal. Reclamantul atrage atenția asupra faptului că după aceasta în subiect urmează istoria unei familii care a fost escrocată de nişte persoane, care s-au dat drept reprezentanți ai unei secte. Secvențele video montate la începutul şi finalul subiectului, prezentând imagini de la serviciul divin din biserica „Torța”, potrivit reclamantului, îi creează telespectatorului o percepție falsă că în material se vorbeşte anume despre această organizație şi anume aceasta este secta care a prejudiciat cetățenii respectivi.

Mai mult, declară pastorul, autorii materialului au comis o ingerință în domeniul sacru al sentimentelor religioase, folosind imagini filmate cu o cameră ascunsă în timpul slujbei religioase.

Soluția arbitrului independent. Marele Juriu a constatat că autorul materialului televizat, S. Drujinina, a comis o greşeală crasă în

materialul său despre activitatea organizației religioase, pe care a prezentat-o drept sectă şi pe care a numit-o „biserică ortodoxă ecumenică”, care de fapt nici nu există. În realitate, secvențele video utilizate în material arătau serviciul divin al organizației religioase care există legal şi se numeşte Biserica Evanghelistă Creştină (penticostală) „Torța”. Discrepanța dintre imagini şi textul de autor le-a creat telespectatorilor o percepție falsă despre organizația religioasă şi caracterul activității acesteia. În legătură cu aceasta, Marele Juriu a reamintit că este inadmisibilă utilizarea secvențelor video care deformează realitatea şi care conțin fragmente ce nu au nimic în comun cu activitatea respectivei comunități religioase.

În plus, Marele Juriu a remarcat că filmările cu camera ascunsă în timpul slujbei religioase sunt inadmisibile din punct de vedere etic, deoarece creează pericolul de imixtiune în sfera vieții personale. În acelaşi timp, în cazul în care asemenea filmări video se fac în scopul apărării intereselor publice, de exemplu, atunci când există suficiente motive să se creadă că prin intermediul ritualurilor religioase oamenii sunt victimizați, jurnalistul poate utiliza înregistrarea video efectuată cu o cameră ascunsă.

Marele Juriu a constatat că există pericolul folosirii sentimentelor religioase şi frazeologiei religioase în diferite scopuri indecente. În acelaşi timp, noțiunea aşa-numitelor „secte totalitare de zombificare” e prea vagă pentru a fi folosită în discuții publice pe tema relațiilor interconfesionale.

Rezumatul conflictologului. E vorba de o metodă foarte răspândită de depreciere: transferul calităților negative ale subiectului „A” asupra subiectului „B”, care în realitate nu posedă aceste calități negative, dar are particularități externe asemănătoare cu „A”. De fapt, s-a produs următoarea manipulare: moderatorul a prezentat auditoriului mass-media un conflict real (criminal) sub forma unui conflict imaginar (religios). S-a produs înlocuirea conflictului, ceea ce împiedică soluționarea unei probleme existente. Jurnaliştii de la „Vremechko” au dispus de mărturii ale cetățenilor ce au suferit de pe urma escrocilor, care au acționat, chipurile, în numele unei secte. Dar lipsea imaginea ce ar fi ilustrat activitatea „sectei”. Este clar că e destul de dificil să obții asemenea imagini, dacă nu chiar imposibil, în cazul în care o asemenea sectă nici nu există. „E greu de găsit o pisică neagră într-o odaie întunecată, în special atunci când aceasta nici nu este în odaie”. După

toate probabilitățile, jurnaliştii au filmat imaginile la care au avut acces. Dar nu e exclus că jurnaliştii s-ar fi ghidat nu numai de principiul „fac ceea ce pot”.

De fapt, jurnaliştii au declanşat un nou conflict. E foarte regretabil că jurnaliştii şi conducerea postului TV nu şi-au recunoscut greşelile. În scrisoarea adresată Marelui Juriu, redactorul-şef al emisiunii „Vremechko”, I. Vasilkov, afirmă că în material nu se vorbea de nicio biserică evanghelistă creştină şi că tot ce a menționat în apelul său pastorul Fomin nu are tangență cu reportajul pus pe post. Între timp, la şedința Marelui Juriu, persoanele ce au suferit din cauza escrocilor ce acționau sub chip de misionari au mărturisit că comentariul autorului nu a corespuns situației reale. Mai mult ca atât, doar o persoană foarte naivă poate să creadă că echipa de filmare, care a lucrat în biserică în timpul slujbei, nu ştia cărei confesiuni aparține biserica respectivă.

Marele juriu a constatat, printre altele, că principiul constituțional privind libertatea cuvântului permite discutarea publică, inclusiv la televiziune, a problemelor legate de viața spirituală a cetățenilor, a relațiilor interconfesionale şi intraconfesionale. Dar, de fiecare dată când abordează această problemă, jurnalistul trebuie să dea dovadă de delicatețe maximă şi să fie informat pentru a nu confunda organizațiile religioase, care funcționează legal, cu structurile pseudoreligioase.

4. „Războinicul mesia”

Ziarul moscovit „Novîi vzglyad” (№3 din 1995) a publicat articolul „Nodul cecen. 13 teze”. În prima teză, autorul (Ia. Mogutin) caracterizează națiunea cecenă drept „semisălbatică”, renumită doar prin „ferocitatea sa barbară şi întunecată, ce nu a dat lumii nimic altceva decât terorism şi trafic de droguri internațional”. Jurnalistul îi propune „națiunii barbare” să treacă cu traiul în „aulele” lor, în „chişlacuri”, „defileuri”, „iurte”, „peşteri”, „bordeie”, dar numai nu pe teritoriu rusesc.

Autorul mai afirmă că fiecare rus are față de ceceni o ură cu caracter „zoologic”, „genetic”, „animalic”. Relațiile dintre cele două popoare sunt caracterizate de către autor drept „incompatibilitate etnică”. Jurnalistul vede motivul conflictului armat în duşmănia naturală, în opinia sa, dintre ruşi şi ceceni, creştini şi musulmani, în eforturile „democraților” ce doresc să reducă la minimum Rusia pe care o urăsc.

Autorul, de asemenea, e sigur că intelectualitatea de creație antirusă şi antipatriotică este gata să justifice orice infracțiune împotriva Rusiei şi a ruşilor.

Reacția părții antrenate în conflict (percepția conflictului). Articolul a provocat o reacție vehementă din partea reprezentanților diasporei cecene la Moscova şi a Adunării Cecenilor din Rusia „Pentru pace, concordie şi renaştere". Aceştia s-au adresat la Curtea de justiție pentru dispute informaționale de pe lângă preşedintele Federației Ruse cu rugămintea de a evalua articolul „Nodul cecen. 13 teze" din punctul de vedere al respectării normelor de drept şi al eticii profesionale. Solicitanții au considerat că autorul şi redacția ziarului contribuie la ațâțarea conflictului dintre națiuni, insultă poporul cecen.

Soluția arbitrului independent. Curtea a stabilit că articolul are un evident caracter de provocare. Autorul deformează evenimentele conflictului şi prezintă răscoala armată drept un război dintre popoare. O asemenea abordare este orientată spre asmuțirea a două etnii, instigarea la ură între acestea. Autorul plasează intenționat unul din popoare în poziție depreciatoare față de celălalt popor, prin aceasta promovând atitudini şoviniste.

Curtea a stabilit că publicarea articolului lui Ia. Mogutin „Nodul cecen. 13 teze" serveşte scopurilor de instigare la ură națională, socială, religioasă şi la duşmănie, încalcă punctul 2 al articolului 29 din Constituția Federației Ruse şi articolul 4 din Legea privind mijloacele de informare în masă. Decizia Curții a fost expediată organului de înregistrare pentru a lua măsuri față de ziar, măsuri prevăzute de articolul 16 al Legii privind mass-media (întreruperea şi stoparea activității). În plus, decizia a fost trimisă organelor procuraturii pentru examinarea oportunității intentării unui proces penal în baza art. 74 al Codului penal al FR (Instigarea la ură națională).

Rezumatul conflictologului. Acesta e un exemplu pregnant de răspândire a stereotipurilor negative, de aplicare a unor metode de reflectare a interacțiunii conflictuale complexe ce nu pot fi admise într-un jurnalism civilizat. Autorul prezintă conflictul ca un rezultat al duşmăniei naturale dintre două popoare. Jurnalistul recurge la interpunerea extremă, confruntare, numindu-i pe toți reprezentanții acestei etnii duşmani ai tuturor reprezentanților altei etnii. Autorul

nu vede nicio altă posibilitate de conviețuire paşnică a două popoare, deoarece între ele, potrivit opiniei sale, există o „incompatibilitate genetică”. În calitate de soluție a conflictului, autorul propune, de fapt, deportarea unui întreg popor. Formula concretă a „inițiativei” jurnalistice iese din limitele bunului-simț, poartă un evident caracter insultător. Astfel, autorul îndeamnă poporul să plece în defileurile sale, dar în afara teritoriilor pe care acest popor a locuit întotdeauna.

Insinuările autorului se bazează pe supoziții neadevărate, închipuiri false despre realitate, pe simplificări, păreri extremiste şi şoviniste. De fapt, autorul susține şi face propagandă exclusivă unui model de comportament „de forță” în conflict, ignorând posibilitatea tratativelor.

Este curioasă poziția redacției. Conducerea acesteia a considerat publicarea materialului drept o dovadă a pluralismului de opinii, a unui punct de vedere „disputabil” ce „poate exista”. Atât doar. Dar oare orice punct de vedere disputabil are dreptul la viață? Faptul existenței şi conținutul art. 10 (partea II) al Convenției europene pentru drepturile omului şi libertăților fundamentale vorbeşte de la sine de posibilele limitări ale libertății cuvântului. De această posibilitate s-au folosit şi organele procuraturii care au intentat un proces penal în cazul publicării articolului „Nodul cecen”, şi organele de înregistrare care au emis o avertizare publică către redacția ziarului pentru utilizarea cu rea-voință a libertății cuvântului.

Greşeala redacției constă, mai degrabă, în alegerea autorului pentru reflectarea unei teme atât de complexe. Redacția i-a încredințat unui jurnalist care nu cunoştea subiectul în profunzime să scrie despre un conflict complicat (în care, evident, se conțin componente economice, politice, etnice etc.). Nu poți încredința reflectarea unui conflict complex şi contradictoriu unui ziarist care are doar pană.

5. „Conflictul substituit” ca fenomen pozitiv

În ediția ziarului „Novaya Gazeta” (din 14 ianuarie 2002), a fost publicat articolul „Culcați! Intră judecătorul!” în care s-au abordat probleme privind procedurile legale din ținutul Krasnodar. Articolul se baza pe observațiile autorului (corespondent titular al ziarului, S. Zolovkin) asupra unor evenimente conflictuale şi documente juridice. Materialul se încheia cu o „informație a secției de investi-

gații” a ziarului. În aceasta se spunea că „preşedintele Tribunalului ținutului, A. Cernov, după cum afirmă gurile rele, merge la serviciu în costum şi pantofi de marca Valentino de 2 mii de dolari şi poartă ceas de marca elvețiană Franck Muller, de 50 de mii de dolari. În afară de aceasta, el preferă automobilele de marca BMW seria 7 de la 120 de mii de dolari în sus şi Mercedes seria 220 ce costă de la 100 de mii de dolari. De regulă, automobilele sunt înregistrate pe numele cunoştințelor judecătorului”. În plus, în informație scria că în oraşul Soci „sunt finalizate lucrările de construcție a unui palat cu suprafața de 1000 metri pătrați ce costă nu mai puțin de 1 milion de dolari şi se zice că acesta îi aparține lui Cernov”.

Reacția părții implicate în dispută (percepția conflictului). Fiind polemic şi actual, articolul nu a provocat nemulțumirea reprezentanților sistemului judiciar. O reacție acută însă a urmat la „informația secției de investigații” a ziarului.

Preşedintele Tribunalului ținutului s-a adresat redacției ziarului „Novaya Gazeta” cu solicitarea de a publica o dezmințire, dar nu a urmat niciun răspuns. După aceasta, preşedintele Tribunalului ținutului a intentat un dosar pentru apărarea cinstei, onoarei şi reputației profesionale.

Această dispută a dus la un alt fel de confruntare. Colegiul Calificat al Judecătorilor şi Consiliul Judecătorilor din ținutul Krasnodar s-au adresat Marelui Juriu al Uniunii Jurnaliştilor din Rusia cu rugămintea de a evalua articolul „Culcați! Intră judecătorul!” pentru a constata corespunderea acesteia normelor de comportament profesional al jurnalistului. În solicitarea lor, solicitanții îşi exprimau revolta față de textul „din informația secției de investigații” pe care redacția ziarului „Novaya Gazeta” a adăugat-o la materialul corespondentului titular din ținutul Krasnodar S. Zolovkin. Solicitanții au considerat că articolul încalcă în mod flagrant Codul eticii profesionale a jurnalistului rus.

Soluția arbitrului independent. Judecătoria intermunicipală Basman din Moscova a constatat că datele ce se conțineau în informația secției de investigații nu corespund realității şi îl defăimează acuzator. Mărimea compensației pentru prejudiciile morale pe care ziarul le-a adus reprezentantului corpului de judecători a fost stabilită la 30 milioane de ruble.

Marele Juriu a clarificat poziția părților în alt conflict. După cum s-a constatat, reprezentanții Colegiului Calificat al Judecătorilor şi Consiliul Judecătorilor din ținutul Krasnodar sunt neliniştiți de tentativele ziarului de a pune la îndoială autoritatea şi independența judecătoriilor din ținut. Solicitanții au mai declarat că „informația secției de investigație" accentuează atenția cititorilor nu asupra esenței disputei legale, despre care e vorba în materialul jurnalistului Zolovkin, ci exclusiv asupra personalității preşedintelui Tribunalului ținutului.

Preşedintele Tribunalului ținutului Krasnodar, A. Cernov, a explicat că suma exorbitantă solicitată drept compensare pentru prejudiciile morale nu ca drept scop de a provoca falimentul redacției şi de a închide ziarul: această sumă trebuie să-i facă pe jurnalişti să respecte principiile eticii jurnalistice. El a declarat de asemenea că, în conformitate cu legea, este gata să contribuie la reducerea sumei compensației.

Organul autoreglementării jurnalistice a identificat toate punctele de escaladare a conflictului prezentate în articol. S-a constatat că acesta nu a putut fi reglementat prin publicarea dezmințirii, deşi ambele părți erau dispuse să o accepte. Motivul a constat în greşelile comise în comunicarea dintre părțile aflate în conflict.

Materialul, în opinia Marelui Juriu, este un eseu juridic şi pentru publicarea acestuia existau motive. Dar titlul materialului nu corespunde conținutului şi poate să dezorienteze cititorul. Articolul se încheie cu o frază care nu este suficient de bine susținută de conținutul materialului şi, deşi nu are un caracter defăimător sau ofensator, totuşi, după cum a mărturisit însuşi autorul, a fost utilizată pentru a împiedica avansarea pe scara ierarhică a preşedintelui Tribunalului ținutului Krasnodar. Juriul a menționat şi inadmisibilitatea utilizării mass-media în calitate de instrument de război informațional, deoarece devin victime nu doar personajele articolelor, ci şi cititorii, şi breasla jurnalistică.

Juriul a constatat că nici în material, nici la şedința Marelui Juriu nu au fost aduse fapte concrete ce ar fi confirmat afirmațiile compromițătoare la adresa lui Cernov. Utilizarea figurii de stil „după cum afirmă gurile rele" reprezintă substituirea argumentelor, ceea ce este inadmisibil în genul jurnalistic de investigație. Trimiterea la surse anonime nu îl absolvă pe jurnalist de responsabilitatea de a verifica de câteva ori acele informații compromițătoare pe care intenționează să le facă publice.

Rezumatul conflictologului. Acesta e un caz rar, când reflectarea evenimentelor conflictuale locale (problemele tribunalelor) atrage atenția societății asupra unor conflicte mai acute, mai mari şi mai importante pentru presă şi asupra factorilor escaladării acestora. În acest caz concret, este vorba de conflicte de genul „presă – putere” şi despre factori generatori de conflict evidenți – utilizarea informației neverificate, caracterul peiorativ al comunicărilor despre subiecții aflați în conflict, obstrucționarea comunicării din ambele părți, motivarea acțiunilor jurnalistice prin conjunctura politică.

În afară de aceasta, substituirea percepției eseului juridic cu percepția conflictului „presă – putere” a provocat o discuție largă în societate cu privire la gradul de corespundere a pedepsei jurnaliştilor cu acompanierea informațională neadecvată a conflictului. Poate oare compensarea daunelor morale pricinuite părții în conflict să fie folosită pentru a ruina redacția? La această întrebare se poate răspunde pozitiv doar în cazul, extrem de rar, de patologie jurnalistică, în cazul existenței unui mijloc de informare în masă care, categoric şi fără drept de apel, neagă orice fel de influență din exterior, orice dialog cu privire la greşelile sale, orice argumente ale oponenților.

La diagnosticarea conflictului în cadrul audierilor Marelui Juriu s-a constatat că aceasta nu e valabil şi pentru „Novaya Gazeta” (în acest caz concret). Elucidarea tuturor circumstanțelor conflictului a dus la crearea unei atmosfere de înțelegere reciprocă. Agresivitatea manifestată anterior de ambele părți a fost înlocuită cu intenții reale de colaborare şi identificare a unor „ieşiri” din conflict, acceptabile pentru ambele părți. În final, acestea s-au soldat cu acțiuni concrete. În particular, a fost eliminat pericolul ruinării financiare a redacției, deoarece inițiatorii acțiunii legale au obținut o compensație sub formă de informație despre toate circumstanțele ce au dictat comportamentul oponenților, sub formă de evaluare publică a acțiunilor lor.

Odă arbitrului.
Şi un imn pentru presa ce se autoguvernează

Analiza situaţiilor problematice ce ţin de conflictele sociale permite de a pune în lumină veriga slabă, mai întâi de toate sub forma reflectării neadecvate de către presă a comportamentului şi motivelor subiecţilor, cauzelor şi altor circumstanţe ale conflictului, ceea ce la rândul său generează un alt tip de dispute – cele informaţionale. Acestea se referă la calitatea materialelor despre conflicte, sursele acestora, părţi, consecinţe, metode de soluţionare etc. Aceste conflicte au o natură complexă, sintetică. Disconfortul, de exemplu (iar deseori şi protestul deschis ce trece în agresiune), al părţilor din conflict este provocat nu doar de difuzarea informaţiei peiorative, incorecte sau defăimătoare, dar şi de difuzarea informaţiei incomplete, nesistematice, fragmentare, dificile de perceput, epatante etc.

Desigur că există cazuri în care jurnaliştii scriu materiale bazându-se pe informaţie veridică, echilibrată, ce reflectă diferite puncte de vedere asupra conflictului, dar aceasta oricum provoacă insatisfacţia părţii antrenate în conflict. Totuşi, acesta e un caz absolut diferit – necorespunderea dintre aşteptările părţilor în conflict şi rezultatele concrete ale activităţii jurnalistului. Şi, după cum relevă practica, asemenea cazuri în jurnalismul rus sunt extrem de rare.

Ţinerea pe parcursul mai multor ani sub observaţie a spaţiului informaţional postsovietic evidenţiază două grupuri principale de cauze ale disputelor informaţionale:

- refuzul subiecţilor din conflict (potenţial sau real) de a oferi informaţie actuală şi (sau) de importanţă publică;
- greşelile redacţiei şi ale jurnaliştilor la reflectarea conflictelor complexe şi evenimentelor conflictuale.

Problema realităţii de azi din Rusia e că aceste două grupuri sunt legate între ele, unul generându-l pe altul.

Deseori disputele informaţionale apar din cauza mentalităţii părţii în conflict (de exemplu, particularităţile interne caracteristice structurii birocratice a puterii, caracterul persoanei sus-puse) sau din cauza tendinţei raţionale a acesteia de a nu face publică informaţia. Organele puterii de stat sau ale structurilor comerciale, de exemplu, nu prea salută difuzarea informaţiei despre activitatea lor, despre deciziile

luate şi cu atât mai mult despre intențiile lor, deoarece au temeri că discuțiile publice asupra acestor informații ar putea, de exemplu, să indice asupra neajunsurilor din activitatea sursei de informație, asupra incompetenței acesteia, cu toate consecințele negative ce derivă din aceasta.

În activitatea lor practică, jurnaliştii se confruntă deseori cu surse care nu doar că nu vor să vorbească despre cauzele conflictului, să explice comportamentul lor în conflict, dar creează bariere pentru obținerea informației. Obstacolele pot exista sub diferite forme. De exemplu, sub formă de separare directă a jurnalistului de sursa de informație (refuzul de a-i acorda un interviu, lipsa răspunsului la demersul redacției, interzicerea de a participa la activități oficiale, selectarea jurnaliştilor după principiul „omul nostru – străinul" sau „loial - neloial", neadmiterea la locul evenimentului etc.). Destul de frecvent se întâlnesc şi acțiunile restrictive inexplicite.

Desigur că aceste îngrădiri duc la reacții de răspuns din partea presei. Mass-media încearcă să atragă de partea lor statul, să-şi apere cu ajutorul acestuia dreptul la informație. Dar nu întotdeauna se procedează în acest mod, din cauza a trei factori:

1. lipsa experienței şi deprinderii reprezentanților mass-media de a-şi apăra drepturile,
2. lipsa încrederii față de instituțiile statului,
3. legătura dintre interesele oponenților mass-media şi interesele statului sau identificarea integrală a statului cu partea din conflict.

Iată de ce redacțiile şi jurnaliştii recurg la cele mai diferite metode (inclusiv riscante, extravagante, iar uneori şi ilegale) de obținere a informației, ceea ce la rândul lor provoacă un nou tip de interacțiune de conflict, ce apare deja din cauza „purității" metodelor de obținere, de către presă, a datelor.

În afară de aceasta, deoarece datele deținute de partea aflată în conflict nu întotdeauna sunt veridice şi complete, la reproducerea acestora în mass-media apar inevitabil noi conflicte, ce se pot solda uneori cu consecințe juridice.

Astfel, din cauza amplorii, a duratei şi „vizibilității" lor, disputele informaționale umbresc deseori conflictele reale, le înlocuiesc în percepția conştiinței de masă, unde se reflectă nu doar problemele reale, cărora le este dedicată activitatea jurnalistică, ci şi problemele care au atribuție secundară față de problemele prioritare ale dezvoltării.

Acest cerc de corelații conflictuale poate şi trebuie să fie rupt cu ajutorul unui sistem de reacționare efectivă şi corelată din partea statului şi a societății civile.

De ce are sens să se insiste asupra corelării reacției structurilor de stat şi a celor nestatale?

Există mai multe motive din care nu e posibilă întotdeauna reglementarea conflictelor în cadrul jurisprudenței:

- Multe conflicte (mai ales disputele informaționale) apar deoarece contradicțiile ce stau la baza lor nu sunt descrise de normele juridice;
- În timpul proceselor judiciare, interesele uneia dintre părți pot fi satisfăcute, iar ale alteia - nu. La negocierile din afara sălii de judecată însă se poate ieşi din cadrul unei dispute concrete şi situația se poate rezolva astfel încât rezultatul să fie avantajos pentru ambele părți;
- Când se adresează în instanță, părțile trebuie să se conformeze deciziilor adoptate de aceasta, chiar dacă nu sunt de acord, în timp ce deciziile adoptate în urma negocierilor pot fi mai flexibile şi, respectiv, mai acceptabile pentru ambele părți;
- Deciziile curții, de regulă, nu schimbă caracterul relațiilor dintre părți. Deseori acestea rămân şi în continuare conflictuale şi probabilitatea unui nou conflict e destul de mare.

Rezolvarea disputelor informaționale în afara sălii de judecată e de preferat şi în virtutea următoarelor circumstanțe.

În primul rând, decizia judecătorească poate să fie radicală față de reprezentanții presei. În orice caz, determinarea raportului de paritate între „faptul publicării – pedeapsă” constituie o problemă pentru justiția rusă (şi nu doar cea rusă). Difuzarea informației neveridice şi peiorative poate, de exemplu, să ducă la ruinarea financiară a mass-media, precum şi la privarea jurnalistului de libertate. Ambele cazuri pot fi evitate odată cu determinarea gradului de responsabilitate în acompanierea conflictului. Pedepsirea uneia dintre părți, după cum se ştie, nu contribuie întotdeauna la soluționarea problemei, uneori, din contra, aceasta acutizează relațiile.

Legea prevede o soluție ce asigură părții în conflict dreptul la dezmințirea informațiilor difuzate şi dreptul la replică, în cazul în care informația îngrădeşte drepturile şi interesele legale ale cetățenilor. Din păcate, această posibilitate este deseori ignorată de părțile în conflict. Presei nu îi place să-şi corecteze greşelile (îşi spune cuvântul temerea

de a nu-şi pierde autoritatea în fața cititorilor, a plasatorilor de publicitate sau a patronului mass-media), iar opresorul ei este predispus să aducă inamicului pagube maxime cu ajutorul judecății. În ambele cazuri, nu vedem intenția părților de a reglementa relațiile cu pierderi minime.

În al doilea rând, deseori e imposibil de evaluat calitatea informației (semantica definiției sau structura unității informaționale) fără expertiza necesară, ceea ce pune în fața curții o sarcină complicată – de a găsi un expert care are cunoştințe speciale, care cunoaşte tehnica de efectuare a expertizei comunicării informaționale, a textului mass-media. Deseori rezultatele expertizei provoacă dubii şi apare necesitatea de a mai invita un specialist. Iar concluziile celui de-al doilea specialist pot să le contrazică pe ale primului. Şi atunci este dispusă o a treia expertiză („de control") .

Cu alte cuvinte, realitatea posibilităților limitate ale examinării în justiție a disputelor informaționale trebuie să stimuleze părțile în conflict să caute alte posibilități pentru reglementarea disputelor.

Una din acestea este crearea şi susținerea unui arbitru corporativ independent pentru disputele informaționale. Practica Curții de justiție pentru dispute informaționale de pe lângă preşedintele Federației Ruse şi a Marelui Juriu al Uniunii Jurnaliştilor din FR demonstrează că existența unui arbitru corporativ independent în țara noastră este posibilă şi justificată.

Dar cel mai important lucru e ca redacțiile şi jurnaliştii să se perfecționeze din punct de vedere profesional, să dezvolte în ei capacități de autoanaliză, să tindă spre noi cunoştințe, care îi vor ajuta să vadă particularitățile esențiale ale părților antrenate în conflict pentru a le reflecta în primul rând pe acestea, şi nu momentele superficiale ale fenomenului, oricât de atractive ar părea acestea în ochii auditoriului mass-media. Se pare că conflictologia aplicată poate ajuta redacțiile mass-media şi jurnaliştii să se obişnuiască cu atitudinea „trează" față de acompanierea conflictelor complicate şi reflectarea evenimentelor conflictuale.

CAPITOLUL 2.
REFLECTAREA ETNICITĂȚII ÎN MASS-MEDIA DIN PERSPECTIVA CONFLICTOLOGIEI

În teorie (din păcate şi în practică) sunt cunoscute diverse forme de confruntare interetnică – conflicte etnoteritoriale, pogromuri şi ciocniri etnice rasiale, violență din partea organizațiilor neonaziste şi extremiste, cazuri de rasism etnic față de migranții etnici şi multe ale tipuri de dezacord interetnic.

De regulă, conflictele interetnice se desfăşoară cu participarea a doi sau mai mulți figuranți, care pot fi atât indivizi, cât şi grupuri şi țări întregi. Drept exemple pot servi confruntările armate cu subtext etnic sau confesional (sau ambele) din fosta Iugoslavie, din Irlanda de Nord, conflictul îndelungat dintre Israel şi Palestina, conflictul dintre Georgia şi Abhazia, Moldova şi Transnistria, „războaiele cecene" din țara noastră etc.

Pe lângă studierea condițiilor locale, inclusiv a mediului multietnic şi a asigurării securității personale, despre care s-a pomenit de nenumărate ori în diferite ghiduri, e important ca jurnaliştii care reflectă aceste evenimente să-şi determine poziția civică şi profesională în acompanierea informațională a evenimentelor descrise.

E normal ca situațiile de conflict din diverse zone fierbinți să fie diferite şi acest lucru, de asemenea, determină rolul pe care îl joacă jurnalistul, precum şi comportamentul şi poziția acestuia. Într-un caz, de exemplu, jurnalistul se află în epicentrul evenimentelor şi le reflectă ca un reporter, adică transmițând doar ceea ce a văzut şi auzit. În alt caz, acesta se manifestă în rolul de analist şi deseori există cazuri când, voluntar sau involuntar, jurnalistul pare a fi angajat de una din părțile conflictului.

În acest context, e necesar să se vorbească şi de poziția jurnalistului. Căci prin cumpănirea cuvintelor, prin punerea accentelor sau chiar şi prin numărul de trimiteri la reprezentanții părților, acesta poate contribui la atenuarea sau escaladarea conflictului.

Se poate întâmpla ca, descriind conflictul, jurnalistul să se afle departe de acesta şi să folosească mărturii şi zvonuri din surse străine. Acesta nu este parte a situației, nu o cunoaşte destul de bine, nu

poate să reflecte şi să analizeze multe circumstanțe ale conflictului, să ia în considerare diferite puncte de vedere asupra a ceea ce se întâmplă, cunoaşte puțin detaliile şi situația de până la declanşarea conflictului.

În ultimele decenii, un rol tot mai mare în transformările politice şi social-economice, în lupta pentru resursele influenței (putere, teritorii, resurse naturale etc.) îi revine componentei etnice.

Însă conflictologii din toată lumea afirmă cu insistență că la baza confruntării dintre diferite grupuri nu stau diferențele etnice sau religioase, nu stă etnicitatea în sine, ci interesele sociale, politice, economice ale elitelor, interese ce sunt acoperite sau mascate şi prezentate conştiinței de masă drept criterii etnice sau religioase.

După cum afirmă conflictologii, diferențele etnice, etnicitatea în sine nu poate fi motiv pentru confruntare. Adevăratele cauze rezidă în interesele elitelor care se ascund după criteriile etnice...

Şi, involuntar, dar deseori şi voluntar, informațiile din mass-media ce discută activ asemenea evenimente împart societatea în susținători şi adversari ai contradicției sociale legate de etnicitate. Astfel, reflectarea specifică a acestor procese în presă deseori influențează negativ conştiința de masă, o alertează, aducând intenționat atingere sentimentelor etnice şi intereselor populației.

Cu ajutorul mass-media, artificial, este trezită conştiința națională a maselor de oameni; acestora li se creează nu doar impresii pozitive, ci şi negative privind interacțiunea interetnică.

Anume prin intermediul mass-media sunt răspândite prejudecățile şi atitudinile etnice şi rasiale. Ca rezultat, în societate se intensifică xenofobia şi creşte tensiunea interetnică.

Prezintă pericol şi perfecționarea tehnologiilor de manipulare folosite de mass-media la reflectarea aspectelor etnice ale vieții cotidiene. Din câte se ştie, în jocurile politice sau în lupta elitelor ce duc la confruntarea unor mari grupuri de oameni este folosită o multitudine de procedee informaționale speciale.

Despre aceasta ne vorbeşte un număr impunător de articole în mass-media, care chipurile reflectă obiectiv, dar de fapt reflectă într-un anumit mod etnicitatea şi o edifică aproape în fiecare regiune din Rusia. Mitologia etnică, istoria, cultura spirituală şi materială, alte valori etnice sunt textualizate şi interpretate în mod special şi, odată transfor-

mate într-o informaţie interesantă şi actuală pentru consumator, sunt impuse conştiinţei de masă.

Cu ajutorul mass-media, în societate sunt difuzate şi imaginile etnice, ideile, idealurile, miturile, valorile construite de ideologi, care au deseori o culoare emoţional-normativă, ceea ce trezeşte la oameni astfel de sentimente ca demnitatea etnică, mândria, supărarea, spaimele. Mijloacele de informare în masă contemporane sunt nu doar informatori, ci reprezintă şi un câmp foarte important unde “se luptă” reprezentanţii diferitelor grupuri de ideologi, politicieni, oameni de afaceri, de cultură etc., atrăgând auditoriul de partea lor. Ca rezultat, cu ajutorul mass-media, în conştiinţa de masă se accentuează atenţia asupra problemelor legate de etnie şi, totodată, se formează şi percepţiile predeterminate de ideologi.

Istoria ultimelor decenii relevă că corelaţia dintre etnicitate şi mass-media poate crea grave probleme în societate, intensificând sau atenuând tensiunea socială şi naţională. Mass-media nu contribuie pur şi simplu la „etnicizarea” spaţiului public, dar poate face acest spaţiu cu adevărat tolerant sau conflictual.

E important de reţinut că noţiunile de „libertate a cuvântului” şi „libertate a exprimării” le solicită jurnaliştilor atât o anumită responsabilitate civică, cât şi autocontrol profesional.

Un rol important în reflectarea etnicităţii îi revine azi şi componentei comerciale, când lupta pentru cititorul, telespectatorul sau radioascultătorul „propriu” e legată de concurenţă, de căutarea sau crearea unor „materiale fierbinţi” ce-i interesează în mod special pe comanditari sau sponsori. Astfel, etnicitatea, alături de criminalitate, sex şi finanţe, a devenit una din cele mai importante şi mai fierbinţi teme pentru mass-media.

Câteva cuvinte despre toleranţă

Vorbind despre conflicte, activitatea jurnaliştilor şi informaţia conflictuală legată de relaţiile interetnice, nu trebuie să uităm şi despre partea opusă a acestora — viaţa paşnică şi liniştită într-o societate stabilă, activitatea pacificatoare a ideologilor, politicienilor şi mass-media, informaţia tolerantă ce se referă la relaţiile dintre diferite grupuri de oameni. Echitatea, neagresivitatea şi toleranţa sunt caracteristici importante ale unei societăţi democratice normale.

În ultimii ani, noţiunea de toleranţă este folosită activ în toată lumea

de către jurnalişti, politicieni, oameni de ştiinţă. Aceasta presupune recunoaşterea faptului că lumea noastră e multilaterală şi diversă, că în ea, în diferite ţări, trăiesc reprezentanţi ai diferitelor rase, confesiuni şi naţionalităţi (sau etnii), având culturi naţionale sau etnice diferite, norme de conduită diferite, alte valori şi obiceiuri.

Persoana care trăieşte conform principiilor toleranţei are o atitudine calmă faţă de diversitatea culturilor, naţionalităţilor şi raselor, respectând drepturile şi libertăţile altor oameni. Acesta este un model normal de relaţii reciproce dintre oameni, popoare şi ţări.

Deoarece mass-media influenţează direct asupra creării percepţiilor oamenilor, inclusiv în ceea ce priveşte relaţiile interetnice, de poziţia civică a acestora şi responsabilitatea lor depinde într-o mare măsură faptul dacă în ţară şi în regiunile ei va exista pace între naţiuni sau se va menţine tensiunea interetnică, dacă va începe dezbinarea dintre naţiuni.

După dorinţa ideologilor şi politicienilor sau a altor sponsori care stau în spatele informaţiilor colorate etnic, transmise în conştiinţa de masă prin mijloacele de informare în masă ruse contemporane, acest tip de informaţie poate fi tolerantă, dar poate fi şi conflictuală. Adică poate contribui la stabilizarea şi liniştea din societate, integrând populaţia multietnică, dar o poate şi dezintegra, separând-o în grupuri ce se confruntă între ele. Acest lucru se observă în mass-media din multe regiuni ale Rusiei. Pericolul constă în faptul că mass-media şi jurnaliştii pot folosi faptele etnografice şi particularităţile vieţii oamenilor în scopuri politice. Mass-media, după cum relevă practica, pot îndepărta conştiinţa de masă de ideile tolerante ale egalităţii tuturor etniilor în faţa legii, apropiind-o de ideile priorităţilor şi privilegiilor, ideile de şovinism şi rasism.

Şi aceasta poate genera, şi deseori generează, conflicte interetnice.

Ce este informația cu substrat etnic?

Multitudinea de cercetări relevă că în ultimele decenii, prin intermediul mass-media ruse şi a multor mass-media globale, în conştiința de masă este transmisă masiv aşa-numita informație cu substrat etnic sau informația etnică, cum i se mai spune uneori. Ce presupune aceasta?

Informația etnică în mass-media înseamnă, mai întâi de toate, referirea la popoare şi țări, la obiceiuri şi valori naționale sau etnice. Aceasta este, desigur, şi câmpul nelimitat al politicii etnice, şi interacțiunea interetnică, şi informația despre economia etnică, despre sport şi medicină, educație şi alte sfere ale vieții sociale. Dar, pe lângă aceasta, etnicitatea în mass-media este şi un fenomen foarte greu de depistat, legat de psihologia etnică a oamenilor – sentimente, emoții, percepții.

Informația cu substrat etnic sau informația etnică pe care o creează jurnalistul (sau alt autor), calmă sau agresivă, compasională sau condamnatoare, serioasă sau ironică, poate fi pozitivă şi tolerantă, neutră sau conflictuală şi, în funcție de aceasta, să influențeze în mod diferit asupra unor oameni diferiți şi a viziunii lor asupra lumii.

Caracteristicile de bază ale informației etnice din ziare sau emisiunile radio şi TV sunt: menționarea etnonimelor (denumirea naționalităților), raselor şi derivatelor acestora, de exemplu: tătar - tătăresc, neamț – nemțesc, englez – englezesc, rus – rusesc etc. În unele cazuri poate fi vorba de menționarea în materiale a unor state sau republici ce se asociază în conştiința de masă cu anumite grupuri etnice (Georgia, Belarus, Kazahstan, Tatarstan), precum şi mențiunea unor cuvinte legate de etnicitate: naționalism, şovinism, național-extremism etc.

Informația etnică difuzată prin intermediul presei, radioului, televiziunii poate îndeplini şi o misiune cu adevărat umană, tolerantă. Aceasta îi educă pe oameni, îi informează, îi distrează, îi poate îndemna la fapte bune şi îndeplineşte multe alte funcții utile. Din această sursă lumea află multe lucruri noi nu doar despre viața altor popoare-etnii, dar deseori şi despre viața propriului popor. O astfel de informație etnică trezeşte interesul cititorilor, telespectatorilor, radioascultătorilor şi le educă respectul față de alte popoare, față de viața şi realizările lor. Informația etnică pozitivă despre propriul

popor contribuie la formarea unei conştiințe de sine etnice, a unei atitudini respectuoase față de propria comunitate etnică, față de demnitatea etnică sau națională. În plus, informația etnică tolerantă, transmisă prin intermediul presei, radioului, televiziunii în conştiința de masă, contribuie la formarea unor percepții şi atitudini pozitive în domeniul relațiilor dintre națiuni.

Dar aceasta poate îndeplini şi o funcție extrem de negativă, provocând aversiune, accentuând diferențele, atribuind etniei anumite trăsături negative şi trezind un sentiment de pericol ce vine din partea unor grupuri etnice.

Informația etnică conflictuală şi formele acesteia

Există multe metode şi tehnologii cu ajutorul cărora se poate influența asupra percepției textului aşa cum o vrea comunicatorul, insuflând cititorului, telespectatorului, radioascultătorului nu doar gânduri, idei pozitive, ci şi negative, apoi, cu ajutorul diferitelor procedee jurnalistice, să-l convingă de aceasta.

Într-un ziar contemporan se afirmă: *„Noi suntem o națiune măreață. Noi am dat lumii mari pictori, scriitori, artişti! Haideți să nu uităm de măreția noastră!”*. Sau un alt citat: *„Sportivii noştri sunt cei mai puternici din lume”*. Evident că, cu ajutorul unor astfel de idei repetate sistematic şi în diferit context în mass-media, se poate forma mândria națională, demnitatea națională a unui număr imens de oameni. Dar aici poate exista şi un anumit pericol – oamenilor le sunt insuflate idei despre „exclusivitatea lor etnică”, despre trecutul lor etnoistoric separat de al țării, în conştiința de masă se înrădăcinează miturile despre performanțele lor etnoeconomice şi de alt gen. În acelaşi timp, în jurnalismul contemporan rus se întâlnesc foarte rar mituri şi idei pozitive despre alte popoare.

Vom exemplifica cu o altă afirmație a jurnalistului: *“Nu suntem stimați de alte popoare deoarece le permitem acestora să se comporte astfel. Trebuie să ne apărăm onoarea şi demnitatea națională!”*. Prin această afirmație evident conflictuală, autorii articolului trezesc intenționat sentimentele naționale şi supărările oamenilor, îi mobilizează pe bază etnică şi îi cheamă să apere ceea ce ei consideră a fi „onoare națională”.

Multitudinea de exemple din presa rusă contemporană relevă că mass-media ce reflectă etnicitatea pot să unifice populaţia multietnică, de exemplu cu ajutorul ideii *„Toţi suntem ruşi”*, dar pot să şi dezbine popoarele, separându-le în diferite popoare-etnii care, chipurile, au valori, strategii de viaţă, scopuri şi interese diferite. O astfel de separare, iar uneori şi sentimentul de concurenţă interetnică în masă, se realizează, de exemplu, prin „atingerea” sentimentelor etnice şi a demnităţii oamenilor, provocarea supărărilor etnice în masă, separarea oamenilor în *NOI* şi *EI*...

Jurnalistul poate să dea replica: există cu adevărat diferite comunităţi etnice despre a căror viaţă le-ar fi interesant să afle şi altor oameni. Şi într-adevăr e aşa. Dar vom atrage atenţia cititorului asupra faptului că aceşti „ei” sau „alte etnii” pot fi prezentaţi în mass-media diferit: ei pot fi prezentaţi ca vecini sau parteneri, cu care pot fi găsite puncte de interes comun.

Unde trece hotarul dintre informaţia tolerantă şi cea conflictuală?

Una din cele mai importante probleme pentru jurnalişti, oamenii de ştiinţă şi pentru jurişti este de a afla răspuns la ce poate fi considerat tolerant sau intolerant în reflectarea în mass-media a particularităţilor etnice ale vieţii noastre.

Desigur că drept puncte de reper sau cadre mai mult sau mai puţin clare servesc documentele internaţionale sau ruseşti privind standardele şi normele de comportament în societăţile democratice. În ţara noastră e vorba de articolele corespunzătoare din Constituţia FR, Codurile civil şi penal, un şir de legi speciale despre mass-media, despre extremism, despre limbile popoarelor FR etc.

În afară de aceasta, făcând o analogie cu codurile de peste hotare, la noi au fost elaborate mai multe coduri de etică profesională pentru jurnalişti. Toate aceste documente au fost publicate nu o singură dată în organele de presă corespunzătoare şi jurnaliştii trebuie să ştie şi să îndeplinească prevederile de bază ale acestora. Minusul lor e în caracterul lor declarativ. De cele mai multe ori acestea sunt într-adevăr recomandări “cadru”, ce nu conţin noţiuni şi definiţii concrete.

Cât priveşte prevederile legilor FR, ale Codurilor civil şi penal, acestea sunt respectate selectiv.

Dar pot fi prezentați şi ca nişte concurenți sau duşmani periculoşi. Uneori un singur articol poate provoca creşterea imediată a tensiunii şi duşmăniei dintre reprezentanții diferitelor grupuri etnice ce conviețuiesc.

Iată un alt mic, dar şocant exemplu dintr-o ediție recentă a unei publicații cu răspândire largă, care a tirajat pentru cititorii săi textul unei scrisori de pe o pagină web extremistă *„Fraților ce trăiți în Moscova şi alte oraşe! Haideți să le facem ruşilor o baie de sânge! Să le deraiem trenurile! Să le aruncăm în aer casele! Câinii proşti şi fricoşi îşi vor primi moartea de la lupii liberi”*.

Inserând acest mesaj alături de altele două de acest fel sub formă de epigraf original sau insert la articolul său, autorul reflectă în continuare despre împânzirea Internetului cu păreri extremiste, amintind totodată despre adversarul „nostru”. Conform reflecțiilor sale, aceştia sunt *„luptătorii pentru islam”, „pagina web musulmană extremistă”, „miile de musulmani gata să detoneze clădiri şi să se arunce în aer, care trăiesc printre noi”...*

Vorbind despre legăturile islamismului cu *„posibilitatea de a satisface ambițiile şi complexele călcate în picioare”*, autorul merge mai departe în reflecțiile sale: *„se spune că o astfel de atitudine e deosebit de puternică în rândul tătarilor musulmani (din Moscova, n.a.), care îşi ascund înțelept din punct de vedere politic atitudinea lor antirusească. Dar deosebit de neîmpăcați sunt originarii din Caucaz...”*.

Apare întrebarea: care e scopul acestei publicații ce musteşte şi de alte idei şi imagini duşmănoase? Să informeze societatea despre pericol? Să o pună în dificultate? Să o nelinişteaască? Să o sperie? Sau să provoace anumite forțe la acțiuni adverse, la revoltă, la confruntare cu un adversar clar identificat?

Ar fi naiv de afirmat că acest articol este pur şi simplu o reflectare a realității, iar jurnalistul nu face altceva decât să îndeplinească funcția de oglindă! E clar că penița (sau tastatura computerului) jurnalistului era dirijată de un alt scop. Pozitiv? Puțin probabil...

Experiența arată că etnicitatea abordată sau mobilizată de politicieni şi jurnalişti poate să consolideze reprezentanții unei etnii, de exemplu, pe baza protejării valorilor lor naționale – a pământului natal, patriei, religiei şi altor lucruri naționale sfinte.

Experiența, de asemenea, arată că o astfel de consolidare este deseori negativă. Nu întotdeauna cititorul reuşeşte să vadă şi să conştien-

tizeze că incitarea pasiunilor etnice în masă cu ajutorul presei deseori e orientată spre transmiterea unor mesaje de intoleranță: să se opună „ADVERSARULUI NOSTRU", „străinilor", acelor care, chipurile, încearcă să ne priveze de valorile „noastre" pe care, corespunzător, trebuie să le protejăm, să luptăm pentru ele, să le păstrăm. Din câte se ştie, aceasta deseori înseamnă a nu-i accepta, a-i alunga, a-i elimina pe cei străini – „alții" din punct de vedere etnic, care nu sunt la fel ca noi.

Autorii articolelor care, voluntar sau involuntar, participă la formarea percepțiilor lumii despre relațiile interetnice trebuie întotdeauna să țină minte că au o responsabilitate civică față de societate şi să conştientizeze orientarea creatoare sau distructivă a discursului lor în fața auditoriului de masă.

Din păcate, deseori, anume jurnaliştii şi mass-media, împinşi de politicieni, inițiază aceste acțiuni discriminatoare ce-i dezbină pe oameni, creând în regiuni tensiune etnopsihologică, „expulzând" o parte din locuitori din regiunea respectivă. În zilele noastre, un astfel de tablou poate fi întâlnit în presă în toate regiunile şi oraşele mari ale Rusiei.

Punctele de tangență dintre mass-media şi etnicitate

Bazându-ne pe experiența noastră de cercetare, putem identifica câteva puncte tangențiale dintre etnicitate şi mijloacele de informare în masă. Cititorul poate să-şi închipuie pe cât de conflictuale pot fi unele momente în alianța mass-media cu etnicitatea. Vom nominaliza pe scurt aceste puncte de tangență.

Organizarea canalelor „etnice" ale mass-media şi funcționarea acestora. În acest caz, e vorba atât de presa, radioul şi televiziunea centrale, cât şi de cele regionale. Ne referim la crearea acestora, determinarea volumelor de transmisiune necesare şi la aspectele etnolingvistice ale informației, la problema cadrelor jurnalistice, problema finanțării etc. E important de menționat necesitatea unei abordări diferite a fiecărei instituții mass-media, ce reflectă premeditat

problemele etnicităţii. De exemplu, în Rusia există şi funcţionează activ mass-media diasporelor şi minorităţilor etnice, care în mare parte au apărut pe parcursul ultimului deceniu. Acestea transmit activ în conştiinţa de masă informaţie etnoculturală concentrată, care uneori se transformă în informaţie etnopolitică. Dar pe lângă aceste mijloace de informare în masă, numite convenţional "etnice", lucrează activ şi mass-media centrale, care de asemenea transmit în conştiinţa de masă informaţie etnică dispersată, dar destul de intensivă. Se întâmplă ca mass-media centrale să se prezinte drept exponenţi ai intereselor pozitive, dar deseori şi negative ale poporului rus. Anume ele, în virtutea răspândirii largi, solicită în prezent o atenţie deosebită din partea societăţii.

Auditoriul mass-media ce recepţionează informaţia etnică. Pentru activitatea mass-media ce reflectă aspectele etnice ale vieţii publice sunt importanţi asemenea factori cum ar fi componenţa etnică a populaţiei în regiuni, rata procentuală a reprezentanţilor diferitelor grupuri etnice, structura lor socială, de gen şi vârstă, durata şi perspectivele convieţuirii lor pe teritoriul respectiv, gradul lor de integrare în comunitatea gazdă, interesele lor etnoculturale personale etc. Fiecare din aceşti factori are particularităţile sale în diferite regiuni ale Rusiei. Şi mulţi dintre ei pot constitui pricini pentru instigarea la ură etnică, cum ar fi de exemplu structura socială sau perioada de timp în care reprezentanţii unei etnii locuiesc pe acest teritoriu.

Poziţia civică a jurnaliştilor şi a altor autori care reflectă etnicitatea în mass-media şi contribuie la formarea conştiinţei etnoconflictuale sau etnotolerante a maselor (aspectele profesional-etice şi legale ale problemei).

Bazele legale şi normele jurnalismului etnic. În acest caz, după cum s-a menţionat mai sus, nu întotdeauna acţionează mecanismele reglementării activităţii tolerante a jurnaliştilor.

Şi, în final, **informaţia etnică propriu-zisă**, transmisă în conştiinţa de masă, conţinutul acesteia şi orientarea ei, precum şi efectul ei potenţial.

Spaţiul etnic în mass-media

Poate să apară întrebarea: dar cât de mare e spaţiul etnic în mass-media ruse? S-ar putea că numărul de materiale care transmit informaţia etnică în conştiinţa de masă să nu fie chiar atât de mare?

Materialele de investigaţie ale presei ruse, desfăşurate pe parcursul ultimului deceniu, indică asupra atenţiei destul de mari şi stabile pe care atât mass-media centrale, cât şi cele republicane o acordă aspectelor etnice ale vieţii publice contemporane. În ultimul deceniu, spaţiul etnic în jurnalism se extinde. Şi aceasta nu este întotdeauna justificat.

Apare întrebarea: dar oare e neapărat necesară accentuarea apartenenţei etnice a personajelor şi eroilor articolelor din presă, şi oare aceasta nu se va solda cu consecinţe nedorite? Căci jurnaliştii şi ceilalţi autori trebuie, mai degrabă, să pună accentul pe valorile umane şi civice, nu pe diferenţele etnice. Arătând diversitatea etnică a lumii, e important să percepem alte culturi tolerant şi, firesc, să discutăm în presă calităţile ce sunt comune tuturor oamenilor, fără a le atribui unor etnii.

S-a constatat, de exemplu, că, în publicaţiile federale şi cele din capitală, volumul materialelor ce conţin informaţie etnică ajunge până la 15—20 % din numărul total de materiale publicate în fiecare ediţie, iar în ziarele republicane această cotă deseori depăşeşte 50 %.

Uneori, fără o necesitate deosebită, etnicitatea este actualizată şi mediatizată destul de larg prin intermediul multor publicaţii, inclusiv cele pentru tineret, cele profesionale, sportive, muzicale, literare.

Formele principale ale informaţiei etnice în presă

Mai devreme am nominalizat marcherii informaţiei etnice în presă. Acum e necesar să examinăm, împreună cu cititorul, sub ce formă şi în ce mod informaţia etnică este transmisă persoanei care o recepţionează.

Informații ce conțin material factologic

Acestea sunt articolele despre evenimentele din viața popoarelor-etnii, despre cultura, economia, politica lor... În fiecare din aceste informații sunt prezentate în mod obligatoriu unul sau câteva marchere ale etnicității (sunt, de exemplu, amintite etnonimele, religia, denumirea regiunii, țării etc.).

De pildă, sunt informații de genul: *„elevii tătari au început să studieze istoria tătarilor din manuale noi", „şamanii tuvini participă la viața politică a republicii lor", „în Daghestan a fost inaugurată expoziția de fotografii „Persoană de naționalitate caucaziană"* sau *„mirii georgieni au fugit în Rusia"*. Este important ca jurnalistul să rețină că materialul factologic despre viața diferitelor popoare poate să fie prezentat cititorului ca informație pozitivă, negativă sau neutră. Un jurnalist tolerant, care nu doreşte să aducă atingere sentimentelor etnice ale oamenilor, trebuie să ia aceasta în considerare.

Lexicul

O formă elocventă de reflectare tolerantă sau conflictuală a etnicității, care atrage imediat atenția cititorului, este lexicul, cu ajutorul căruia este transmisă informația. Elementele lexicale etnice sunt unul din importantele elemente structurale ale informației, cu ajutorul cărora se formează percepții despre diferite grupuri etnice şi regiunile populate de acestea. De obicei, este vorba de cuvinte şi expresii de genul: *câmpie rusească, cântece țigăneşti, ceasuri elvețiene, punctualitate germană* etc.

Referindu-se la evenimente şi popoare, jurnalistul poate să spună:

economie niponă eficientă, parfumuri letone suave, prietenii noştri uzbeci sau nemți, frumoasele rusoaice...

Dar realitățile ne conving că pe paginile ziarelor tot mai des pot fi întâlnite astfel de expresii:

bandiți georgieni şi ceceni, terorişti afgani, persoane de naționalitate caucaziană, persoane de naționalitate arabă-asiată...

Fiecare din aceste expresii este incorectă atât din punct de vedere al formei, cât şi al conținutului, şi provoacă resentimentul reprezentanților diferitelor grupuri de persoane. Utilizarea acestora nu contribuie la fortificarea calmului interetnic în societate şi denotă incompetența

jurnaliştilor care recurg la ele. Deseori folosirea etnonimelor este inoportună şi chiar provocatoare. Iată, de exemplu, unele titluri din câteva ziare moscovite de succes: „*Un abhaz complet pentru Georgia!”; „Dintr-un negru s-a făcut ruladă de carne»; „Ameninţată cu disponibilizarea, o ucraineancă şi-a aruncat copilul la ghenă”; „Comercianţii chinezi săpau pământul în faţa poliţiştilor fiscali ruşi”, „Pantofi italieni cusuţi la Moscova de armeni, din materiale chinezeşti”; „Un student înarmat cu un întreg set de cuţite a venit să taie evreii”.*

Între unităţile lexicale folosite în jurnalismul etnic contemporan am evidenţiat unităţile lexicale-absurde, unităţile lexicale-ridiculizate, cele acuzatoare, alarmante etc. Acestea sunt examinate amănunţit în lucrările noastre dedicate diagnosticării toleranţei în mass-media.

În ultimii ani, nu ştim de ce, jurnaliştii au uitat de noţiunile ce se referă la relaţiile paşnice dintre ţări şi popoare, cum ar fi:

egalitate,
înţelegere reciprocă,
umanitate,
compasiune
respect ,
generozitate,
toleranţă...

Folosirea în mass-media a acestor valori general umane este una din metodele simple de inoculare a toleranţei în conştiinţa de masă. Dar, din păcate, cercetările relevă nu doar lipsa unei asemenea terminologii în presa contemporană, ci, din contra, utilizarea destul de frecventă a unităţilor lexicale generatoare de conflict, care le provoacă cititorilor sentimente de nelinişte şi alarmă:

scandal,
altercaţie,
conflict,
ceartă,
agresiune,
atac...

Deosebit de epatante sunt titlurile cu substrat etnic ale unor articole, care atrag în primul rând atenţia cititorului: *„Ucrainenii şi-au tuflit o Kucimă mare”, „Sekir-başkir”, „Moldova şi Transnistria s-*

au încleştat din nou din cauza limbii", „Kirsan – la săpun! Kalmîcii adormiți au dat-o pe război", „Minfin e mai rău ca un tătar" şi multe altele.

Într-adevăr, unele din aceste titluri par destul de ingenioase şi atrag atenția cititorului. Dar, provocând prin bravada cuvintelor zâmbetul unor oameni, se gândeşte oare jurnalistul că, uite aşa, scriind titluri cu o viteză amețitoare, acesta îi poate insulta şi răni pe reprezentanții altor grupuri etnice? Cu un cuvânt sau două, uneori spirituale şi ingenioase, poate fi atrasă atenția asupra particularităților vieții etnoculturale, dar, totodată, poate fi adusă atingere, pe nedrept, demnității cuiva, pot fi rănite sentimentele etnice.

Imagini şi stereotipuri

Este vorba de afirmațiile generalizate despre reprezentanții unui popor-etnie concret sau despre un popor întreg. Şi în acest caz jurnalistul care construieşte imagini nu trebuie să uite că acestea pot fi neutre, pozitive sau conflictuale. Acestea pot fi stereotipuri sau imagini ale „noastre", precum şi ale „altora" – prieteni şi parteneri sau adversari şi duşmani.

Iată câteva afirmații ale jurnaliştilor din care poate fi formată percepția oamenilor despre diferite popoare: *„Americanii sunt neinstruiți şi îngâmfați", „francezii sunt frivoli", „ruşii sunt lenoşi şi naivi", „avarii sunt ospitalieri şi toleranți"*.

Analiza materialelor dintr-un număr mare de ziare centrale şi regionale din Rusia relevă o diversitate mare de stereotipuri etnice folosite de jurnaliştii contemporani. Acestea sunt, în particular, stereotipurile legate de exteriorul reprezentanților diferitelor grupuri etnice, de comportamentul acestora, de caracteristicile psihologice şi de alte particularități ale vieții lor, precum şi de imaginea țării şi a regiunilor unde locuiesc aceştia, trecutul istoric şi multe alte valori şi simboluri etnonaționale respectate în comunitatea etnică respectivă.

Cercetările constată că o parte din stereotipurile etnice sunt mediatizate de jurnalişti în mass-media ca un adevăr susținut de argumente trainice, de exemplu, cu ajutorul expresiilor: *„din câte se ştie, toți bărbații ceceni sunt războinici"*, o altă parte a stereotipurilor este prezentată ca opinie personală a autorului: *„Într-o țară musulmană rusul are doar două probleme – lipsa votcii şi a cărnii de porc în magazine"* sau *„ruşii preferă opțiunea de stânga"*.

O altă parte a stereotipurilor e publicată pentru a arăta dezacordul autorului cu afirmaţia sa: *“se zice că suntem aşa, dar aceasta nu corespunde realităţii”*. Stereotipuri etnice pot fi şi ridiculizarea, bătaia de joc la adresa reprezentanţilor unor naţionalităţi concrete: *„georgienii sunt hoţi de maşini”,“negrii sunt escroci”, “concurenţii de culoare”, “...estonienii nu i-au ajuns pe hoţii de maşini letoni”.*

Idei etnice

Un alt element important al informaţiei din mass-media cu ajutorul căruia se formează percepţii etnice şi atitudini tolerante sau conflictuale sunt ideile etnice sau ideologemele. Este vorba de estimări, idei sau gânduri cu un anumit sens, mai mult sau mai puţin clare, formulate de autori sau preluate de altundeva.

Acestea, de asemenea, pot fi tolerante, neutre, mixte sau conflictuale. Pot să se refere la politică, economie, cultură sau alte aspecte ale vieţii popoarelor.

Uneori, în asemenea texte se menţionează folosul sau dauna pe care ne-o pot provoca alţii, de exemplu: *„Prea mulţi migranţi etnici vin la noi, ei ne încurcă şi trebuie să-i deportăm”*. Doar rareori în presă poate fi întâlnită şi ideologema opusă: „*E bine că în ţara noastă muncesc atât de mulţi migranţi. Ei ne vor ajuta să construim oraşul, ne aprovizionează cu legume şi ne fac viaţa interesantă”.*

Cu ajutorul ideologemelor conflictuale prezente în mass-media, ideologii şi politicienii pot diviza populaţia în grupuri: *„Noi — ai noştri, autohtonii, aborigenii; ei - pripăşiţii, veneticii, ocupanţii”*. De aici se trage concluzia că unul din grupurile etnice şi anume *„noi”* trebuie să aibă privilegii *„pe pământul nostru”*.

Iată un simplu exemplu în care câteva ideologeme conflictuale au fost întrunite într-un singur titlu: *„De ce nu agreăm persoanele de naţionalitate caucaziană?”*. Astfel de titluri inadmisibile au apărut în câteva materiale publicate de un ziar cunoscut. Una din ideologeme este că toţi ruşii nu agreează *„persoanele de naţionalitate caucaziană”* (ceea ce nu corespunde adevărului) şi trebuie clarificat doar de ce anume. Iar alta constă în expresia *„persoană de naţionalitate caucaziană”*. O asemenea naţionalitate nu există. Caucazul, din câte se ştie, este una din regiunile lumii cu o bogată diversitate etnică.

De fapt, în SUA şi Canada termenul Caucasian semnifică o persoa-

nă ce aparține rasei albe. Adică, în America caucazieni vor fi şi etnicii ruşi, şi norvegieni, şi spanioli.

Deseori jurnaliştii utilizează şi ideologeme de comparație: *“Noi suntem ca şi ei, de aceea şi noi trebuie să facem ca şi ei...”, “Noi suntem mai buni, iar ei sunt mai răi, de aceea avem nevoie de privilegii...”* În mass-media se folosesc ideologemele concurenței, ideologeme de autoevaluare şi evaluarea altora, ideologemele amenințărilor (*“Dacă ei vor proceda astfel, atunci noi....”*), ideologemele acuzării...

Analiza presei ruse relevă că, în mass-media contemporane legate strâns de procesele etnopolitice, sunt utilizate diverse ideologeme cu subtext etnic şi confesional, de cele mai multe ori neprieteneşti. Cu ajutorul acestora, sunt rânduite prioritățile, este exprimată compasiunea față de anumite comunități etnice (*„Ei sunt sărmani, nefericiți, trebuie să-i ajutăm”*) sau se formează aversiuni față de alte persoane (*„Ei ne obijduiesc de mult timp, acum ei trebuie să-şi ceară scuze de la noi”*).

În multe cazuri, ideologemele etnice sună ca apeluri, ca motiv pentru dispute etnice, ca un mijloc de mobilizare etnică. În ultimii ani, în presă deseori se strecoară ideologeme ale conflictologiei şi urii evidente: *„Un moscovit normal va considera drept insultă dacă un terchea-berchea nespălat* (în material e vorba despre milițienii ruşi care nu sunt de origine rusă) *le va face observație într-o rusă stâlcită”*; ideologeme incitatoare: *„Cu cât mai mult SUA tergiversează startul operațiunii militare, cu atât mai ridicole par în ochii statelor islamiste”*; ideologeme acuzatoare şi denigratoare: *„Preotul este ucrainean şi adună în jurul său doar ucraineni. El îi disprețuieşte pe ruşi şi consideră că în scurt timp biserica rusă va fi dirijată din Ucraina”.*

Multitudinea de materiale ce transmit în conştiința de masă anumite idei şi mituri privind relațiile etnice şi interetnice reprezintă desigur un important instrument de formare a opiniei publice şi al atitudinii populației, iar jurnalistul trebuie să se gândească şi să înțeleagă ce urmări pot genera astfel de materiale.

Ilustrațiile

Ilustrațiile: desenele, fotografiile, caricaturile cu tematică etnică reprezintă o formă foarte importantă şi eficace de transmitere a etnicității în socium prin intermediul presei. Acestea pot, de asemenea, ofensa şi răni sentimentele naționale ale cititorilor. Un efect deosebit îl

au caricaturile, pe care reprezentanții grupurilor etnice uneori le interpretează ca fiind insultătoare pentru ei. Ca exemplu în acest sens poate servi revolta în masă din Iran, unde în unul din ziarele centrale a fost publicată o caricatură ce înfățișa un băiat care încerca să vorbească în limba farsi cu un gândac de bucătărie. Iar această limbă este vorbită de majoritatea populației Iranului. Gândacul, fără a înțelege ceva, întreabă în limba azeră „Ce?”.

Aceasta a provocat nemulțumirea azerilor, care constituie aproximativ 24 la sută din populația Iranului. Revoltele au provocat intervenția poliției care a fost nevoită să recurgă la gaze lacrimogene pentru a dispersa manifestațiile azerilor în fața sediilor guvernamentale din Tebriz.

E bine cunoscut şi un alt caz recent de „scandal caricatural”, ce a provocat multe neplăceri jurnaliştilor şi politicienilor atât în Europa, cât şi în statele musulmane din Asia (caricatura din presă a profetului Mohamed).

Unele forme de informație cu substrat etnic din presă:
- Informații cu material factologic. Este vorba de articole despre evenimentele din viața popoarelor-etnii, despre cultura acestora, economie, politică (*„Elevii tătari au început să studieze istoria tătarilor din manuale noi”*).
- Unitățile lexicale etnice sunt unul din importantele elemente structurale ale informației cu ajutorul cărora, de asemenea, se formează percepții despre diverse grupuri etnice şi regiunile populate de acestea (*“bandiții georgieni-ceceni, teroriştii afgani, persoane de naționalitate caucaziană, persoane de naționalitate arabo-asiată”*).
- Imaginea şi stereotipurile etniilor. Este vorba de afirmații generalizate despre reprezentanții unui popor-etnie concret sau despre un întreg popor (*„georgienii sunt hoți de maşini”, „negrii sunt escroci”, „concurenții de culoare”*).
- Ideile etnice sau ideologemele sunt reflecțiile, ideile, gândurile mai mult sau mai puțin clare formulate de autor sau preluate de altundeva despre etnii şi reprezentanții acestora (*“Noi suntem autohtoni, băştinaşi, iar ei sunt venetici, ocupanți”*).
- Ilustrații.

În presa noastră, un material ilustrat cu o caricatură sau un colaj se referă deseori nu atât la etnicitatea propriu-zisă, cât la relațiile Rusiei cu unele țări vecine ce se acutizează în anumite perioade. În aceste

ilustrații caricaturale, de obicei sunt înfățișate diverse caractere etnice ale personajelor – se exagerează particularitățile exteriorului, elementele hainelor, unele tradiții, se fac jocuri de cuvinte din proverbe şi citate din cântece. Şi toate acestea sunt prezentate ca o farsă la adresa „lor”.

În emisiunile radio şi în special în cele televizate pentru reflectarea etnicității se folosesc şi alte nuanțe – intonație, emoții, sunete, muzică, diferite zgomote, iar la televiziune, şi gesturile personajelor, mimica lor, precum şi imaginea sau fundalul pe care se derulează acțiunea. De aceea, vorbind cititorilor, telespectatorilor şi radioascultătorilor despre diversitatea rasială, etnică şi confesională din societate, un jurnalist tolerant trebuie să folosească cu prudență astfel de forme de difuzare a etnicității cum ar fi stereotipurile etnice, ideile etnice, miturile etnice, unitățile lexicale şi ilustrațiile. În special cele negative.

Principalele teme ale articolelor ce conțin de cele mai dese ori etnicitate

Etnicitatea în mass-media e prezentă practic în toate sferele vieții – de la marea politică până la cele mai nesemnificative evenimente cotidiene. Şi majoritatea articolelor cu substrat etnic, aşa cum s-a menționat mai sus, sunt într-un fel sau altul legate de etnopolitică. Vom examina pe scurt tematica prin care etnicitatea este prezentă în presă.

Evoluția etnoculturală a etniilor

Uneori, presa din republicile din Rusia prezintă aceste procese drept *„renaştere națională”*. În acest caz, deseori, este vorba despre problemele apariției şi devenirii grupurilor etnice, despre situația demografică, despre succesele etniilor „noastre” în trecut şi despre interesele lor în prezent şi viitor. De regulă, trecutul lor istoric este reconstituit sau romantizat, eroii etnici şi monumentele sunt reanimate şi mitizate, se pune problema reorientării politicii lingvistice, a redenumirii străzilor, oraşelor, orăşelelor.

Astfel de materiale sunt, de obicei, orientate spre crearea conştiinței etnice a reprezentanților unor grupuri determinate, spre consolidarea acestora pe baza unei istorii unice, iar uneori şi pe baza unui teritoriu unic.

Din păcate, astfel de materiale nu conţin întotdeauna doar subtext pozitiv. Cu ajutorul acestor materiale, deseori o parte a populaţiei se îndepărtează psihologic de altă parte, de altă etnie, care chipurile nu e băştinaşă.

Prin intermediul unei astfel de informaţii, sunt transmise destul de des ideile de dominare a unei naţionalităţi asupra alteia, sunt manipulate ideile despre necesitatea unor privilegii pentru reprezentanţii aşa-ziselor naţionalităţi autohtone faţă de toate celelalte. În aceasta poate consta pericolul social al materialelor de acest gen. În aceste cazuri, jurnaliştii trebuie să manifeste un anumit echilibru etnoinformaţional, delicateţe umană şi etnică, profesionalism.

Reflectarea relaţiilor dintre naţiuni (interetnice) în regiunile din Rusia

În acest sens, există un număr foarte mare de probleme abordate de presă. Acestea, în particular, sunt:

- problemele minorităţilor etnice care locuiesc de mult timp în oraş sau raion,

- problemele recenţilor migranţi etnici şi etniilor ce îi primesc, care uneori sunt reflectate în informaţii jurnalistice ce vizează relaţia „prieten-duşman”,

- problemele interacţiunii şi priorităţilor culturilor etnice, limbii etc.

În mare, reflectarea relaţiilor interetnice este un subiect vast şi una din cele mai dureroase probleme pentru mass-media contemporane din Rusia. Judecând după rezultatele cercetărilor noastre, mass-media descriu – dar nu întotdeauna pozitiv - contactele dintre etnii. În ultimul deceniu, această situaţie e deosebit de nefavorabilă în presa federală şi cea moscovită. În ceea ce-i priveşte pe jurnaliştii regionali şi republicani, în ultimii ani, la reflectarea relaţiilor interetnice din regiunile lor, aceştia sunt mult mai atenţi şi mai toleranţi decât colegii lor din capitală.

Reflectarea conflictelor interetnice fierbinţi

În primul rând, e vorba de conflictul din Cecenia şi alte zone fierbinţi. Din câte se cunoaşte, evenimentele armate descrise de mass-media nu sunt legate întotdeauna de aspectele etnice ale vieţii oamenilor.

Dar, prin străduinţa jurnaliştilor şi a politicienilor, acestea se întipăresc anume aşa în conştiinţa de masă. În articolele respective, se vehiculează deseori o informaţie neechilibrată, neobiectivă. Este problema jurnaliştilor şi a ideologilor care apar pe paginile ziarelor de pe poziţii „patriotice”, pentru a-şi apăra, după cum li se pare lor, patria sau naţionalitatea. În acest caz, vorbim din nou despre caracterul nedefinitivat, neclarificat ştiinţific şi juridic, al multor noţiuni, inclusiv al noţiunii-cheie care e patriotismul. Practic în toate ediţiile mass-media privind acţiunile militare, transpar interesele politice, care sunt deseori deghizate prin etnicitate sau prin tendinţa nu întotdeauna corectă de a trage cenuşă la propria turtă.

Probleme ale „infracţionalităţii etnice”

Această tematică, de asemenea, este generatoare de conflicte. Se ştie doar că anume în astfel de materiale reprezentanţii diferitelor etnii (cu excepţia celei ruse şi a altor câteva) sunt prezentaţi deseori drept infractori, autorii legând infracţiunile de anumite naţionalităţi. Uneori, bazându-se pe 1-2 exemple, mass-media fac generalizări despre infracţionalitatea generală în rândul unei oarecare naţionalităţi (*ceceni, georgieni, azeri, ţigani...*). Şi prin aceasta nu doar că sunt obijduiţi pe nedrept cei nevinovaţi, provocând mari supărări reprezentanţilor acestor naţionalităţi, ci şi se contribuie la răspândirea în conştiinţa de masă a unor imagini etnice negative şi atitudini duşmănoase faţă de aceste naţionalităţi.

E firesc să apară întrebarea: din moment ce problema infracţionalităţii etnice există în realitate, cum să nu scrie jurnaliştii despre aceasta? Credem că, şi atunci când se comit unele crime de către persoane de o naţionalitate concretă, jurnalistul nu trebuie să generalizeze, extinzând vina asupra întregului grup etnic, al întregului popor.

Corelaţiile dintre republici şi centrul federal

Acest subiect este actualizat în presă în funcţie de anumite motive ce apar sau la „centru”, sau într-o regiune concretă. În ultimii ani, în mass-media au avut loc astfel de campanii informaţionale, de exemplu, cele legate de alegerile din Saha-Iakutia şi Republica Kalmîkă, sau de poziţia Tatarstanului în unele probleme constituţionale disputabile, sau în legătură cu unele probleme în Başkortostan etc. În aceste

cazuri, mass-media, împreună cu politicienii, folosesc destul de activ etnicitatea, în special în regiuni, manipulează sentimentele etnice ale populației, montând dramatic conştiința de masă împotriva centrului federal „insidios”.

Relațiile dintre Rusia şi fostele republici sovietice

Conflictele Rusia – Georgia, Rusia – Letonia, Rusia – Ucraina şi altele sunt oglindite pe larg în presa rusă şi în cea străină. Dar nu întotdeauna corect. Relațiile conflictuale dintre politicieni, ce sunt destul de original reflectate de presa noastră, lasă de bună seamă o anumită amprentă şi asupra relațiilor oamenilor simpli din diferite state, deşi în majoritatea cazurilor aceştia nu înțeleg întotdeauna care e motivul conflictului, fiind pur şi simplu atraşi ca un grup de susținere emoțională.

În ziarele moscovite apar titluri glumeț-malițioase: *„Adjaria a făcut în urna Georgiei”, „A Kievului e mai sus, iar a noastră e mai groasă”, „În Georgia se tem de Rusia”, „Pentru Tuzla vei răspunde!”, „Moartea prieteniei dintre Rusia şi Ucraina a venit cu coasa”, „Kievul nu se comportă ca ruşii”, „Rusia şi Ucraina se împrăştie care încotro”, „Ucraina vomită...”.*

Se poate crea impresia că jurnaliştii pur şi simplu se joacă cu cuvintele. Şi, într-adevăr, uneori găselnițele jurnaliştilor provoacă zâmbetul cititorilor. Dar fiecare autor sau cititor trebuie totuşi să rețină şi să realizeze că în spatele unor texte de acest fel se ascunde marea politică, în care mass-media participă nemijlocit, iar jurnaliştii se află în serviciul anumitor interese politice.

De aceea e important ca jurnalistul să reflecte asupra poziției sale şi să-şi adreseze permanent întrebarea – nu contribuie oare materialele sale la aprofundarea confruntării dintre părți, nu participă el oare la declanşarea conflictului?

Tematica migranților de alte etnii

Aceasta constituie, de asemenea, unul din cele mai spinoase subiecte legate de etnicitate.

Se ştie că migranții de alte etnii se deplasează masiv în diferite regiuni ale Rusiei, preponderent din regiunile Caucazului şi Asiei Centrale. Şi pe parcursul multor ani, deşi atitudinea ruşilor față de cei veniți

e tradițional loială, prin multe canale informaționale, în conştiința de masă, într-un fel sau altul, sunt inoculate ideile: *„Cei veniți ne încurcă. Ne aduc boli, din cauza lor cresc prețurile la apartamente şi produsele alimentare, ei ne iau locurile de muncă, şi în genere – sunt străini”.*

Astfel de materiale sunt prezentate sub formă diferită în presa tuturor regiunilor țării. Ele apar masiv mai ales în unele publicații din capitală, deoarece în ultimii ani anume la Moscova şi în regiunea Moscovei s-au concentrat multe diaspore etnice.

Cum reacționează presa şi jurnaliştii la schimbările acestea, care sunt destul de palpabile pentru populație? La început (aici sunt aduse titlurile din 1997), acestea publicau materiale în mare parte cu titluri calme: *„E bine că sunt refugiații. Aceasta înseamnă că undeva viața e şi mai rea!”, „Oaspeții capitalei. Portret demografic”, „Străinul, ca rezervă de forță de muncă”, „Noua internațională moscovită”.*

Dar, odată cu trecerea timpului, cu creşterea numărului de nousosiți, tonalitatea publicațiilor din presă s-a schimbat. Titlurile din anii 2000-2003 poartă deja o încărcătură negativă: *„Frățânii străini sau bomba anului 2001?”, „Moscovitele vor avea ochi oblici?”, „La Moscova toate şcolile sunt neruseşti”, „Mănânci berbecul, înveți Coranul!”, „La Moscova are loc purificarea inteligentă a cecenilor, inguşilor şi daghestanezilor”, „În regiunea Moscova au început să dea foc magazinelor cecene”, „Mafia țiganilor îi deposeda pe moscoviți de apartamente”...*

În ultimii ani, pe paginile ziarelor moscovite apare cu regularitate un număr mare de materiale despre relațiile complicate dintre populația din partea locului şi oaspeții de alte etnii. Şi ca rezultat al acestui atac informațional în masă apar informațiile de genul: *„Fuga de aici!”, „Ciaina, pleacă din town!”, „Există o asemenea profesie – apărarea patriei”, „Rubrica: Nu avem unde fugi”.*

Prin aceste exemple am vrea să le arătăm jurnaliştilor cum poate o situație să le dirijeze pana jurnalistică. Şi cum pana jurnalistică poate să atragă după sine o situație reală.

Discutarea problemelor național-extremismului şi diferitelor fobii etnice

Aceasta e o nouă temă foarte largă şi acută pentru jurnalismul contemporan. Uneori este vorba de campanii de condamnare a cazurilor de extremism, comune pentru toate mass-media. Aşa se întâmplă în

cazurile subiectelor informaționale critice. Dar uneori mass-media inițiază independent discuții cu referire la aceste teme şi le prezintă de pe poziții tolerante.

Subiectele de bază ale articolelor legate de etnicitate
- Evoluția etnoculturală a etniilor. Destul de des sunt răspândite ideile de dominare dorită de una din naționalități asupra alteia, se propune examinarea problemei acordării de facilități şi privilegii reprezentanților, în primul rând, aşa-numitelor naționalități băştinaşe;
- Relațiile dintre națiuni (interetnice) din regiunile din Rusiaş
- Problemele minorităților etnice ce locuiesc de mult timp în regiune;
- Problemele migranților etnici recenți şi ale etniilor care îi primesc, ce generează relația „prieteni-duşmani";
- Problemele corelației şi priorităților culturilor, limbii etc.;
- Conflicte interetnice fierbinți. În primul rând conflictul din Cecenia şi alte regiuni din Caucaz;
- Problemele „crimei etnice". Reprezentanții diferitelor grupuri etnice (cu excepția ruşilor) sunt prezentați ca infractori, iar infracțiunile sunt legate de anumite naționalități;
- Interacțiunea dintre republici şi centrul federal;
- Relațiile dintre Rusia şi fostele republici sovietice. Conflictele Rusia – Georgia, Rusia – Letonia, Rusia – Ucraina şi altele nu sunt reflectate întotdeauna corect;
- Migranții de alte etnii: „Cei veniți ne încurcă. Ei ne aduc boli, din cauza lor cresc prețurile la apartamente şi produsele alimentare. Ei ne iau locurile de muncă şi în genere – ei sunt străini";
- Problemele național-extremismului şi ale diferitelor fobii etnice. „Salvează Rusia! Dă în cei de culoare!", „Bate! Şi niciun fel de oaspeți. Capetele rase îşi pun ideile în practică în metrou!"

În ultimii ani, în ziarele centrale din Rusia au fost desfăşurate mai multe campanii de presă privind atitudinea ostilă față de originarii din Caucaz, privind cecenofobia, antisemitismul, țiganofobia. Deseori asemenea articole realizate neprofesionist (iar uneori aceasta se face intenționat şi se maschează, chipurile, cu „naivitatea" autorului) devin subiect de discuție în societate şi provoacă un val de interes negativ față de diferențele etnice dintre oameni, generează creşterea pasiunilor interetnice şi a tensiunii în societate.

Pot fi enumerate mai multe articole dedicate acestei tematici. Şi, din păcate, trebuie constatat că în aceste materiale se conține o anumită nuanță de provocare, de exemplu, în cele intitulate: „Salvează Rusia! Dă în cei de culoare!”, „Bate! Şi niciun fel de oaspeți. Capetele rase îşi pun ideile în practică în metrou!”, „O lovitură la rinichi – şi nația devine mai pură”. În textele materialelor, autorii (sau redactorii) condamnă național-extremismul din societate, dar în titluri includ apeluri provocatoare. Desigur că asemenea titluri atrag atenția cititorului. Dar oare toți cititorii vor reuşi să înțeleagă sarcasmul acestor afirmații? În ultimii ani, acestei tematici i se pot atribui şi apelurile împotriva terorismului, în care, de asemenea, se accentuează activ caracterul etnic.

După cum vedem, toate problemele etnice menționate mai sus, reflectate de presa contemporană, la fel ca şi altele ce nu au fost menționate, vorbesc despre pericolul exploziv al unor asemenea informații pentru populația multietnică, oriunde s-ar afla aceasta – la Moscova, Krasnodar, Orenburg, Novosibirsk, Kazan sau Groznîi. Fiecare temă conține un potențial enorm de toleranță etnică şi caracter conflictual.

Există foarte multe probleme legate de reflectarea tolerantă sau conflictuală a etnicității în mass-media. Şi trebuie atrasă asupra acestui fapt atenția jurnaliştilor, politicienilor, funcționarilor, altor organizatori ai vieții publice, arătându-le actualitatea şi importanța acestor probleme, pentru a alerta întreaga comunitate rusă cu privire la pericolul răspândirii ideilor xenofobe, național-extremismului şi rasismului.

În acest context, este foarte important de menționat responsabilitatea jurnaliştilor care reflectă în mass-media diverse fațete ale relațiilor interetnice. De jurnalişti şi sponsorii lor depinde ce fel de idei, stereotipuri şi norme doresc ei să răspândească în societate: nelinişte şi separare, neîncredere, frică, confruntare între grupuri etnice? Sau, din contra, ei vor contribui la asigurarea unei stări de spirit paşnice a concetățenilor lor, cu care conviețuiesc şi vor conviețui în continuare într-o societate normală şi stabilă.

Abordând subiectele etnice, jurnalistul trebuie să țină cont de potențialul creator sau distructiv al materialelor sale, indiferent de ghizii şi susținătorii politici pe care îi au.

Autori care reflectă problemele etnicității în mass-media

Nu poate fi trecută cu vederea nici problema privind autorii informației cu substrat etnic. Desigur că în mare parte aceştia sunt jurnalişti. Anume de activitatea jurnaliştilor, de profesionalismul lor depinde în mare măsură dacă între națiuni se va instaura pacea sau se va permanentiza tensiunea interetnică, se vor păstra focarele de conflicte, tentativele de separatism etnic, cazurile de discriminare etnică. Şi aceasta e o temă foarte largă despre care trebuie să se vorbească separat.

Dar cercetările noastre relevă că, pe lângă jurnalişti, autori ai multor materiale (uneori 20 la sută dintr-un ziar) sunt şi intelectuali din alte domenii: în presa federală şi moscovită, de exemplu, e vorba de politicieni şi reprezentanți ai intelectualității de creație, iar în republici şi alte regiuni aceştia reprezintă în mare parte funcționarii din administrație, cărora mass-media le oferă o tribună. De aceea e necesar să se vorbească separat nu numai despre educarea jurnaliştilor şi despre controlul public asupra activității lor, ci şi despre alți ideologi care abordează în paginile ziarelor problemele etnicității.

CAPITOLUL 3.
PRESA
ŞI CONFLICTELE RELIGIOASE

Specificul conflictelor religioase rezidă în afectarea vieții spirituale a oamenilor, a lumii interioare a credincioşilor legată de o altă lume, cea celestă. Nu întâmplător în decizia Curții de justiție pentru dispute informaționale de pe lângă preşedintele Federației Ruse, din 12 februarie 1998, se indică:

> *"... toate materialele ce se referă la activitatea organizațiilor religioase trebuie să fie bazate pe informație veridică, verificată, să fie prezentate în formă delicată, autorii să fie atenți la alegerea expresiilor şi caracteristicilor credincioşilor".*

Practica ultimilor ani arată că numărul articolelor, al emisiunilor tele- şi radiodifuzate pe teme religioase a crescut de multe ori. Unii jurnalişti au început să se specializeze în acest domeniu. A fost creată chiar şi o ghildă a jurnaliştilor ce scriu pe tema religiei. Oricum însă, sunt publicate multe articole şi difuzate multe emisiuni radio şi tv pregătite de jurnalişti ce cunosc prost specificul tematicii religioase. Deseori, asemenea materiale, în loc să aducă pace şi să formeze o societate tolerantă, reprezintă surse de tensiune socială şi conflict religios. Iar să instigi la ură religioasă e mult mai uşor decât să o stingi...

Situația religioasă actuală în Rusia

Pentru a înțelege specificul tematicii religioase e necesar, mai întâi de toate, să avem o închipuire despre tabloul real al vieții religioase din societatea rusă.

Potrivit datelor oficiale, iar acestea pot fi găsite în Registrul de stat al persoanelor juridice, la data de 1 iunie 2005, în țară existau 21 800 de organizații religioase înregistrate, ce aparțineau unui număr de 68 de curente religioase. În plus, un număr considerabil de grupuri religioase activează fără a fi înregistrate oficial, fără a avea statutul de persoană juridică, ceea ce e permis de lege.

E important de reținut că:

În Federația Rusă activează legal cel puțin 68 de curente religioase.

Sunt înregistrate 21 800 de organizații religioase.

Legislația permite activitatea grupurilor religioase neînregistrate, dar cu unele limitări (a se vedea în continuare).

O astfel de diversitate în spațiul confesional al țării noastre nu este unică în practica mondială. Aceasta s-a creat în urma unui proces istoric lung şi complex, sub influența unor factori diferiți. Este vorba şi despre extinderea din punct de vedere geografic a țării noastre ce durează de veacuri, includerea în componența acesteia a noi teritorii cu popoarele ce le locuiesc, cu religia şi cultura lor, precum şi dezvoltarea relațiilor economice ale Rusiei cu statele străine, inclusiv schimburile culturale, activitățile misionare. Sub acest aspect sunt foarte importante şi căutările spirituale proprii ale ruşilor.

În general, tabloul contemporan religios din țară se caracterizează prin două tendințe: renaşterea şi influența crescândă a confesiunilor tradiționale şi dezvoltarea unor noi mişcări religioase.

Până în anul 1917, în imperiul țarist biserica nu era separată de stat. Aceasta înseamnă că Biserica ortodoxă rusă era parte a mecanismului de stat, învățătura ei era recunoscută drept dominantă, iar toate celelalte confesiuni se aflau în poziție subordonată.

Creştinismul în acea formă în care fusese acceptat de Imperiul Bizantin (ortodoxia) a fost anunțat drept religie de stat în Rusia în anul 988. Cneazul Vladimir Sveatoslavici a făcut alegerea în favoarea ierarhilor de la Constantinopol din cauza modelului comod de interacțiune dintre biserică şi stat. În Bizanț religia era în întregime pusă în serviciul autorităților laice. Şi, de facto, era o instituție de stat.

Cea mai mare şi mai influentă confesiune - **Biserica ortodoxă rusă** (Patriarhia Moscovei) - are 11747 de eparhii, mănăstiri, misiuni, instituții de instruire şi de alt gen înregistrate. Conform studiilor sociologice, până la 70 la sută din ruşi se consideră ortodocşi, dintre care aproximativ 7 la sută merg cu regularitate la biserică şi respectă canoanele ortodoxe de bază.

Un alt curent masiv al creştinismului din ţara noastră este protestantismul, ce reprezintă o multitudine de biserici independente apărute după **Reformă**. Din acestea fac parte luteranii, creştinii evanghelişti, baptiştii, penticostalii, adventiştii, prezbiterienii şi alte confesiuni ce cuprind în jur de 4750 de comunităţi înregistrate. Numărul total al membrilor confesiunilor protestante, potrivit datelor unor experţi independenţi şi ale Direcţiei analitice a Aparatului Consiliului Federaţiei al Adunării Federale a FR, constituie până la 1,5 milioane de persoane.

Reforma *- curent religios ce a apărut în Germania în anul 1517 odată cu predica lui Martin Lutter. Reforma nega necesitatea bisericii catolice şi a ierarhiei acesteia, precum şi a clerului în sine. Era respinsă Sfânta tradiţie catolică, era negat dreptul proprietăţii bisericii asupra pământului etc.*

Locul trei după numărul de comunităţi înregistrate în Rusia îl deţine **Islamismul** (după numărul de credincioşi ocupă locul doi, fiind precedat de creştinism). Comunitatea musulmană are în jur de 3650 de organizaţii înregistrate. Dar un număr şi mai mare de comunităţi islamiste există fără a fi înregistrate oficial.

Islamismul este o religie mondială ce are peste un miliard de adepţi. Esenţa islamismului constă în învăţătura despre o divinitate unică, intermediară între Dumnezeu şi oameni, despre viaţa de după moarte, judecata de apoi. Islamismul a apărut în veacul al VII-lea, întemeietorul religiei, proorocul Mahomed, începând a propovădui islamismul în anul l614 la Mecca. În islamism există două curente de bază - sunnismul şi şiismul. Una din direcţiile din sunnism – wahabismul – a apărut ca o ideologie a mişcării antiturceşti de eliberare naţională a lumii arabe conduse de Ibn Abd al-Wahhab (1703-1792).

Comunităţile de rit vechi, iudaice, catolice şi budiste numără 257, 248, 228 şi, respectiv, 190 de organizaţii înregistrate. Există şi organizaţii religioase cu un număr nesemnificativ de enoriaşi care au doar câteva eparhii înregistrate. Este vorba de **molocani, duhobori, tolstoişti, copţi, quakeri, sikhi, caraimi** şi alţii.

Caracterul multiconfesional al Federației Ruse își lasă amprenta asupra conținutului relațiilor dintre stat şi confesiuni şi al practicii realizării legislației despre libertatea conştiinței şi asociațiilor religioase. Ceea ce dictează complexitatea acestei problematici atât din punct de vedere al înțelegerii ei de către jurnalişti, cât şi al transmiterii acesteia în mod corect şi obiectiv beneficiarului de informație.

Bazele juridice ale activității asociațiilor religioase

Relațiile legale din domeniul realizării drepturilor şi libertăților religioase sunt reglementate de actele juridice normative ce aparțin diferitelor ramuri ale dreptului. Un rol deosebit îi revine Constituției Federației Ruse. Din garanțiile constituționale conceptuale fac parte următoarele:

- În Federația Rusă este recunoscută diversitatea ideologică (art.13);
- Federația Rusă este un stat laic (art.14);
- Nicio religie nu poate fi instituită drept religie de stat sau obligatorie (art.14);
- Asociațiile religioase sunt separate de stat şi sunt egale în fața legii (art.14);
- Statul garantează egalitatea drepturilor şi libertăților omului, indiferent de atitudinea acestuia față de religie; interzice orice forme de îngrădire a drepturilor omului pe criterii de apartenență religioasă (p.2, art.19);
- Fiecărui om îi este garantată libertatea conştiinței, libertatea confesiunii, inclusiv dreptul de a profesa orice religie individual sau în grup, sau să fie ateist, să aibă şi să răspândească convingeri religioase şi de alt fel, şi să acționeze conform acestora (art.28);
- Nu se permite propaganda sau agitația ce instigă la ură şi duşmănie religioasă, se interzice propaganda dominației religioase (p.2, art.29);
- Fiecare are dreptul la asociere, nimeni nu este forțat să adere la o anumită asociație sau să fie membru al acesteia (art. 3O);
- În cazul în care convingerile sau confesiunea cetățeanului Federației Ruse vine în contradicție cu satisfacerea serviciului militar, precum şi în alte cazuri prevăzute de legea federală, cetățeanul

are dreptul la substituirea acestuia cu serviciul militar de alternativă (p.3, art.59).

Printre componentele cele mai importante ale legislației ruse din domeniul libertății conştiinței se numără principiile general recunoscute şi normele dreptului internațional, precum şi acordurile internaționale semnate de Federația Rusă.

Prevederile Constituției Federației Ruse şi normele dreptului internațional în domeniul libertății conştiinței au fost extinse în multe acte juridice normative. La cele mai importante legi de bază se referă Legea federală "Despre libertatea conştiinței şi despre asociațiile religioase" ce a intrat în vigoare la 1 octombrie 1997. Aceasta diferă principial de legea precedentă a RSSFR "Despre libertatea confesiunilor", adoptată până în 1990, în timpul URSS.

În particular, în legea din 1997 a fost modificată substanțial modalitatea de fundare a organizațiilor religioase, fiind restrâns cercul de persoane care pot fi fondatori şi membri ai organizației religioase. Dreptul la crearea unei organizații religioase locale le aparține doar cetățenilor ruşi. Cetățenii străini şi cei fără cetățenie pot fi doar membri ai organizației religioase, cu condiția ca ei să locuiască permanent pe teritoriul Federației Ruse.

Legea introduce o noțiune nouă – cea de grup religios, prin care se recunoaşte asocierea voluntară a cetățenilor, creat cu scopul de a se ruga împreună şi de a propaga credința. Grupul religios desfăşoară activități fără înregistrare de stat şi statut de persoană juridică. Pe de o parte, această prevedere a legii a permis asociațiilor religioase să activeze legal fără înregistrare oficială.

Însă, din câte ne putem da seama, legislatorii au instituit şi condiții nejustificate pentru transformarea grupului religios în organizație religioasă – cincisprezece ani de activitate pe un anumit teritoriu sau confirmarea că grupul respectiv a aderat la o organizație religioasă centrală ce activează deja. Legea a îngrădit substanțial dreptul organizațiilor religioase create până la intrarea legii în vigoare, care nu dispun de acte ce ar confirma existența lor pe un anumit teritoriu pe parcursul a peste 15 ani.

În afară de aceasta, legea federală conține mai multe contradicții interne care duc la interpretarea extinsă a unor prevederi şi, ca rezultat, la încălcarea drepturilor cetățenilor şi asociațiilor religioase. De exemplu, în preambul se indică „rolul deosebit" al unei confesiuni şi este prezentată lista religiilor „stimate" de stat, ceea ce încalcă princi-

piul constituțional de egalitate a asociațiilor religioase în fața legii şi provoacă multe neînțelegeri şi situații de conflict.

Pe lângă Legea federală „Despre libertatea conştiinței şi asociațiile religioase", la nivel federal sunt în vigoare peste 100 de acte juridice normative care, sub anumite aspecte, se referă la problemele libertății conştiinței şi activitatea asociațiilor religioase.

E important să se rețină că:

În conformitate cu Constituția Federației Ruse, toate comunitățile religioase sunt egale în fața legii (ortodoxe, catolice, islamiste, budiste, iudaice, evangheliste şi toate celelalte).

Niciuna din religii nu poate fi recunoscută drept oficială (dominantă, cea mai importantă).

Statul îşi protejează cetățenii de diferite îngrădiri ale drepturilor după criterii de apartenență religioasă.

Nu se permite propaganda sau agitația care incită la ură sau duşmănie religioasă.

Pe lângă legislația federală, în peste 10 subiecți ai Federației Ruse sunt în vigoare legi proprii despre realizarea libertății conştiinței şi confesiunii. Pe parcursul anilor, acestea au fost ajustate la legislația federală. Dar acest lucru s-a făcut în mare parte formal şi inconsistent.

Între timp, conform punctului „b" al articolului 71 al Constituției FR, reglementarea relațiilor ce apar în sfera drepturilor şi libertăților omului se află sub jurisdicția Federației Ruse. Prin urmare, subiecții Federației Ruse, cu legile şi alte acte normative proprii, nu au dreptul de a îngusta şi limita libertatea conştiinței şi activitatea asociațiilor religioase, stabilite de Constituție şi legislația federală. De competența acestora pot fi problemele protecției drepturilor şi libertăților omului care se află, conform punctului „b" al art. 72 al Constituției FR, sub jurisdicția comună a Federației Ruse şi a subiecților acestora.

Nu trebuie uitat că disputele religioase sunt caracteristice mai întâi de toate statelor cu populație multiconfesională, în care sunt adoptate şi funcționează legi discriminatoare sau se ignoră şi se încalcă drepturile credincioşilor. Crearea de avantaje pentru o religie duce inevitabil la îngrădirea drepturilor altora. Iată de ce în societatea noastră apar temeri în legătură cu faptul că ortodoxia poate obține de facto statutul de religie

de stat, iar aceasta, la rândul său, poate duce la intensificarea mişcărilor naţionaliste în ţară. Şi aceste temeri nu sunt nefondate, deoarece în conştiinţa socială ortodoxia e strâns legată de etnia rusă, de naţiunea rusă. Este răspândită părerea că a fi rus înseamnă a fi ortodox. Pentru comparaţie: în naţionalismul ucrainean lipseşte o asemenea legătură, a fi „ucrainean adevărat" nu înseamnă a profesa ortodoxia sau catolicismul. Dar în naţionalismul georgian, de exemplu, e evidentă legătura cu ortodoxia, iar în cel armean – cu biserica apostolică armenească.

Despre corectitudinea terminologică şi responsabilitatea profesională

Tratând tematica religioasă, jurnaliştii pot comite două greşeli tipice: să folosească termeni cu conotaţie negativă faţă de reprezentanţii minorităţilor religioase şi, demonstrând superioritatea unei confesiuni asupra alteia, să le desconsidere, iar uneori chiar să le umilească. În acest caz, aceştia, de regulă, utilizează surse interesate anume în denigrarea unei anumite eparhii, a unui slujitor al bisericii, al bisericii sau confesiunii. Şi nu le oferă celor criticaţi posibilitatea de a da replică, de a-şi prezenta punctul de vedere în acelaşi material în care sunt criticaţi, iar aceasta contravine principiilor jurnalismului profesionist.

Vom examina folosirea termenilor peiorativi sau lipirea etichetelor. De cele mai dese ori se întâlnesc termenii „culcuş de lup", „zombi", „sectă" etc. După cum arată pe bună dreptate profesorul I. Kanţerov:

> *"Nu doar în timpuri de demult, ci şi în zilele noastre clasificarea grupurilor concrete sau organizaţiilor de credincioşi în categorii cu conotaţii negative generează discriminare şi chiar persecuţii"*[1].

În aceste situaţii, este actuală strofa din poezia lui Ia. Kozlovski „Cuvântul":

Schimbând concordia, cuvântul poate fi Apel, răspuns, chemare
Oamenii jură, blestemă, îndrumă,
Slăvesc şi ponegresc cu ajutorul lui.

1. A se vedea I.Ia. Kanţerov „Distructive", „totalitare"... şi mai departe peste tot // Religia şi dreptul. 2002. № 1. p. 27.

Din păcate, denigrarea prin intermediul presei se întâlneşte din ce în ce mai mult. Publicarea unor cuvinte insultătoare, a faptelor neverificate şi inventate, prezentate drept realitate, este un exemplu concludent în acest sens.

E suficient să răsfoieşti publicaţiile pe teme religioase pentru a-ți da seama că poziţia autorului faţă de evenimentele descrise este evidentă chiar din start. Un indiciu în acest sens sunt termenii utilizaţi de autor. În funcţie de alegerea cuvintelor, orice organizaţie religioasă şi orice activitate a acesteia poate fi descrisă pozitiv sau negativ.

De exemplu, adoptarea unei religii e convertire, enoriaşul e adept, postul e privarea forţată de hrană, activitatea misionară – expansiune, slujirea cu sacrificiu – robie; comunitatea religioasă – culcuş de lup, adoptarea credinţei – spălatul creierilor, jertfirea banilor pentru organizaţiile religioase - extorcare şi escrocherie etc. Utilizând astfel de cuvinte cu nuanţe emotive, autorii materialelor deviază de la reflectarea obiectivă a temei, încălcând unul din principiile de bază ale jurnalismului profesionist.

Să examinăm cuvintele „sectă”, „sectar”, „sectant”, „sectă totalitară”, termeni ce se întâlnesc destul de des în lexicul jurnaliştilor.

Din start, vom menţiona că aceştia nu sunt termeni ştiinţifici deoarece, în lipsa unor caracteristici clare şi constante, nu au o definiţie ştiinţifică şi sens din punct de vedere ştiinţific. Din această cauză, aceştia lipsesc atât în legislaţia internaţională, cât şi în cea rusă. Din acelaşi motiv, aceştia nu sunt incluşi şi nu sunt explicaţi în dicţionarul ştiinţific fundamental „Creştinătatea”, coordonat în anul 1994 de către cunoscutul teolog şi academician de la Academia de Ştiinţe a Rusiei, L. N. Mitrohin. Majoritatea absolută a teologilor din Rusia folosesc termeni neutri din punct de vedere lingvistic, care sunt definiţi în legislaţie drept „asociaţie religioasă”, „organizaţie religioasă”, „grup religios” sau „mişcare religioasă nouă”, „cult”. Termenul „sectă” şi derivatele acestuia au, de regulă, o nuanţă peiorativă şi batjocoritoare şi sunt folosite, de obicei, în polemica domestică sau, uneori, şi în cea politică (să ne amintim „sectele politice”, „marxismul este străin de secte”).

Rău:	**Bine:**
Convertire	*Adoptare*
Adept	*Enoriaş*
Privarea forțată de hrană	*Post*
Expansiune	*Activitatea de misionar*
Robie	*Slujire cu sacrificiu*
Culcuş de lup	*Comunitate (religioasă)*
Spălarea creierilor	*Adoptarea credinței*
Extorcare de bani (Escrocherie)	*Jertfirea mijloacelor băneşti pentru organizații religioase*

Aşa s-a rânduit din punct de vedere istoric. Deoarece până la revoluția din 1917 era recunoscut rolul religiei de stat – Biserica ortodoxă rusă, toate celelalte confesiuni, în cel mai bun caz, erau tolerate, iar în cel mai rău – persecutate. Multe din acestea erau numite în legislația Rusiei țariste „erezie", „sectă", „sectă tolerantă", „sectă nocivă".

De atunci au trecut mulți ani. Lumea s-a schimbat. Au trecut în neființă închisorile monastice. Au intrat în vigoare actele internaționale ce garantează libertatea opiniilor şi protejarea drepturilor minorităților religioase. În 1993, Constituția Federației Ruse a proclamat un curs spre construirea unui stat laic în care nicio religie nu poate să fie declarată religie de stat sau religie obligatorie, iar asociațiile religioase sunt separate de stat şi egale în fața legii (art. 14). Dar, din inerție, ca un ecou al trecutului, deseori cu ajutorul jurnaliştilor, în țara noastră aşa-numiții „sectanți" continuă să fie clasificați în grupuri sociale dăunătoare, să fie considerați oameni de categoria a doua. La aceste categorii sunt trecute mişcările religioase noi, dar şi confesiunile protestanților, catolicilor, ortodocşilor de rit vechi, cu adânci rădăcini istorice. Nu întâmplător, în decizia menționată mai sus, Curtea de justiție pentru dispute informaționale spune că:

> *"..în legislația Federației Ruse nu există astfel de noțiuni ca „sectă". Totodată, în virtutea percepțiilor din societate, termenul respectiv poartă o conotație negativă şi, recurgând la el, jurnaliştii pot insulta sentimentele credincioşilor".*

Curtea remarcă, de asemenea, că utilizarea nejustificată a acestui termen cu referire la o organizaţie religioasă contravine normelor eticii jurnalistice.

Trebuie de avut o atitudine critică şi atentă şi faţă de astfel de termeni cum ar fi *„cult totalitar", „sectă totalitară"*.

Termenul *„sectă"* şi derivatele acestuia – *„sectar", „sectant"*, precum şi *„sectă totalitară"* au o nuanţă peiorativă predeterminată. În locul lor e mai bine să se folosească noţiuni neutre: *„asociaţie religioasă", „organizaţie religioasă", „grup religios", „mişcare religioasă nouă", „cult"* etc.

Deseori, însăşi denumirea materialului vorbeşte elocvent despre angajarea religioasă a autorului, arătând opţiunea religioasă proprie şi parţialitate. Astfel, în una din ediţiile săptămânalului *„Smolenskie gubernskie vedomosti"* din 2004 a fost publicat materialul Valentinei S. cu titlul *„Desnogorsk a fost ocupat de baptişti"*. Cuvântul central din titlu, *„ocupat"*, era de culoare neagră, iar *„Desnogorsk"* şi *„baptiştii"* – de culoare roşie.

Articolul a avut o rezonanţă largă. După apariţia acestuia, persoane necunoscute au spart de două ori ferestrele bisericii baptiştilor „Cuvântul lui Hristos". La adresa enoriaşilor au fost făcute ameninţări cu răfuiala fizică. E greu de presupus că autorul conta pe o altă reacţie – neagresivă – din partea cititorului.

Căci termenul „ocupaţie" înseamnă „a captura"; ocuparea temporară a teritoriului adversarului de către forţele duşmane. Fiţi atenţi la lexicul ce explică cuvântul *„ocupaţie"*: cuvintele *„captură", „duşman", „adversar"* poartă o încărcătură negativă. Deci, şi termenul are conotaţie negativă. În afară de aceasta, nu puteau să nu fie luate în considerare particularităţile locale, care constau în faptul că, în timpul Marelui război pentru apărarea patriei, Smolenskul s-a aflat sub ocupaţie fascistă şi a fost distrus puternic, de aceea cuvântul „ocupaţie" le provoacă locuitorilor raionului sentimente negative intense.

Iar enoriaşii bisericii „Cuvântul lui Hristos" sunt medici, profesori, oameni de afaceri, reprezentanţi ai diferitelor grupuri sociale. Mulţi sunt baptişti în generaţia a doua sau a treia. După publicarea materialului, pastorul bisericii s-a adresat în instanţă pentru a-i fi apărată onoarea şi demnitatea. În cererea de acţiona-

re în judecată, pe lângă textul materialului, s-a făcut trimitere şi la titlul acestuia, care e denigrator prin alegerea gamei de culori. Judecata a dat dreptate argumentelor acuzatorului şi a obligat ziarul să publice o dezminţire, inclusiv cu privire la titlu, obligând totodată redacţia şi jurnalista să achite prejudiciile morale pricinuite acuzatorului.

În calitate de alt exemplu se poate aduce şi articolul publicat în ziarul din Ijevsk, „InfoPanorama", din 3 iunie 2004, cu titlul *„În fruntea sectei „Delo verî" stă escrocul notoriu ucrainean Iurie D."* (numele de familie din titlu e indicat integral). Materialul e semnat de un oarecare S. V. Buzanov. Putem să ne închipuim ce şoc a provocat acest material în rândul a peste două mii de enoriaşi ai acestei biserici protestante şi chiar episcopului Iuri Nicolaevici D.

După ce a ajuns la Ijevsk, autorul acestor rânduri a aflat identitatea lui Buzanov. Acesta e un recidivist aflat în cercetare pentru comiterea unei noi infracţiuni grave. Buzanov a explicat că materialul i-a fost dictat de un „patriot ortodox", Maxim U., în schimbul promisiunii că va fi eliberat de sub arest.

Astfel, avem de-a face cu un caz tipic de „scriere la comandă" al cărei scop e de a denigra biserica şi pe pastorul acesteia.

Din păcate, în virtutea incompetenţei teologice, mulţi consideră sincer că toate organizaţiile religioase, în afara celei din care fac parte, nu numai că nu sunt binecuvântate, ci şi nocive. În acest caz concret, un astfel de „luptător" s-a dovedit a fi „patriotul" Maxim U., în puterea căruia era de a-l elibera de sub arest pe recidivistul arestat. Redacţia ziarului a ignorat prevederile Legii despre mass-media privind veridicitatea informaţiei publicate. La intervenţia avocatului, ziarul a publicat voluntar o dezminţire şi şi-a cerut scuze public de la episcop. Sigur că acesta nu era escroc, ci un slujitor al bisericii în a doua generaţie, tată a trei copii, doctorand, membru al Consiliului consultativ pe probleme religioase de pe lângă reprezentantul special al preşedintelui FR în circumscripţia federală Privoljie.

Lista de exemple poate fi continuată. Vom prezenta doar câteva titluri de materiale care vorbesc de la sine: *„Trebuie să cunoşti duşmanul la faţă", „Sfinţii zombi", „Secta recunoscută legal", „Lupi în piele de oaie"* ş.a.m.d.

Despre noţiunea de „sectă”

Acest cuvânt este înconjurat de cuvinte cu o singură rădăcină: verbele „a tăia”, „a despica”, substantivul „topor”. Semnificaţia semantică a rădăcinii este una – ceea ce e tăiat, fragment dintr-un tot întreg. Rădăcina este indo-europeană. Sursa istorică – cuvântul latin „secto”; semnificaţia acestuia e aceeaşi ca şi a cuvântului latin „pars” (parte), de la care provine noţiunea „partid”.

În latină, acest termen semnifică o parte a comunităţii religioase ce s-a separat. Cuvântul a nimerit în limba rusă din germană, unde „sekte” este forma genului masculin. Acestuia îi corespunde cuvântul din franceză „secte”. În limba latină — „secare” (a tăia).

De ce din germană? Acest cuvânt e fixat în dicţionare ca termen ce a apărut în epoca lui Petru cel Mare.

În Rusia, cuvintele „sectă”, „sectar”, „sectant” au fost mult timp legate de mişcări religioase, ce s-au separat de biserica ortodoxă.

Termenul mai are o semnificaţie – cea a unui grup de persoane care se adună în interese de grup. Ca rezultat, această semnificaţie s-a răspândit în lexic. Acest cuvânt le plăcea comuniştilor ruşi. Lenin îl folosea întotdeauna în sens negativ. Acestuia îi plăcea să spună: „marxismul este străin de secte”. În ultimul timp, cuvântul „sectă” e folosit tot mai mult când e vorba despre mişcări religioase. Cercetătorii lingvişti, din contra, consideră că în limba rusă sensul cel mai actual al cuvântului respectiv este cel al unui grup de oameni care s-au separat de o mişcare întreagă.

În opinia membrului corespondent al AŞR, profesor al Universităţii de Stat din Moscova şi redactor-şef al revistei „Ştiinţe filologice”, A.A. Nikolaev, iniţial, cuvântul „sectă” a avut o conotaţie negativă, inclusiv faţă de mişcările religioase, minorităţile religioase. În legătură cu aceasta, noţiunile de „sectă”, „sectant” pot fi interpretate ca ofensatoare de către membrii organizaţiilor religioase. În lexicul oficial, mai recomandabil şi corect e să se folosească noţiunile de „organizaţie religioasă”, „asociaţie religioasă” şi „membru al organizaţiei”, ce au un sens neutru[1].

1 A se vedea A.A. Nikolaev. Despre noţiunea «sectă» // Religia şi dreptul, 1999. № 2. p. 23.

Acuzații de sacrificări rituale sau alte acțiuni antisociale

Şi mai periculoase sunt acuzațiile lipsite de fond la adresa credincioşilor şi comunitãşilor religioase pe care jurnaliştii laici, dar şi cei religioşi îi acuză de sacrificări umane rituale, sinucideri, antipatriotism şi alte acțiuni antisociale. Asemenea acuzații se soldează deseori cu incendieri ale caselor de rugăciuni, bătăi şi insultarea credincioşilor, apeluri la violență.

Miturile despre sacrificările umane rituale sunt cele mai răspândite şi de durată.

Deseori, mass-media regionale scriu că acestea, chipurile, au avut loc sau pot avea loc în anumite comunități religioase. Şi autorii articolelor chiar indică organizații religioase concrete – organizații destul de respectabile, de regulă protestante sau iudaice. Însă autorul acestui capitol, care de mulți ani se ocupă de ştiințe teologice juridice, nu poate numi niciun caz de omor ritual care s-ar fi produs în țara noastră în ultimii o sută de ani, ce ar fi demonstrat, din punct de vedere juridic, sacrificarea umană.

Recent, pe Internet şi în unele mijloace de informare s-a discutat pe larg cazul privind dispariția tragică a cinci elevi din Krasnoyarsk. În presă s-a făcut presupunerea că omorul elevilor, care a avut loc cu o săptămână înainte de Paştele evreiesc, ar fi putut avea un caracter ritual. Această presupunere nu a fost confirmată ulterior. Dar cuvintele au fost spuse şi mulți evrei au trebuit să suporte privirile duşmănoase şi bănuitoare ale vecinilor şi colegilor de lucru.

> Reprezentanții diferitelor culte sunt acuzați nefondat de sacrificări umane rituale, dar cel puțin în ultimii o sută de ani în Rusia nu a fost înregistrat niciun caz demonstrat de omor ritual.

Se ştie că una din cele mai răspândite acuzații din ultimele veacuri este cea de sacrificări rituale făcute cu scopul de a obține sânge pentru practicile religioase. Cel mai cunoscut caz de acest gen a avut loc în 1913, dosarul fiind audiat de Judecătoria de circumscripție din Kiev împotriva lui Beilis, acuzat de omorul ritual al adolescentului Andrei Iuşcinski cu scopul de a i se lua sânge. Cazul a avut o

rezonanță mare nu doar în Rusia, ci şi departe de hotarele ei şi s-a încheiat cu achitarea completă a acuzatului Beilis de către Curtea de jurați.

Dar, acuzând reprezentanții minorităților religioase de aşa-numitele omoruri rituale, nu ştim de ce, mass-media „uită” să comunice că acest fapt nu a fost confirmat de ancheta preventivă, că a fost vorba de o infracțiune tipic domestică, străină de activitatea organizațiilor religioase. E evident că jurnaliştilor nu le este interesant să scrie despre aceasta, deoarece informația respectivă nu se înscrie în genul inventat de ei de istorie sângeroasă senzațională, în care, chipurile, a fost implicată o oarecare „sectă” misterioasă. Ca rezultat, cititorii sunt dezinformați.

Un astfel de exemplu este şi informația publicată la începutul anului 1999 de mai multe ziare centrale, precum şi de postul NTV, potrivit căreia, în oraşul Aldan din Iakutia a fost scoasa la iveală o „sectă de penticostali”, în care a avut loc omorul băiatului de zece ani Mişa Dulov. Un oarecare „sectolog” Dvorkin a încercat să convingă publicul despre cât de nocivi şi răi sunt penticostalii. Ziarul „Izvestia” a însoțit materialul despre evenimentele din Aldan cu un comentariu propriu despre mişcarea penticostalilor:

> *„Asociația penticostalilor a apărut în SUA la începutul veacului curent. Ei se deosebesc de majoritatea creştinilor prin aceea că resping succesiunea apostolică, clerul şi alte taine şi servicii divine. În prezent, penticostalii numără peste 50 milioane de enoriaşi în toată lumea (de fapt, cifra e mult mai mare – nota autorului). Este una din cele mai bogate secte creştine...”.*

Şi ca un acord final:

> *„Patriarhia Moscovei nu consideră penticostalii o sectă agresivă, de aceea Biserica ortodoxă nu intenționează, deocamdată, să lupte cu ei, la fel ca şi cu Frăția albă sau „Aum Sinrike””.*

Imediat după apariția acestor informații în presă, penticostalii din diferite regiuni ale țării au început să se confrunte cu probleme se-

rioase. Astfel, în Volgograd şi Kazan organele justiţiei au refuzat să primească pentru înregistrare actele a cinci biserici penticostale. Argumentul a fost următorul: „Ceea ce faceţi voi în Iakutia, veţi face şi aici!”.

În Magadan, Kirov, Kostroma şi alte oraşe, organele de drept au încercat, prin intermediul instanţelor de judecată, să lichideze şi să interzică comunităţile penticostale locale. Cazul a luat o întorsătură serioasă. După aceste articole, la Magadan s-a încercat disponibilizarea unor membri ai bisericii penticostale; persoane neidentificate l-au bătut pe paznicul bisericii; mass-media locale, repetând materiale din ziarele centrale, au acuzat penticostalii de toate păcatele mortale posibile. Discreditarea în presă a devenit atât de acerbă, încât 600 de membri ai bisericii penticostale din Magadan şi 200 din Kostroma au fost nevoiţi să solicite vize pentru emigrare politică din motive religioase.

Această situaţie a alarmat foarte mult Episcopatul bisericilor de credinţă evanghelistă – penticostalii din Federaţia Rusă. La 19 martie 1999, ei au organizat la Moscova o conferinţă de presă în care au făcut o declaraţie oficială. În declaraţie, în particular, se spune că grupul din Aldan nu are nicio legătură cu penticostalii şi că informaţia falsă neverificată din mass-media poate aduce daune colosale nu doar mişcării penticostale din Rusia, dar şi stabilităţii interconfesionale şi sociale.

Autorul acestui capitol a mers la Aldan, unde a vorbit cu mulţi participanţi la evenimentele tragice, între care şi cu acuzatul principal A. Piskun. La întâlnirea cu Piskun de la izolatorul de detenţie preventivă, care a durat 3 ore, a participat şi procurorul.

După aceasta întâlnire, situaţia s-a clarificat imediat. Grupul din Aldan nu avea nicio legătură cu penticostalii. Această comunitate primitivă, creată pe cale sincretică din 72 de oameni (inclusiv 28 de copii), trăia în taiga, la 500 de kilometri de Aldan. Membrii comunităţii au renunţat la hrana din proteine, la bani ca mijloc de plată şi la toate actele (banii şi actele le-au ars), la asistenţa medicală, la instruirea copiilor în şcoli etc. Ei nu s-au identificat în niciun fel, iar într-o discuţie privată s-au numit „cântăreţi”, „vagabonzi” şi „neofiţi”. Datorită datelor colectate la locul evenimentului, s-a stabilit că membrii grupului ar putea fi fundamentalişti biblici, care interpretează Sfânta Scriptură literal, şi că acest grup nu are nicio legătură cu confesiunile cunoscute în Rusia.

Pe de altă parte, peste un timp, ancheta a stabilit că moartea adolescentului Mişa Dulov nu a fost legată de vreun ritual religios, ci a fost rezultatul unor leziuni corporale însoţite de hipotermia organismului expus la ger. Vinovatul nemijlocit al morţii băiatului – şeful grupului Vasili Piskun, a fost condamnat la 10 ani de privaţiune de libertate. În afară de aceasta, părinţii a 28 de copii au fost lipsiţi de drepturile de părinte. La 24 martie 1999, ziarul „NG-ul religiei" a dedicat un spaţiu vast pentru un articol detaliat în care sunt prezentate rezultatele investigării acestui caz, fiind oferite răspunsuri la multe întrebări. Astfel, au fost înlăturate acuzaţiile nemeritate la adresa penticostalilor din Rusia şi a fost, de asemenea, dezminţit mitul despre sacrificarea umană.

Uneori, în căutare de istorii de scandal şi senzaţionale, jurnaliştii sunt gata să falsifice evenimentele, să le construiască artificial, prezentând fanteziile personale drept realitate. Şi minorităţile religioase, în virtutea naturii lor, sunt ideale pentru acest scop. Acestea, practic, niciodată nu răspund acuzaţiilor publice şi nu-i acţionează în judecată pe cei ce le clevetesc, acţionând conform principiului biblic „Nu judeca şi nu vei fi judecat".

Să scrii despre grupările criminale e periculos. Iar când e vorba despre minorităţile religioase, atunci, în virtutea unei taine mistice care e prezentă de la bun început şi care place atât de mult cititorilor, se poate face un material senzaţional. Şi e foarte important că în aceste cazuri aproape că nu există vreun risc de a fi urmărit în instanţă. Aceasta e neetic şi neprofesional.

La 1 octombrie 2002, „Komsomolskaia pravda" a publicat articolul *„O mănăstire din Moscova s-a dovedit a fi bordel"* (autor Anna S-va), iar la 11 octombrie 2002, primul post al televiziunii ruse, în cadrul emisiunii „Omul şi legea" (autor Leonid G-n), a difuzat un subiect dedicat Ordinului catolic franciscan din Rusia.

Esenţa materialului şi a emisiunii consta în faptul că, la Moscova, într-un apartament ce aparţine Ordinului catolic, se află, chipurile, un bordel. Mai multe agenţii de presă occidentale au pus la îndoială veridicitatea acestor materiale şi le-au calificat drept tentative de a crea artificial o senzaţie, deoarece în practica mondială nu există vreo informaţie că membrii Ordinului fondat de Sfântul Francisc de Assisi acum opt secole ar fi fost implicaţi în astfel de lucruri.

La rugămintea abatelui Ordinului catolic franciscan, autorul acestor rânduri a desfăşurat o investigaţie proprie a circumstanţelor acestui caz. În baza rezultatelor investigaţiilor, s-a luat decizia de a se adresa Marelui juriu al Uniunii Jurnaliştilor din Rusia. La 23 decembrie 2002, după o examinare minuţioasă a materialelor şi audierea părţilor interesate, Marele juriu a adoptat următoarea decizie:

"Publicarea de către "Komsomolskaia pravda", la 21 octombrie 2002, a protestului comunităţii catolice franciscane din Moscova faţă de publicarea materialului „O mănăstire din Moscova s-a dovedit a fi bordel" (7 octombrie 2002) nu anulează problema privind respectarea de către colaboratorii redacţiei a regulilor de etică jurnalistică la pregătirea acestui material. Titlul articolului, conţinutul lui, tonalitatea, precum şi colajul care însoţea textul nu corespund stării reale de lucruri şi le creează cititorilor percepţii false despre această organizaţie religioasă şi activitatea ei. Deşi autorul cunoştea că în apartamentul respectiv nu se află nicio organizaţie religioasă, totuşi în material de mai multe ori se atrage atenţia asupra faptului că „iubitorii de exotism erotic pot vizita mănăstirea unde să-şi petreacă vesel timpul în compania unor „călugăriţe" tinerele". Într-o evidentă contradicţie cu realitatea, autorul scrie: „Iar aceasta e ceva cu adevărat nou pe piaţa serviciilor sexuale din capitală". Materialul conceput în acest fel reprezintă un exemplu destul de tipic de scriere cinică a unui material pseudosenzaţional prin interpretarea liberă a unei dispute triviale asupra fondului locativ. Ca rezultat, a fost scris un material ce insultă deschis sentimentele credincioşilor, ceea ce nu face cinste ziarului "Komsomolskaia pravda".

În continuare, Marele juriu constată că subiectul din cadrul emisiunii „Omul şi legea", pregătit de compania de televiziune „Ostankino" la 11 octombrie 2002, conţine multe din scăpările menţionate mai sus. În particular,

„...secvenţele video deformează tabloul real; la montare autorul a inclus fragmente din arhivă ce nu aveau legătură directă cu activitatea comunităţii religioase respective. E elocvent că, deşi se afla în posesia unei înregistrări video, autorul nu a inclus-o în emisiune. Înregistrarea conţinea explicaţiile preotului G. Ţeroh către reprezentanţii organelor de drept şi, dacă ar fi vizionat-o, telespectatorii ar fi înţeles care e starea reală de lucruri. Caracterul

tendenţios al prezentării materialului e şi mai evident în fraza de încheiere a comentariului de autor: „Fiecare amator de distracţii poate, fără piedici, să viziteze mănăstirea fraţilor-franciscani şi să se relaxeze din plin în compania preoteselor iubirii”. De fapt, jurnalistul a ţinut isonul părţii externe în conflict, fără a se gândi că se apropie de o temă atât de sensibilă ca relaţiile interconfesionale.

Comentariile, cum s-ar zice, sunt de prisos.

Câte ceva despre „sperietori”

Sursele şi cauzele sperietorilor

După cum se vede din cele menţionate mai sus, cauzele apariţiei materialelor şi emisiunilor în care este deformată cras realitatea religioasă sunt foarte diferite. E aici şi ignoranţă elementară, şi deformare intenţionată a circumstanţelor şi faptelor, şi rătăcire nevinovată.

În prezent, în librării poate fi procurată literatură diversă cu privire la organizaţiile religioase. Dar deseori această literatură, deşi are pretenţii de obiectivitate şi bonton, are un caracter strict confesional şi apologetic, toate confesiunile, cu excepţia uneia anume, fiind prezentate drept credinţe greşite.

O atitudine profesională presupune recurgerea la surse independente (cel puţin una), ce confirmă datele obţinute din prima sursă. Astfel, pentru cititorul nepartizan trebuie să fie clar că, dacă ghidul „Noile organizaţii religioase cu caracter distructiv şi ocult din Rusia” este editat de secţia misionară a Bisericii ortodoxe ruse – Patriarhia Rusă (Belgorod, 2002), acesta nu poate fi în deplină măsură obiectiv, deoarece sursa respectivă nu poate fi calificată drept independentă. Ghidul are un caracter pur propagandistic care transpare în tentativa de a clasifica aşa-numitele culte distructive şi în definiţia unor termeni utilizaţi de jurnalişti.

Autorii ghidului includ în compartimentul *„Asociaţii religioase distructive”* cele mai diverse organizaţii, inclusiv cele ecologice, pe discipolii lui Porfir Ivanov, învăţătura politologului Alexandr Dughin, cultul comercial „Herbalive”, Academia internaţională de informatizare etc.

În lista menţionată mai lipsesc, se pare, Moş Crăciun şi Albă ca Zăpada, Karlson, şi alte personaje din poveşti, precum şi câteva zeci de organizaţii obşteşti cu autoritate. Iar la învăţătura politologică a lui Alexandr Dughin pot fi adăugate poziţiile politice ale unor cunoscuţi politologi sau jurnalişti, cum ar fi Gleb Pavlovski, Mihail Leontiev sau alţii.

Doctorul în ştiinţe filosofice, profesorul Catedrei de Ştiinţe Teologice a Academiei Serviciului de Stat de pe lângă preşedintele Federaţiei Ruse, M. O. Şahov, consideră pe bună dreptate că deseori aşa-numitele ghiduri antisectare conţin informaţie ce nu e pe deplin obiectivă, deoarece într-o anumită măsură, mass-media confesionale sunt inevitabil tendenţioase.

Iar din punctul de vedere al jurnalismului este foarte important ca informaţia publicată să corespundă realităţii şi să nu lezeze onoarea şi reputaţia credincioşilor şi organizaţiilor religioase. Evident că o cantitate enormă de date neverificate difuzate de mass-media trece treptat în atitudine negativă faţă de reprezentanţii minorităţilor religioase, iar atacurile la adresa „sectelor" şi „sectanţilor" duc la apariţia urii faţă de neortodocşi.

Sperietoare pentru elevi

În „Bazele securităţii activităţii vitale. Material instructiv pentru elevii claselor a 10-11-ea din şcolile medii de cultură generală şi instituţiile de instruire profesională primară, partea II" (M., 2002) se afirmă că organizaţia internaţională religioasă „Armata Salvării", „reprezentând ramura evanghelică protestantă a bisericii creştine, este în esenţă o formaţiune militarizată cu un sistem ierarhic foarte rigid, cu titluri militare şi uniforme, ordine şi supunere clară a celor mai tineri faţă de cei mai în vârstă".

Pe lângă „Armata Salvării", în această carte, în compartimentul *„Secte distructive"* sunt incluse „Noua Biserică Apostolică" „ „Biserica unificării", „Biserica lui Hristos", „Martorii lui Iehova" etc. Se menţionează că în Rusia există peste 1000 de astfel de organizaţii. Şi se accentuează că, „pe lângă organizaţiile în esenţă totalitare înregistrate, în sistemul educaţional din Rusia încearcă să se infiltreze un şir de curente şi culte neformale distructive", ai

căror membri „dezechilibraţi” sunt capabili de „acţiuni extremiste singulare şi acţiuni teroriste”. Se trage următoarea concluzie: „Nu există dubii că accentul de bază în lupta contra terorismului se pune pe informaţia veridică despre organizaţiile menţionate şi alte organizaţii care, potenţial şi real, întreţin asemenea fenomene”.

Dar nu e prezentat niciun fapt concret, nicio decizie de judecată cu privire la asociaţiile religioase nominalizate. Scopul acestor sperietori e de a „spăla creierii” adolescenţilor, de a le provoca elevilor emoţii negative faţă de organizaţiile respective. Şi desigur că nu există dovezi privind „distructivismul” sau, să zicem, susţinerea terorismului sau „totalitarismului”.

Nu e întâmplător faptul că CEDO a admis spre examinare patru plângeri, inclusiv din partea organizaţiilor nominalizate, privind discriminarea şi îngrădirea drepturilor credincioşilor în Rusia.

Sperietoare pentru studenţi

“Particularităţile profunde, strategice, antisociale ale culturilor distructive se conţin în bazele credinţei lor”, scrie T.H. Kilmaşkina în manualul (sic!) “Conflictologia: conflictele sociale” (M., 2004), *şi nu în statutele oficiale sau materialele publicitare. Adepţii cultului, identificându-se cu învăţătura acestuia, devin cu uşurinţă executori fanatici ai tuturor prevederilor extremiste. Motivaţia sectanţilor, de regulă, e mult mai puternică şi stabilă decât cea a infractorilor obişnuiţi. Astfel, statul trebuie să manifeste interes faţă de cercetarea doctrinelor sectelor care duc la fapte imorale şi ilegale. Procesele de creare a diferitelor culte spirituale şi de alt gen au căpătat o mare amploare în ţara noastră”.*

În continuare, la şirul cauzelor dezvoltării „sectelor”, autorul adaugă şi tentativele de „a dezmembra religia adevărată absolută – ortodoxia şi alte credinţe constructive tradiţionale largi”.

Autorul manualului pentru studenţi proclamă ortodoxia drept „religie adevărată absolută”, iar membrii organizaţiilor care au o altă atitudine faţă de creştinism sunt comparaţi cu infractorii.

Un asemenea text nu poate fi considerat nici ştiinţific, nici obiectiv, nici veridic.

În exemplul de mai sus este foarte accentuat fundalul emoţional. Autorul foloseşte un lexic emoţional, ceea ce nu e caracteristic stilului ştiinţific de scriere. Cuvintele şi expresiile *„sectanţi", „executori fanatici", „extremiste", „infractori", „acţiuni imorale şi ilegale"* au drept scop transmiterea emoţiilor negative cititorului. Fără a fi aduse dovezi în acest sens.

O analiză ştiinţifică obiectivă relevă că ceea ce autorul numeşte „culte distructive" nu sunt nici pe departe antisociale. Din contra, multe dintre acestea sunt chiar foarte active din punct de vedere social. (În acest caz vorbim, de exemplu, despre protestanţi – luterani, creştini evanghelişti, baptişti, penticostali). Astfel, ei propovăduiesc Evanghelia, cheamă la respectarea poruncilor, încurajează naşterea copiilor şi fortificarea relaţiilor de familie, desfăşoară activităţi preventorii pentru a-i ajuta pe dependenţii de alcool, tutun sau de droguri să-şi depăşească problemele, încurajează munca cinstită, încearcă să participe la viaţa obştească şi politică etc.

Dar ce scrie autorul manualului?

"sectele" tind să „pună stăpânire totală pe om, să-l orienteze exclusiv în interiorul sectei, să lichideze toate legăturile libere ale acestuia cu lumea";

"...în esenţa lor, toate sectele, într-o anumită măsură, sunt distructive şi totalitare";

"...sectele „vechi" — acestea sunt bisericile protestante ce s-au separat în perioada Reformei de bisericile creştine (deşi acestea nu pot fi numite biserici)";

"în ortodoxie, sursa sectelor „vechi" erau separatiştii de rit vechi reprezentând diferite curente. Separându-se de secta mare (nu e clar de care), ei, de la bun început, au fost condamnaţi să continue fragmentarea lor continuă... Şi deşi membrii sectelor "vechi" îşi păstrează familiile şi sunt de bună credinţă când e vorba de munca lor, aceştia sunt deseori pasivi ca cetăţeni ai ţării lor, înclină să se eschiveze de la satisfacerea serviciului militar şi, participând la mişcări sociale şi politice, sunt preocupaţi mai mult de interesele sectei lor";

"pericolul sectelor distructive decurge din tendinţele criminale ale vieţii lor interne, zombificare" ş.a.m.d.

E de mirare că acest text a fost scris de un doctor în ştiinţe!

Religii tradiționale şi netradiționale

O altă cauză ce generează conflicte religioase constă în clasificarea religiilor în tradiționale – ortodoxia (Sic! Şi nu creştinismul ca atare), islamismul, iudaismul şi budismul, şi în netradiționale - toate celelalte. Dacă e să abordăm această problemă din punct de vedere istoric, atunci la religiile tradiționale ar trebui să atribuim şi credințele păgâne cu multe zeități, şi pe credincioşii de rit vechi, şi catolicismul, şi, fără îndoială, întregul şir de culte protestante.

Fără îndoială, credințele păgâne au jucat un rol enorm în formarea societăților şi a culturilor, lăsând o amprentă pozitivă asupra istoriei, tradițiilor şi formării conştiinței de sine atât a poporului şi statului nostru, cât şi a întregii omeniri. Multe ritualuri şi sărbători ortodoxe sunt, în fond, păgâne. India, China, Japonia, țările din Asia de Sud-Vest şi Polinezia, multe state din Africa, America Centrală şi cea Latină, Lituania, Islanda, Norvegia sunt statele în care credințele păgâne sunt recunoscute de către stat drept parte integrală a istoriei şi culturii lor.

Pe teritoriul Rusiei există mai multe republici în care credințele păgâne ale popoarelor băştinaşe sunt recunoscute şi protejate de lege (de exemplu, în Marii El, Tîva, Bureatia, Iakutia, Altai). Credințele păgâne se păstrează şi printre popoarele slave. Dar acestea se ciocnesc de mai multe obstacole în realizarea drepturilor lor privind libertatea credinței.

Un exemplu concludent de creştere a suspiciunii şi neîncrederii față de reprezentanții altor confesiuni îl constituie apelul scandalos al grupului de reprezentanți ai „societății patriotice", inclusiv 19 deputați în Duma de Stat, adresat Procuraturii Generale, în care era solicitată intentarea unui dosar cu privire la interzicerea tuturor asociațiilor religioase şi naționale evreieşti, fondate pe morala lui Sulhan Aruh, deoarece acestea, potrivit lor, ar fi extremiste. La 11 ianuarie 2005, ziarul „Rusia ortodoxă" a publicat pe pagina sa web apelul respectiv cu titlul „Fericire evreiască, lacrimi ruseşti".

O mare parte din pretențiile față de poporul evreu formulate în „apelul celor 19", cum a fost numit în presă acest document, sunt argumentate prin trimiterea la cartea „Kitsur Sulhan Aruh", editată în rusă. În carte, printre altele, se afirmă că creştinismul este închinarea la idoli, că se interzice de „a-i învăța pe neevrei meseria", că „o evreică nu trebuie să o ajute pe o neevreică în timpul naşterii", că la calcularea

banilor „dacă un neevreu a greşit, se pot trage foloase din greşeala acestuia”, că „sămânța sa (a neevreului) este văzută ca sămânța animalelor”, că „se interzice ca aceştia (neevreii-akumi) sa fie salvați când se află în pragul morții”, că „banii akumului sunt un bun fără stăpân şi oricine a venit primul poate intra în posesia lor”, că „față de akum nu există înşelăciune”.

“Apelul” a provocat scandal şi, în scurt timp, a fost retras, iar unii deputați s-au grăbit să se dezică de semnăturile lor. Ambele Camere ale Adunării Federale au condamnat documentul respectiv. Dar, deja la 21 martie 2005, Procuraturii Generale îi era transmisă “Scrisoarea celor 500”. Oficial, acest document se numea “Apel către Procurorul General al Federației Ruse B.B. Ustinov în legătură cu intensificarea aplicării față de patrioții ruşi a art. 282 al Codului penal al FR “Despre incitarea la dezbinarea naționala” față de evrei”.

Deşi organele superioare de stat din Rusia au condamnat apelurile de interzicere a organizațiilor neguvernamentale evreieşti, la 4 noiembrie 2005 la Moscova a avut loc un miting şi un marş al forțelor naționaliste. Iar în timpul campaniei electorale de la Moscova din noiembrie 2005, într-o foaie volantă propagandistică, tipărită de LDPR (lider V.V. Jirinovski), cu un tiraj de un milion de exemplare, se propunea ca „Moscova să fie închisă pentru originarii din sud”, iar „sectele religioase să fie interzise”. Tendința, din câte vedem, e evidentă: în țară iau amploare atitudinile şi discursurile religios-naționaliste. În cazul în care această tendință se va păstra, putem să ne pomenim în pragul transformării conflictelor etnoreligioase într-un adevărat război cu substrat național şi religios.

Fără îndoială, deseori, terorismul are rădăcini religioase. Deşi niciuna din marile religii nu e infectată de terorism, în interiorul fiecărei religii (şi al creştinismului, şi al islamismului, şi chiar al budismului), după cum consideră unii cercetători cu autoritate, sunt persoane care cred în conflict, în terorism. Adică, dacă doctrinele oficiale ale tuturor religiilor proclamă idealurile dragostei, ale toleranței, practic, în fiecare religie există fanatici care, pentru a demonstra că aparțin unei doctrine religioase de un anumit tip şi pentru executarea ideilor mesianice de a lupta cu ereticii şi „sectarii”, sunt gata să comită crime (omoruri, detonări, incendieri).

Fundamentalismul islamist este deseori numit sursă a terorismului. Dar terorismul nu se alimentează din fundamentalism, deoarece ba-

zele tuturor religiilor, din contra, neagă terorismul, în particular prin porunca „nu omorî”. Cu alte cuvinte, organizațiile teroriste, atribuind acțiunile lor unei anumite credințe, de fapt doar speculează cu religia. De exemplu, prin scoaterea din context a cuvintelor de care au nevoie pentru a se îndreptăți pe sine şi acțiunile lor.

„Nu vă luați dintre ei prieteni, până când aceştia nu vor coborî pe drumul lui Allah; dacă însă ei se vor înturna din drum, atunci prindeți-i şi omorâți-i, oriunde îi veți găsi. Şi nu vă luați dintre ei nici prieteni, nici ajutoare” (Coranul, Tr. I. Iu. Kracikovski. M., 1963. Sura 4.91);

„Bateți în cei ce se închină mai multor zei, oriunde îi veți întâlni, prindeți-i, atacați-i, organizați ambuscade împotriva lor în orice loc ascuns!” (Sura 9.5);

„Iar când îi veți întâlni pe cei care încă nu cred, loviți cu sabia pe gât; iar când veți recurge la marea lor bătaie, strângeți legăturile” (Sura 47.4).

Dar astfel de rânduri pot fi găsite şi în Biblie:

„Să nu credeți că Eu am venit să aduc pacea pe pământ: nu am venit să aduc pacea, ci sabia, deoarece Eu am venit să-l separ pe bărbat de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa. Şi duşmanii omului sunt cei din familia sa. Acei care îşi iubesc mama sau tata mai mult decât pe Mine, nu sunt demni de Mine; şi cine îşi iubeşte fiul sau fiica mai mult decât pe mine, nu este demn de Mine” (Evanghelia de la Matei. Capitolul 10, versetele 34-37).

Reiese că Biblia, Coranul şi alte cărți sfinte ar chema la aplicarea forței, la omoruri? Desigur că nu.

Jurnaliştii trebuie să fie atenți când fac trimitere la surse care nu întotdeauna sunt competente şi obiective. Autorul acestui capitol a avut prilejul de a intervieva în judecată experți care, participând la servicii divine oficiate într-o comunitate protestantă, au formulat concluzii de experți teologi. În timpul interogatoriului, s-a aflat că unul dintre ei e medic psihiatru, iar altul – specialist în anatomia patologică.

În concluziile lor, aceştia au scris că este vorba de un cult distructiv, deoarece pe pereți nu erau icoane, lipseau însemnele crucii, iar pastorul, în timpul slujbei, pronunța numele Isus, şi nu Hristos, şi nu făcea referire la întreaga Biblie, ci o cita selectiv. În final, acuzația cea mai serioasă consta în absența licenței medicale pentru citirea rugăciunii de vindecare a bolnavilor! La întrebarea avocatului dacă ei cunosc religiile mondiale şi particularitățile protestantismului, răspunsul a fost negativ.

Judecata, desigur, a evaluat critic o astfel de concluzie şi a respins toate pretenţiile faţă de comunitate, care era o biserică protestantă tipică. Dar jurnaliştii, fără a înţelege despre ce e vorba şi fără a aştepta decizia curţii, s-au grăbit să-şi informeze cititorii că a fost demascată o nouă organizaţie distructivă.

Să examinăm alt exemplu. Docentul Catedrei de etnografie a Universităţii de Stat din Omsk, doctorul în istorie A.G. S-v, a efectuat o expertiză cu privire la literatura religioasă musulmană, răspândită de locuitorii oraşului Omsk.

Chiar dacă în cărţile care i-au fost puse la dispoziţie (autor – renumitul iluminist islamist Said Nursi) nu a găsit apeluri şi îndemnuri la acţiuni antisociale, expertul a ajuns la concluzia că:

“scopul acestor publicaţii este propagarea unui anumit curent din direcţia sunnită a islamismului, care evident are un caracter fundamentalist (...) În toate lucrările prezentate, se conţine ideea privind supremaţia clară a islamismului faţă de alte sisteme religioase (inclusiv creştinismul şi iudaismul), şi prin aceasta adepţii acestui curent religios se pun din start mai presus de reprezentanţii altor confesiuni”.

Dar se cunoaşte că ideea privind supremaţia religiei „proprii” asupra celorlalte religii este una din cele mai importante în propovăduirile oricărui curent religios. Profesorul S.D. Mezenţev, care a efectuat o expertiză în paralel, a ajuns la o concluzie contrară. În calitate de ilustraţie la capitolul teologie comparativă, Mezenţev a adus următoarele argumente:

a) **Literatura ortodoxă:** “Toate sectele au apărut cu mult după Biserica lui Hristos. Sectele au apărut nu de la Hristos şi Apostoli, acestea au fost inventate de oameni. Se cunoaşte când şi de unde a pornit fiecare sectă, şi pentru fiecare se poate da o adeverinţă de naştere. Latinismul (1054), luteranismul - de la Martin Lutter (1517), anglicanismul - de la regele Henrick (1539), baptismul - de la Nicolas Storck şi Thomas Munster (1521), paşkovinismul - de la Iacob Spener (1705), în Rusia de la Paşkov (1870), adventismul - de la americanul William Miller (1831), tolstoismul - de la Lev Tolstoi (1881). Toate sectele sunt tinere şi, în total, numărul lor nu depăşeşte o mie; acestea au fost create de oameni la învăţătura diavolului” (N. Varjanski, Arma adevărului. M., 1991, p. 10).

б) **Literatura catolică**: „Aceasta este de fapt singura Biserică pe care o împărtăşim în Simbolul credinţei ca unică, sfântă, catolică şi

apostolică, pe care Salvatorul nostru, la învierea Sa, a încredințat-o lui Petru (Ioan 21:17), şi l-a însărcinat pe el şi pe alți apostoli să o răspândească şi să o conducă (Matei 28:18), şi a înălțat-o pentru totdeauna drept „stâlp şi afirmare a adevărului” (1 Tim. 3:15). Această Biserică, fondată şi organizată în această lume ca o societate, şi-a găsit întruchipare în Biserica catolică, condusă de discipolul Petru şi episcopii care comunicau cu el, deşi şi în afara componenței ei sunt multe elemente sacre şi adevăruri, ce reprezintă daruri caracteristice Bisericii lui Cristos, care îndeamnă la unitate catolică” (Constituția dogmatică despre Biserică (Lumina popoarelor) // Al doilea Sobor din Vatican. Constituții, Decrete, Declarații. Bruxelles, 1992, p. 13).

в) **Literatura ateistă:** „...apariția şi dezvoltarea ateismului ca activitate teoretică şi practică de înfruntare a religiei cu ieşirea la niveluri spirituale mai înalte este un proces logic. Sursele ateismului provin din trecutul îndepărtat; acesta are rădăcini adânci, fiind parte integrală a progresului social general, una din dovezile de creştere spirituală continuă a omenirii” (Bazele ateismului ştiințific. M., 1989, p. 96).

Profesorul S. D. Mezențev subliniază că niciuna din cărțile menționate mai sus nu este interzisă în Rusia, din motivul proclamării supremației fie a creştinismului, fie a catolicismului, fie a ateismului, şi că A.G. S-v a avut o atitudine tendențioasă față de literatura musulmană care i-a fost pusă la dispoziție pentru expertiză de către organele de drept din Omsk.

În loc de concluzie

În prezent, în mass-media îşi recapătă sensul pierdut formula lui S.S. Uvarov, ministru al educației populare din timpul țarului Nikolai I: „Ortodoxie. Autocrație. Națiune”, care este contrapusă valorilor libertății, democrației şi dreptului.

„*Autocrația* - scrie, de exemplu, lectorul de la Academia Teologică din Moscova, doctorul în teologie M.M. Dunaev - *este o formă de conducere în care Dumnezeu îl investeşte pe monarh cu putere deplină, făcându-l cu adevărat autocrat, iar acesta, la rândul său, conştientizând acest lucru, împarte puterea sfântă pe care a primit-o tuturor cetățenilor săi. Iar sursa puterii depline rămâne întotdeauna voia*

Creatorului. Şi cu cât mai consecvent şi mai plenar această putere va urma Voia lui Dumnezeu, cu atât mai puternică va fi ea, cu atât mai prosperă şi mai fericită va deveni viața celor care au fost încredințați acestei puteri. În democrație, însă, sursa puterii este întotdeauna voia unei părți anume (uneori destul de mici) a oamenilor, care se consideră destul de independenți. Şi nimeni în democrație nu doreşte să se gândească la niciun fel de voie a Atotputernicului. Omului îi place să se dea drept independent, de aceea democrația devine un idol pentru el. Democrația este una din manifestările defecțiunii primare a naturii umane. Această defecțiune cuprinde toată sfera realității obiective, iar în politică aceasta reprezintă divinizarea principiilor democrației".

Fără doar şi poate că democrația nu e ideală, dar aceasta, mai bine decât alte forme de conducere, corespunde unei societăți pluraliste, multinaționale, multiconfesionale, în care multiplele interese, uneori contradictorii (intrând în conflict unele cu altele), prin intermediul unui mecanism introdus de oameni, duc la echilibru. Autocrația însă, în forma sa ideală, se pare, este imposibilă. (De fapt, nu e prea clar ce înseamnă „autocrație ideală".) La încercarea de a pune autocrația în practică, de regulă se obține un rezultat opus – despotismul, autoritarismul şi chiar totalitarismul.

În Rusia contemporană, pacea civică poate şi trebuie să fie construită pe principiile ce răspund percepțiilor şi tradițiilor religioase ale tuturor oamenilor şi tuturor popoarelor, ce le asigură egalitatea lor autentică. Pentru că e imposibil să creezi o lume stabilă pe baza unei singure religii, a unui singur sistem de valori, în detrimentul celorlalte.

CAPITOLUL 4. LIMBAJUL URII: TIPOLOGIA GREŞELILOR COMISE DE JURNALIST

Pe parcursul câtorva ani, Centrul informativ-analitic „SOVA” monitorizează sistematic limbajul urii în aşa-numitele mass-media respectabile, cu tiraje mari, generalizând şi analizând materialele adunate.

Prin limbajul urii înțelegem orice fel de calificări incorecte la adresa grupurilor etnice şi confesionale sau a reprezentanților acestora. Aceste afirmații variază în diapazon de la cele mai dure, în esență criminale (apeluri deschise la aplicarea forței sau discriminare) până la afirmații mai moderate, ce sunt mai degrabă rezultatul neglijenței jurnaliştilor.

Chiar dacă lipsa de spațiu nu ne permite să sistematizăm şi să analizăm articolele incorecte numite „politice”, „sociale” sau în alt limbaj al urii, suntem convinşi că mecanismele stereotipurilor xenofobe acționează dacă nu identic, atunci cel puțin aproape la fel pentru multe genuri de limbaj al urii.

Încă în anul 2001, a fost elaborată metodologia analizei mass-media (în primul rând, a ziarelor) în care, pe lângă clasificarea afirmațiilor incorecte după gradul de asprime, s-a acordat o mare atenție atitudinii autorului față de declarațiile intolerante. Pentru că deseori jurnalistul are rolul de translator al afirmațiilor interlocutorului.

Acesta nu poate să omită dintr-un interviu cu un politician reflecțiile acestuia despre faptul că “*în fiecare zi trebuie să ne spunem – ruşilor, treziți-vă!”... Să-i alungăm pe toți cei care ne încurcă... în Azerbaidjan, în Armenia, în Georgia, în China, în Vietnam, în Afganistan”*. Dar jurnalistul poate comenta aceste afirmații. Iată, de exemplu, cum a parat un jurnalist demagogia lui Dmitri Rogozin privind investigarea nefondată a partidului „Patria” pentru incitare la ură națională:

«D. Rogozin: Căci noi nu zicem: „bateți în churki sau în cei cu fundu... fundu... fundurile negre”.

Jurnalistul: Dar, de fapt, ați şi spus-o...».

Practica arată că majoritatea afirmațiilor incorecte aparțin, totuşi, jurnaliştilor. Aportul acestora în „puşculița” limbajului urii oscilează între 40 şi 61 la sută din numărul total de afirmații înregistrate în cinci ani. Analiza acestora permite a se evidenția cele mai tipice greşeli, pe care uneori jurnaliştii pur şi simplu nu le observă.

Neglijența jurnalistului

Fără doar şi poate, nimeni nu e păzit de neglijență. Şi nu are sens să acuzăm jurnalistul de asta doar pentru că e jurnalist. Dar totalitatea acestor „neglijențe” poate avea consecințe destul de grave.

Iată cel mai inocent, mai degrabă chiar curios exemplu. Un jurnalist reflectând despre norma acceptabilă de xenofobie, îl întreabă pe expert despre oportunitatea „bancurilor despre haholi sau despre, scuzați, evrei”. Adică, acesta nu se gândeşte la nuanța umilitoare a cuvântului „hahol”, dar îşi cere scuze înainte de a pronunța cuvântul „evreu”, care probabil are pentru el un sens negativ.

Zi de zi ne ciocnim de exemple mult mai serioase, care uneori duc la adevărate tragedii. În 1999, după exploziile din blocurile de locuit din Moscova, în oraş domnea isteria. Şi iată că, într-o zi, unul din ziarele centrale a scris că a fost reținută o persoană suspectată de participare la aceste acțiuni teroriste. Şi ziarul a numit un nume de familie inventat „caucazian”. Iar a doua zi în una din şcolile moscovite a fost bătut cu cruzime un băiat ce purta acelaşi nume de familie. Când mama băiatului a încercat să se revolte, directorul şcolii a declarat că în şcoala sa nu vor învăța copiii teroriştilor.

Cel mai răspândit tip de neglijență jurnalistică este cel al indicării nemotivate a etnicității la descrierea episoadelor criminale.

Nimeni nu va considera că în cazurile în care se vorbeşte despre aventurile unor escroci de culoare, care se dau drept diplomați ai statelor africane, este vorba de limbajul urii.

Pentru că în cazul acesta anume felul în care arată afaceriştii este parte componentă a infracțiunii. Dar acesta e aproape singurul caz în practica noastră când această mențiune a fost motivată. E de înțeles când la rubrica „Atenție, ei sunt dați în căutare”, alături de portretul-robot sau în lipsa acestuia, sunt descrise şi semnalmentele persoanei

căutate – în acest caz, fenotipul „elimină” o mare parte din oameni care au aceeaşi înălțime sau acelaşi stil vestimentar ca şi tipul respectiv. Dar în ziare de cele mai dese ori citim că *„magazinul a fost prădat de un moscovit şi doi tadjici”* sau că *„atacatorii-caucazieni purtau măşti”*.

De unde ştie jurnalistul că aceştia erau tadjici sau caucazieni, mai ales că aceştia, potrivit informației date, purtau măşti?

E posibil ca disputa, dacă publicațiile xenofobe reflectă stereotipurile etnice negative sau sunt un instrument cu ajutorul căruia aceste stereotipuri sunt create, să fie justificată în cazul majorității afirmațiilor necorecte. Totuşi, acest tip - „criminal” - de afirmații este aproape singurul tip de limbaj al urii cu ajutorul căruia aceste atitudini sunt create de mass-media.

Cele mai evidente exemple de astfel de publicații în care se vede clar mecanismul manipulării conştiinței societății sunt două materiale care au apărut în timp diferit în diferite colțuri ale Rusiei.

La 20 februarie 2004, unul din cele mai populare ziare moscovite a publicat un mic material constând din trei paragrafe scurte. Cu tulul „Milițienii au fost înjunghiați şi bătuți de oaspeții capitalei” au fost prezentate două cazuri în care au avut de suferit colaboratorii poliției.

În primul caz,

> *“atenția oamenilor legii a fost atrasă de un tânăr caucazian care se comporta destul de nervos... Armeanul a bâiguit ceva nearticulat... În general, armeanul s-a comportat destul de agresiv – nu e exclus ca el să se fi aflat sub acțiunea drogurilor”.*

Al doilea caz, în care era vorba de persoane sosite din Volokolamsk, este redat în felul următor:

> *“Răufăcătorii l-au bătut pe milițian, i-au luat pistolul PM din teacă şi au fugit... Băieții nu pot fi numiți criminali înveterați — pur şi simplu ei au băut ceva în plus şi au reacționat neadecvat. Apropo, bătăuşul reținut spune că a crezut că locotenentul era un bandit”.*

Din câte vedem, aceste cazuri sunt foarte asemănătoare, dar etnicitatea celor din Volokolamsk a rămas chestiunea lor personală.

Peste un an, unul din ziarele din Vladivostok a publicat la cronica criminală două episoade practic identice (furtul unui telefon celular, însoțit de bătaia celor cu paguba), doar că într-un caz e vorba de *„un grup de tineri”*, ei fiind şi *„patru curajoşi”*, iar în al doilea caz e vorba de *„doi caucazieni”*, care sunt *„munteni mândri”*.

Nu e greu să ne dăm seama că imaginea colorată şi, important, prezentată vizual foarte bine a *„armeanului agresiv”* sau a *„munteanului mândru”* se întipăreşte mult mai bine în memoria cititorului decât imaginea unor *„băieți”* care pur şi simplu *„au băut ceva în plus”*.

Ca să ne imaginăm pe cât de adânc se înrădăcinează şi pe cât de activ se alimentează percepția despre criminalitatea „nerusă” în Rusia, e suficient să aruncăm o privire peste rezultatele monitorizării presei: în anul 2001, aceste afirmații constituiau doar 6 la sută din numărul total de afirmații negative, iar în anul 2004 acest număr a ajuns la 38 la sută.

După o asemenea „lovitură informațională”, reflecțiile de genul „infracționalitatea nu are naționalitate” sunt doar declarații deşarte: dacă vom pomeni zilnic că infracțiunile sunt comise de oameni de o anumită etnie, după care vom declara că în Moscova majoritatea infracțiunilor sunt comise, să zicem, de „caucazieni”, nu va mai fi nevoie de alte dovezi. Iar un funcționar sau un milițian care va declara altceva, în cel mai bun caz, va fi suspectat de incompetență, iar în cel mai rău caz, i se vor atribui afirmații pe care nu le-a făcut.

Reprezentanții Direcției orăşeneşti a afacerilor interne (DOAI) din Moscova, inclusiv şeful acesteia, general-locotenentul Vladimir Pronin, au declarat nu o dată că în societate există un stereotip fals despre faptul că majoritatea crimelor din Moscova sunt comise de „caucazieni”:

> *“Da, infracțiunile comise de nemoscoviți constituie 45 la sută. Dar nu e vorba obligatoriu de caucazieni, migranți, crimele sunt comise în mare de locuitorii din Kaluga, Tula, Ivanovo, care s-au eliberat din locurile de detenție”.*

Deja la o zi după o asemenea declarație, un ziar moscovit destul de respectabil a publicat un material despre problemele migraționale ale Moscovei, care mustea de generalizări etnice incorecte, şi anunța, cu trimitere la DOAI din Moscova:

"...La doi moscoviţi revine un migrant ilegal, de la care te poţi aştepta la orice, 45 la sută din infracţiuni, sunt comise străini" (punctuaţia aparţine autorului articolului).

Trebuie după aceasta să ne mai mire publicarea foilor volante neofasciste?

Problema redării adecvate a informaţiei apare chiar şi la nivelul unor declaraţii oficiale. De exemplu, la 30 martie 2005, guvernatorul ţinutului Krasnodar, A. Hloponin, a declarat:

"Noi desigur că ne bucuram de oaspeţi. Şi nu suportăm naţionalismul. Dar datele statistice sunt neîndurătoare: în anul ce a trecut, de exemplu, conform datelor... Direcţiei pentru afacerile migraţiei DOAI a ţinutului... fiecare a cincea infracţiune e comisă de tadjici... Deşi numărul acestora în ţinut e doar de opt mii şi jumătate".

Iar, între timp, DOAI din ţinut declara altceva. Aceasta spunea că cifrele respective sunt corecte în cazul infracţiunilor comise în ţinut de către cetăţenii străini, dar nu în cazul tuturor infracţiunilor, aşa cum a prezentat lucrurile A. Hloponin. Astfel, un singur cuvânt omis de guvernator „a sporit" de multe ori statistica criminală „etnică". La ce etapă de pregătire a discursului a fost pierdut acest cuvânt nu contează atât de mult; important e că este puţin probabil ca cititorul să fi avut dubii. Căci există încredere în cuvântul guvernatorului, precum şi faţă de cuvântul tipărit.

Un alt exemplu de neglijenţă jurnalistică are legătură directă cu limbajul urii şi e important din punctul de vedere al răspândiri propagandei etnonaţionaliste. Nu am fi acordat atenţie acestui „lapsus" dacă nu ne-am fi ciocnit de un precedent real.

La finele lunii aprilie 2005, unul din jurnaliştii de la „Izvestia" a numit „partid ilegal" Partidul Naţional-Suveran (NDPR), care actualmente este probabil una din cele mai mari organizaţii radicale de dreapta, ce propagă activ ideile de ură naţională. Dar NDPR nu este o organizaţie ilegală, pur şi simplu această organizaţie obştească se autodefineşte ilegal drept partid, deoarece înregistrarea i-a fost retrasă încă în anul 2003, şi nu din cauza activităţii sale, ci pentru că nu a reuşit să înregistreze în termen util numărul necesar de filiale regionale.

De aceea, NDPR a calificat afirmaţia privind „ilegalitatea” sa drept defăimare şi şi-a anunţat intenţia de a se adresa în instanţă. Acesta a cerut, de asemenea, „dreptul la replică”. Această istorie nu a avut continuare, dar ne putem imagina ce tribună masivă ar fi obţinut această organizaţie pentru propaganda ideilor sale, dacă ar fi dus la bun sfârşit ceea ce începuse!

Titlul sau anunţul incorect

Operatorii noştri au observat de multe ori titluri sau lead-uri incorecte. Şi titlul, şi lead-ul – dincolo de faptul că sunt elemente jurnalistice – sunt şi publicitate. Acestea au anumite sarcini şi scopuri – să atragă atenţia telespectatorilor şi a cititorilor. Şi, deseori, una-două fraze incorecte, dar aprinse, se memorizează mai repede decât restul textului produs de jurnalist.

De exemplu, unul din portalurile Internet din Tiumen a publicat articolul *„Gastarbaiterii le iau pâinea şomerilor din Tiumen”*. Titlul provocator era însoţit de o ilustraţie la fel de provocatoare în care câteva feţe de chinezi erau tăiate în cruce cu vopsea roşie. Sub acest „şapou” era prezentată descrierea destul de corectă a discuţiilor de la şedinţa Comisiei interdepartamentale regionale pentru problemele atragerii şi utilizării muncitorilor străini în regiunea Tiumen.

Concluzia univocă care poate fi trasă după lecturarea textului e că nimeni nu „ia pâinea” nimănui:

> *“Din rândul migranţilor muncesc în mare parte bărbaţii, în timp ce 2/3 din şomerii noştri sunt femei. 60 la sută din şomerii din regiunea Tiumen sunt locuitorii din localităţile rurale, în timp ce 70 la sută din toate posturile vacante sunt oferite în oraş”.*

Rămâne un mister ce l-a făcut pe jurnalist (sau redacţia?) să însoţească acest text neutru cu un „şapou” atât de agresiv ce nu corespunde deloc conţinutului. Nu se pune la îndoială că anume titlul şi ilustraţiile sunt calea cea mai directă de a focusa insatisfacţia socială asupra migranţilor de alte etnii.

Un alt exemplu ce ne-a şocat în plin sensul cuvântului este extras din “Rossiiskaya gazeta”, organul guvernului Federaţiei Ruse, ziar

mai “respectabil” ca acesta neexistând în țara noastră. În anul 2004, acesta a publicat un material despre faptul că instanța elvețiană a recunoscut dreptul țiganilor de a acționa în judecată compania 1BN în calitate de compensație pentru genocidul țiganilor în timpul celui de-al doilea război mondial. Informația era destul de corectă, dar materialul era intitulat… *„Fericirea țigănească”*. Oricare ar fi sensul idiomatic al acestei expresii, folosirea acesteia în contextul genocidului e pur şi simplu nepotrivită.

Dar iată şi un exemplu de anunț incorect. Acesta e cu atât mai exemplificator cu cât anunța una din cele mai reuşite şi mai echilibrate emisiuni televizate, dedicate problemelor xenofobiei, pe care le-am vizionat de-a lungul anilor:

> *“Fundația „Oraşul fără droguri” a declarat război tadjicilor. Reprezentanții fondului afirmă că toată heroina ajunge în regiunea Sverdlovsk din Tadjikistan. Ei solicită introducerea regimului de vize pentru Tadjikistan. Iar la mitingul organizat de aceştia au răsunat apeluri de a-i alunga pe tadjici din regiunea Sverdlovsk. Ce e mai grav: comerțul cu droguri sau naționalismul?*

Putem conchide că jurnalistul se solidarizează cu teza despre criminalitatea „tadjicilor”, deşi în emisiune acesta se distanțează de asemenea afirmații.

„Ispite” statistice

Indicatorii cantitativi „înfrumusețează” întotdeauna articolul, conferă veridicitate, autenticitate chiar şi celor mai dubioase afirmații. Dar deseori jurnalistul nu poate să folosească corect aceste date. Şi în acest caz nu e vorba că, deseori, în articole nu sunt reproduse adecvat cifrele făcute publice la vreo conferință de presă (vezi mai sus exemplul despre statistica criminală). Este vorba de atitudinea față de “cifre”. Datele statistice în sine nu reprezintă decât un material de lucru pentru specialiştii de diferit profil, care cere nu doar o simplă reproducere, ci şi o analiză. Jurnalistul, de regulă, foloseşte statistica doar ca ilustrare ce poate schimba în mod radical chiar si percepția cu privire la cel mai neutru text, fără a mai vorbi despre radicalizarea unui text xenofob.

Iată doar câteva exemple. După dezordinile în masă de la periferia Parisului, ce au izbucnit în noiembrie 2005, în mass-media din Rusia a apărut o serie de articole pe tema „E posibilă oare repetarea acestor evenimente în Rusia (Moscova)". În acest context, trebuie de menționat că evenimentele de la Paris au fost reflectate în Rusia extrem de neadecvat, din perspectivă nu doar antimigrațională, ci si dintr-o perspectivă rasistă explicită. Şi anume dintr-o asemenea perspectivă erau prezentate reflecțiile futurologice privitoare la Rusia, majoritatea din acestea fiind construite pe statistica „demografică" a unor centre ştiințifice cu autoritate.

Şi iată că, la 8 noiembrie 2005, „Komsomolskaia pravda" a publicat mai multe opinii cu genericul *„Străinii populează jumătate din țară"*. Afirmațiile ce se conțin în grupajul de articole corespund pe deplin titlului isteric : *„Populația băştinaşă aproape că a pierdut sudul şi Rusia Centrală"..., „[În ținuturile Stavropol şi Krasnodar...] la zece locuitori băştinaşi revin deja trei-patru migranți din Caucazul de Nord şi Asia Mijlocie"*. Şi aşa mai departe. Drept dovadă pentru aceste afirmații servea „harta migrației" inserată în acelaşi text, de unde erau extrase toate datele utilizate de autor.

Dar, reflectând despre pericolul „străin", nu ştim de ce autorul a uitat să amintească faptul că şi harta, şi cifrele sunt date generale despre migrația din anii... 1992-2000. Adică, aceste cifre reflectă dinamica de la începutul destrămării URSS şi înseamnă nu „hoarde de străini", ci în primul rând retragerea populației de etnie rusă din fostele republici sovietice din Caucaz şi Asia Centrală (apropo, această informație poate fi găsită în legenda hărții, doar în cazul în care este examinată cu multă atenție).

Un alt exemplu în acest sens este articolul publicat în aceeaşi perioadă în „Nezavisimaya gazeta" cu titlul „Moscova migranților". Nu prea reuşit, dar cel puțin mult mai corect şi în tot cazul nu atât de isteric ca majoritatea colegilor lor, autorii abordează problemele demografice ale oraşului.

Cu toate acestea, articolul despre cercetările sociologice ale autorului este însoțit de tabelul „Componența națională a capitalei ruse" preluat din alt studiu – resensământul anului 2002. Nu ar fi nimic grav, dar, nu se ştie de ce, tabelul necomentat conține două rubrici în care e prezentat numărul reprezentanților etniilor din Moscova şi numărul reprezentanților acestor etnii care vorbesc limba rusă.

Tabelul în sine este destul de neutru. La o privire mai atentă, se poate chiar observa că, din cei aproape 9 mln. de ruşi care locuiesc la Moscova, peste 60 de mii nu vorbesc rusa. Dar aceste date necesită comentarii, de exemplu (nu garantăm veridicitatea presupunerii), că aceştia sunt copii mici sau oameni muți. Cu toată „neutralitatea” acestui tabel, trebuie luat în calcul şi mesajul negativist al textului, şi isteria antimigrațională caracteristică perioadei în care a fost publicat materialul. Căci, până a ajunge la „ruşi” (iar datele sunt prezentate în ordine alfabetică), o parte din cititori poate trage concluzia evidentă ce se impune pe fundalul comun despre „migranții răi care nu doresc să se integreze”.

Confuzia problematicii sociale şi a retoricii etnice

Putem observa foarte des cum grave probleme sociale, criminale şi altele de acest gen ce există în Rusia sunt discutate exclusiv în cadrul terminologiei etnice sau confesionale.

Nu e vorba despre provocări conştiente în care conflictul real este trecut într-o dimensiune „etnică”, cum a procedat, de exemplu, Iulia Kalinina în anul 2003. Atunci, ea a prezentat un marş de protest al ofițerilor fără apartamente din armata rusă ca intrigi ale „mafiei caucaziene/a harbuzarilor”. E vorba despre incapacitatea jurnalistului de a separa o problemă reală de stereotipurile etnice sau confesionale existente.

„Moskovski komsomoleț”, de exemplu, şi-a „fericit” cititorii cu un material antimusulman, în care în epigraf este reprodusă afirmația autorului:

“Nu toți musulmanii sunt terorişti, dar toți teroriştii sunt musulmani” (ceea ce e un neadevăr evident). Şi, fără îndoială, toți cunosc afirmații incorecte de genul *“toți cecenii sunt bandiți”* sau *“toți țiganii sunt traficanți de droguri”*. Orice persoană care judecă sănătos înțelege că afirmația „traficul de droguri ia amploare din cauza țiganilor” poate fi echivalată cu afirmația despre vântul care bate deoarece copacii se leagănă.

Despre aspectul rasist în reflectarea problemei migrației am vorbit mai sus. Jurnalistul care scrie pe tema migrației este, de regulă, cel mai activ la producerea limbajului urii etnoconfesionale. În general, este

interesantă însăşi evoluţia din ultimul timp a noţiuni „migrant”. Încă acum câţiva ani, această noţiune se referea la orice persoană, indiferent de apartenenţa ei etnică, care şi-a schimbat locul de trai, inclusiv în interiorul Rusiei (care, de exemplu, a trecut cu traiul din Ivanovo la Moscova).

Dacă era necesar, cei care vorbeau sau scriau concretizau în mod obligatoriu poziţia lor etnonaţională. Acum însă are loc „etnicizarea” rapidă a termenului. Imigranţii etnici ruşi, chiar dacă aceştia se găsesc pe teritoriul Rusiei ilegal (iar despre dificultatea legalizării în Rusia s-au scris sute de articole şi cărţi), sunt numiţi „compatrioţi” sau „refugiaţi ruşi”. Dar oricare „nerus” care nu locuieşte permanent pe teritoriul aşa-numitelor „republici naţionale” ruse poate fi numit „migrant”.

Aceasta provoacă ultimul tip de greşeli comise de jurnalist, despre care am vrea să amintim şi care sunt strâns legate de etnicizarea retoricii antimigraţionale.

Negarea cetăţeniei după principiul etnic

În ultimul timp, tot mai des întâlnim expresii pe care am fost nevoiţi să le grupăm într-un anumit tip de limbaj al urii şi pe care l-am numit **„negarea cetăţeniei”** (adică menţionarea cetăţenilor ruşi ca străini, în funcţie de identificarea lor etnică). Deocamdată, astfel de afirmaţii sunt rare, dar e absolut evident că numărul acestora va creşte.

Cauzele acestui fenomen, fără doar şi poate, sunt multe. Acestea sunt şi acţiunile militare îndelungate din Cecenia, care de mult timp sunt văzute de toţi exclusiv ca un *„război al Rusiei cu Cecenia”*, adică un fenomen mai degrabă extern, decât intern. E şi o problemă de comunicare (inclusiv cea informaţională) dintre subiecţii Federaţiei Ruse, pe care unul din experţi a formulat-o în felul următor: *“Regiunile surde nu aud capitala oarbă”*. O altă cauză e şi apariţia permanentă în paginile ziarelor a expresiilor nepermise din punct de vedere al gramaticii ruse, de genul *„un moscovit şi doi tadjici”*.

Şi iată că jurnalistul îl întreabă pe un locuitor din Voronej, de etnie cecenă, dacă acesta a venit de mult în Rusia sau o condamnă pe femeia care şi-a închiriat apartamentul *„azerilor, daghestanezilor sau altor străini”*.

Iniţial, asemenea afirmaţii se refereau exclusiv la originarii din Caucazul de Nord. Dar, treptat, acestea au început să cuprindă tot mai multe şi mai multe grupuri etnice. De exemplu, din reflecţiile despre

„concentrarea imigranților” la Moscova se poate afla că *„tătarii s-au stabilit cu traiul cam prin toate zonele oraşului”*.

Iar uneori, în anumite ziare, subliniem: populare, pot fi întâlnite astfel de pasaje ca: *„Escrocii stau la răcoare. Aceştia s-au dovedit a fi doi cetățeni ruşi vorbitori de caucaziană... şi ... un iakut. Toți se aflau în Nijni Novgorod ilegal, cu viză de tranzit”*. De ce fel de vize au nevoie ruşii pe Volga? Cum îşi imaginează aceşti autori harta Rusiei? Şi ce înseamnă „vorbitor de caucaziană?”. Dar anume astfel de reflecții încărcate emoțional, şi nu motivele politice sau chiar cele economice, prind cel mai bine la „public”.

Noi am menționat cele mai răspândite greşeli pe care le-am întâlnit pe parcursul câtorva ani de lucru sistematic. Nu sunt multe: pot fi numărate pe degetele unei mâini. Dar debarasarea de ele, posibil, ar permite evitarea multor probleme atât de către jurnalişti, cât şi de auditoriul acestora.

CAPITOLUL 5. REFLECTAREA CONFLICTELOR ŞI DREPTUL[3]

Nu ne e dat să prezicem
Cum va fi primit cuvântul nostru...
Fiodor Tiutcev

În timpul unui interviu de admitere la Şcoala dreptului mass-media „Iu. Baturin” din Moscova, răspunzând întrebărilor membrilor comisiei de ce a decis să studieze la această şcoală, o tânără a răspuns: „Ca să învăț cum să „bat” în neprietenii mei aşa cum vreau eu şi să ies basma curată”.

În continuare, dânsa a explicat că a avut de suportat multe jigniri din partea multor persoane şi intenționează să pună totul pe tapet în textele pe care le va scrie ca jurnalist, dar, rezonabil, are temeri că ar putea fi trasă la răspundere juridică.

Voi spune franc: nici în paginile acestui manual, nici la Şcoala dreptului mass-media nu veți găsi răspunsuri cum să încălcați regulile profesiei de jurnalist şi să evitați răspunderea pentru asta.

Mai mult chiar, jurnaliştii trebuie să înțeleagă că dreptul nu poate să conțină instrucțiuni clare şi nedualiste în privința felului cum trebuie reflectat un conflict sau altul: politic, economic, teritorial, etnic, religios sau mixt.

În acest sens, este foarte exemplificatoare poziția principalului „arbitru” pe câmpul informațional european de joc — Curtea Europeană pentru Drepturile Omului. Conform acestei poziții,

> *“...metodele de reportaj obiectiv şi echilibrat se pot schimba considerabil în funcție de cele mai diferite circumstanțe, inclusiv de mijlocul de informare în masă utilizat. Nici curtea de față, nici curțile naționale nu se cuvine să schimbe punctul de vedere al presei asupra tehnicii reportajului pe care trebuie să o folosească jur-*

3. La elaborarea capitolului a fost utilizat sistemul informativ de drept «Consultant Plus 3000».

nalistul" şi „niciuna din curţi nu poate dicta ce metode de descriere a evenimentelor trebuie să fie utilizate de jurnalişti".

Funcţia dreptului în reglementarea unor astfel de genuri de relaţii sociale e de a instala în spaţiul informaţional naţional şi internaţional anumite puncte de reper, nişte „stindarde roşii" ce indică hotarele reflectării juridice a conflictelor. Conform regulii generale, jurnaliştii şi alţi participanţi la o asemenea reflectare nu trebuie să treacă dincolo de aceste stindarde.

Totuşi, uneori aceste „hotare" nu numai că nu au niciun fel de „fâşii de protecţie", dar nu au nici linii de demarcaţie clare. Anume în aceasta constă una din dificultăţile profesiei de jurnalist în general şi a jurnalistului care reflectă un conflict anume, în special.

În aceste condiţii, e natural că sarcina de a defini „a respectat – nu a respectat" e deseori atât de dificilă, încât provoacă dispute chiar şi printre cei mai renumiţi cunoscători ai dreptului şi principiilor etice. În cazurile de acest fel, jurnalişti trebuie să se folosească de o busolă profesională şi morală internă, ce trebuie să-i ajute să se orienteze în spaţiu, să le indice cât de mult se pot apropia de hotarele permise în reflectarea conflictului.

Dar cel mai important lucru e ca aceştia să urmeze regulile jurnalismului profesionist:

Înainte de a scrie despre vreun conflict, e necesar, în măsura posibilităţilor, să asculţi toate părţile, toţi participanţii acestuia.

Descrierea conflictului trebuie să fie obiectivă la maximum şi liberă de aşa-numitul limbaj al urii – hate speech.

Mijloace ale dreptului internaţional pentru determinarea limitelor permisibilului în reflectarea conflictelor sociale

Conform Constituţiei Federaţiei Ruse, principiile general acceptate, normele dreptului internaţional şi tratatele internaţionale sunt parte componentă a sistemului juridic al Rusiei. Prin urmare, e necesar să se

cunoască şi să se utilizeze activ potenţialul corespunzător al mijloacelor juridice internaţionale.

Principiul libertăţii cuvântului este una din pietrele de temelie ale civilizaţiei contemporane. Iar normele dreptului internaţional definesc libertatea informaţiei şi dreptul la expresie ca una din bazele democraţiei.

Chiar la prima sa şedinţă din 1946, Adunarea Generală a ONU a adoptat Rezoluţia 59 (I) în care se spune:

“Libertatea informaţiei este dreptul fundamental al omului şi ... baza tuturor libertăţilor, pentru care a şi fost creată Organizaţia Naţiunilor Unite”.

Principiul libertăţii exprimării opiniilor a fost de nenumărate ori confirmat de majoritatea documentelor internaţionale importante.

Însă normele internaţionale de drept prevăd, de asemenea, că trebuie să existe unele limite, care se referă în particular la:

răspândirea, provocarea, stimularea sau justificarea urii rasiale, xenofobiei, antisemitismului sau altor genuri de ură bazată pe intoleranţă, inclusiv intoleranţa sub formă de naţionalism agresiv sau etnocentrism, discriminare sau duşmănie faţă de migranţi, minorităţi şi persoanele cu rădăcini de emigrant, în calitate de hate speech - limbaj al urii pe care l-am menţionat mai sus (recomandările Cabinetului de Miniştri al Consiliului Europei № К /97/ 20).

În contextul combaterii juridice a hate speech, trebuie în primul rând menţionată Convenţia internaţională privind lichidarea tuturor formelor de discriminare rasială, din 1965. Art. 4 (a) al acestei convenţii prevede:

“Statele membre declară drept infracţiune urmărită de lege orice fel de răspândire a ideilor bazate pe supremaţia rasială sau ura rasială, orice fel de incitare la discriminare rasială, precum şi toate actele de violenţă sau incitare la asemenea acţiuni, orientate împotriva oricărei rase sau grup de persoane de altă culoare sau etnie, precum şi acordarea oricărei forme de ajutor pentru desfăşurarea activităţilor rasiste, inclusiv finanţarea acestora”.

Dintre normele dreptului internaţional ce au drept scop apărarea ecologiei spaţiului informaţional ce ne înconjoară, cele mai importante sunt cele ale Pactului internaţional privind drepturile civile şi politice adoptat la 16.12.1996 şi ale Convenţiei europene pentru apărarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale din 4.11.1950. Aceste bine cunoscute acte juridice internaţionale

proclamă clar şi ferm libertatea informaţiei, dar, totodată, conţin anumite limitări în realizarea acestei libertăţi informaţionale, pe care jurnaliştii trebuie să le cunoască pentru a le aplica în timpul reflectării conflictelor.

De exemplu, art. 19 al Pactului internaţional privind drepturile civice şi politice prevede:

"Fiecare om are dreptul la exprimarea liberă a opiniei sale; acest drept include libertatea de a căuta, primi şi răspândi informaţie şi idei de tot felul, indiferent de hotarele de stat, verbal, în scris sau prin intermediul tiparului, sau al formelor de exprimare artistice, sau alte metode, la alegerea sa".

Totodată, după cum prevede acelaşi articol, folosirea acestor drepturi,

"...presupune responsabilităţi şi obligaţii deosebite. Aceasta, prin urmare, poate fi însoţită de unele limitări care, însă, trebuie să fie stabilite de lege şi să fie necesare pentru:

a) a respecta drepturile şi reputaţia altor persoane,

b) a proteja securitatea de stat, ordinea publică, sănătatea sau moralitatea populaţiei".

Necesitatea de a limita libertatea informaţiei în masă în diferite situaţii, prevăzute în acest act şi în alte acte de acest fel, este argumentată de necesitatea la fel de importantă de a asigura protecţia securităţii de stat, a moralităţii societăţii şi sănătăţii populaţiei, a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor şi a altor valori prioritare.

Tragedia terorii. Cum o reflectăm?

Etapa contemporană a dezvoltării civilizaţiei umane este acompaniată de intensificarea activităţii organizaţiilor extremiste, al căror argument întru soluţionarea conflictelor este teroarea. În ultimii ani, această ameninţare a căpătat un caracter global, planetar. O tendinţă în dezvoltarea terorismului contemporan este tentativa de a transfera acţiunile corespunzătoare pe ecranele televizate, pe monitoarele computerelor, în paginile ziarelor şi revistelor.

De aceea, problema reflectării de către mass-media a conflictelor legate de terorism devine tot mai actuală. Comunitatea internaţională încearcă să formuleze răspunsuri la aceste provocări ale timpului şi să le dea o formă juridică. Drept exemplu în acest sens pot servi următoarele prevederi ale Declaraţiei Comitetului de Miniştri al Consi-

liului Europei „Despre libertatea exprimării opiniilor şi informaţiei în mass-media în contextul luptei cu terorismul”, adoptate de Comitetul de Miniştri la 02.03.2005, în cadrul şedinţei 917 la nivel de miniştri adjuncţi:

„Comitetul de Miniştri al Consiliului Europei, amintind... că în lupta lor cu terorismul statele trebuie să urmărească să nu fie adoptate măsuri ce ar contraveni drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale, inclusiv libertăţii exprimării opiniilor – unul din pilonii societăţii democratice pe care încearcă să-l distrugă teroriştii;

Menţionând importanţa pe care în condiţii concrete de luptă cu terorismul le pot avea măsurile de autoreglementare, adoptate de mijloacele de informare în masă;

- Cheamă organele puterii de stat din statele membre:

- Să nu introducă niciun fel de limitări noi în libertatea exprimării opiniilor în mass-media, cu excepţia celor absolut necesare şi potrivite unei societăţi democratice, şi doar după examinarea minuţioasă a problemei, pentru a determina dacă legile sau alte măsuri deja existente nu sunt suficiente;

- Să se abţină de la adoptarea de măsuri care ar egala reflectarea problemei terorismului în mass-media cu susţinerea terorismului;

- Să garanteze mass-media dreptul de a fi la curent cu acuzaţiile aduse de organele de drept persoanelor care figurează în procesele antiteroriste, precum şi dreptul de a urmări aceste procese şi a scrie despre aceasta, conform legislaţiei naţionale şi cu respectarea cuvenită a principiilor prezumţiei nevinovăţiei şi dreptului la respectarea vieţii private; aceste drepturi pot fi limitate în cazurile prevăzute de lege, dacă realizarea acestora poate prejudicia taina anchetei şi investigaţiile poliţiei, încetini sau crea impedimente în mersul anchetei, şi fără a aduce prejudicii în cazul excepţiilor menţionate în p.1 al art. 6 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului;

Îndeamnă mass-media şi jurnaliştii să examineze următoarele propuneri:

- Să nu uite de obligaţiile lor în contextul luptei cu terorismul, pentru a nu contribui la realizarea scopurilor teroriştilor; în particular, ei trebuie să urmărească să nu intensifice sentimentul de spaimă provocat de actele teroriste şi să nu ofere o tribună socială teroriştilor, acordându-le o atenţie neproporţională cu activitatea acestora;

- Să adopte măsuri de autoreglementare sau să ajusteze măsurile existente astfel încât acestea să poată soluţiona eficient problemele etice ce apar în legătură cu reflectarea terorismului în mass-media, şi să le implementeze în practică;

- Să se abţină de la orice fel de autocenzură, ce se poate solda cu privarea societăţii de informaţia necesară pentru formarea opiniei;

- Să nu uite de rolul important care le revine în nepermiterea „incitării la ură" şi a apelurilor la violenţă, precum şi în fortificarea înţelegerii reciproce;

- Să conştientizeze pericolul pe care mass-media şi jurnaliştii pot să-l creeze neintenţionat, îndeplinind rolul de instrument pentru exprimarea sentimentelor rasiste sau xenofobe, sau manifestarea urii;

- Să supravegheze ca informaţia pe care o difuzează să nu creeze pericol pentru securitatea oamenilor şi desfăşurarea operaţiunilor antiteroriste sau a investigaţiilor activităţilor teroriste;

- Să respecte onoarea, securitatea şi anonimatul victimelor actelor teroriste şi ale familiilor acestora, precum şi dreptul lor la viaţa privată, garantat de art. 8 al Convenţiei Europene pentru Drepturile Omului;

- Să respecte dreptul la prezumţia nevinovăţiei al persoanelor urmărite în cadrul luptei cu terorismul;

- Să ia în considerare importanţa delimitării dintre teroriştii bănuiţi şi condamnaţi şi grupurile (naţionale, etnice, religioase sau ideologice) din care fac parte aceştia sau punctul de vedere pe care ei, conform declaraţiilor proprii, îl împărtăşesc".

Analiza principiilor şi normelor de drept internaţionale trebuie să ne ducă la o concluzie clară: orice reglementare legală la nivel naţional privind realizarea libertăţii informaţiei în masă trebuie să „lucreze" armonios şi concomitent pentru satisfacerea a două cerinţe de bază.

Pe de o parte, să asigure libertatea informaţiei şi exprimării opiniilor în legătură cu un conflict sau altul. Pe de altă parte, să nu acorde posibilitate legală pentru dezvoltarea distructivă a conflictului din cauza intoleranţei manifestate la reflectare, inclusiv prin folosirea expresiilor caracteristice limbajului urii. Contracararea juridică a acestei influenţe informaţionale negative asupra dezvoltării conflictului trebuie

să se facă delicat şi înțelept, pentru a nu îngrădi libertatea informației în masă.

Mijloace ale legislației ruse pentru determinarea limitelor permisibilului în reflectarea conflictelor sociale

Dintre normele sistemului juridic din Rusia, pe care jurnaliştii trebuie să le cunoască şi să le ia în considerare la elaborarea modus operandi-ului individual pentru reflectarea diferitelor conflicte sociale, o atenție primordială trebuie să fie acordată prevederilor constituționale corespunzătoare.

Desigur că principiile de bază ale legislației ruse trebuie să corespundă normelor europene şi internaționale.

Şi legislația rusă conține acelaşi echilibru dintre libertatea cuvântului, pe de o parte, şi nepermiterea incitării la ură, duşmănie, pe de altă parte. Libertatea cuvântului este limitată în cazurile ce privesc viața privată, care trebuie să fie protejată juridic.

Pe de o parte, art. 29 al Constituției Rusiei garantează fiecărei persoane ce se află pe teritoriul rusesc *„libertatea de conştiință şi libertatea cuvântului; libertatea informației în masă şi interzicerea cenzurii”; oferă fiecărei persoane „dreptul de a căuta, găsi, transmite, produce şi răspândi liber informație pe orice cale legală”.*

Dar acelaşi articol nu permite

„propaganda sau agitația ce duc la ură şi duşmănie socială, rasială, națională sau religioasă”

şi interzice, de asemenea,

“propaganda supremației sociale, rasiale, naționale, religioase sau a limbii”.

În contextul tematicii noastre, jurnaliştii trebuie, de asemenea, să ia în considerare prevederile art. 23 al Constituției Rusiei, conform căruia „fiecare are dreptul la inviolabilitatea vieții private, la taină personală şi de familie, la apărarea onoarei şi bunului nume”, precum şi ale art. 24 ce nu permite „colectarea, păstrarea, folosirea şi răspândirea informației despre viața privată, fără acordul persoanei respective”.

Aceste limitări constituționale în realizarea libertății informației în masă sunt extinse continuu în prevederile diferitelor ramuri ale dreptului. Să le examinăm.

Dreptul penal

Responsabilitatea penală este cea mai serioasă responsabilitate din arsenalul responsabilităţilor juridice. În Federaţia Rusă, infracţiunea prin cuvânt se penalizează destul de serios, Codul penal prevăzând posibilitatea privării de libertate a jurnalistului pe termene de 3, 4 şi 5 ani.

Pentru ca aceasta să nu se întâmple, jurnalistul trebuie să respecte următoarele genuri de interdicţii penal-juridice privind utilizarea în activitatea profesională a unor factori generatori de conflict: cuvinte, expresii, evaluări, reflecţii ce intră în componenţa următoarelor fapte sancţionate penal:

Defăimarea

Conform art. 129 al Codului penal al Federaţiei Ruse, prin defăimare legea înţelege „difuzarea intenţionată a informaţiilor false ce lezează onoarea şi demnitatea unei persoane sau îi subminează reputaţia". Calomnierea în varianta „cea mai uşoară" este sancţionată cu o amendă sau cu lucrări de corecţie pe termen de până la un an.

Răspândirea informaţiei defăimătoare prin intermediul mass-media e considerată o circumstanţă agravantă şi se pedepseşte cu o amendă mai mare (de 120 mii de ruble) sau cu lucrări corecţionale pe un termen de la un an la doi ani, sau cu punerea sub arest pe un termen de la trei la şase luni.

Defăimarea, împreună cu acuzaţia de comitere a unor infracţiuni grave sau deosebit de grave (de exemplu, acuzarea unei persoane oficiale de luare de mită), duce la creşterea plafonului de sus al amenzii până la 300 mii de ruble. „Calomniatorul" poate fi condamnat la privaţiune de libertate de până la trei ani.

În vara anului 2005, anume sub incidenţa acestei prevederi au fost calificate acţiunile jurnalistului din Smolensk, Nikolai G., care a fost condamnat la un an de privaţiune de libertate. Şi, deoarece acesta comisese infracţiunea respectivă în perioada în care se afla în libertate condiţionată în urma unei condamnări precedente, judecătorul, conform art. 70 al Codului penal, a dispus cumularea ambelor sentinţe care, în total, au constituit 5 ani şi o lună, cu ispăşirea pedepsei într-un penitenciar cu regim comun.

Jurnalistul „merita” o astfel de pedeapsă pentru un discurs prea emoțional, în direct, la postul de radio din Smolensk „Vesna”, imediat după ce aflase despre omorul şefului şi prietenului său – directorul postului de radio „Vesna”, S.S. Novikov. Acest discurs, potrivit sentinței judecătorului, conținea informații deliberat false privind implicarea în omor a trei persoane oficiale din regiune. Din fericire pentru jurnalist, avocații acestuia au făcut recurs la instanțele superioare şi au reuşit să „schimbe situația”. Instanțele superioare nu au fost de acord cu evaluările instanței primare.

În mod deosebit este pedepsită defăimarea judecătorilor, juraților sau a altor persoane care participă la exercitarea justiției, la examinarea cazurilor sau materialelor în instanță. Conform art. 298 al Codului penal al FR, pedeapsa poate fi stabilită sub formă de amendă în mărime de 200 mii de ruble, de arest pe un termen de la trei la şase luni sau privațiune de libertate pe un termen de până la doi ani.

Aceeaşi faptă comisă față de procuror, anchetator, persoana care desfăşoară interogatorii, portărel, executor judecătoresc, în legătură cu desfăşurarea anchetei preliminare sau executarea sentinței, a deciziei judecătoreşti sau a altui act judecătoresc, se penalizează cu o amendă de până la 80 mii ruble sau privațiune de libertate de până la doi ani.

Aceleaşi fapte, împreună cu acuzarea persoanei de comiterea unor infracțiuni grave sau deosebit de grave, sunt pedepsite cu privațiune de libertate pe un termen de până la patru ani.

Ofensa

În conformitate cu art. 130 al Codului penal al FR, ofensa, prin care legea înțelege „lezarea onoarei şi demnității altei persoane, exprimată în formă indecentă”, este, în varianta „uşoară” pedepsită cu o amendă în mărime de 40 mii de ruble sau cu lucrări corecționale pe un termen de până la şase luni.

Dar dacă ofensa a fost adusă prin intermediul mass-media, pedeapsa este alta – o amendă în mărime de până la 80 mii de ruble sau lucrări corecționale pe un termen de până la un an.

Situația procesuală a jurnalistului în cadrul dosarelor penale, intentate conform articolelor Codului penal al FR menționate mai sus, este de asemenea natură încât, în virtutea acțiunii principiului prezumției nevinovăției, în procesul penal jurnalistul nu trebuie să demonstreze nimic. În particular, nu e necesar să se confirme veridicitatea informației pregătite de acesta, în care, potrivit reclamantului, se întrezăresc semne ale ofensei. El are dreptul să nu depună mărturii împotriva sa. Obligația de a demonstra vinovăția jurnalistului îi revine reclamantului, de aceea în curtea penală anume partea acuzatoare demonstrează faptul defăimării sau ofensei în materialele mass-media.

Dar în cazul în care vina jurnalistului va fi demonstrată, consecințele vor fi foarte serioase, printre acestea figurând şi statutul de persoană condamnată conform unui articol penal cu toate consecințele juridice nefavorabile ce derivă din aceasta.

În ultimul timp, asociațiile profesionale ale jurnaliştilor, multe organizații de apărare a drepturilor din toată lumea depun eforturi pentru a elimina din codurile penale articolele ce prevăd pedepse penale pentru defăimare, pentru încălcarea drepturilor prin „cuvânt". În limbaj juridic aceasta se numeşte decriminalizarea acestei fapte. Argumentele de bază ale adepților decriminalizării defăimării şi ofensei sunt următoarele:

În primul rând, onoarea şi demnitatea persoanelor pot fi integral apărate prin aplicarea normelor dreptului civil, fără utilizarea sancțiunilor penale.

Atunci când e vorba de defăimare apar două interese în contradictoriu: interesul unei persoane de a-şi apăra bunul nume şi interesul altei persoane - ce deseori coincide cu interesele societății – de a face publice anumite informații, importante din punctul său de vedere, informând şi astfel avertizând anumite persoane sau societatea în general despre pericolul care îi amenință. În secolul XXI, justiția penală în rolul de arbitru al disputei respective nu e nici pe departe cea mai bună soluție.

În timpul nostru, sunt preferabile metodele de drept civil de soluționare a disputelor privind defăimarea şi ofensa, inclusiv pentru că o asemenea infracțiune poate aduce daune preponderent intereselor personale, nu şi celor sociale. Iar sancțiunile prevăzute de normele

dreptului civil sunt destul de aspre pentru a pune capăt posibilelor abuzuri ale libertății cuvântului şi informației în masă.

În plus, în multe state în care legile prevăd responsabilitate penală pentru defăimare şi ofensă, cei de la putere fac abuz de acestea pentru a limita critica şi condamnarea publică a activității lor. Amenințarea cu sancțiuni penale aspre, în special cu privațiune de libertate, are un efect restrictiv asupra realizării dreptului la libertatea cuvântului.

Şi legislația Europei unite, şi cea a unor state din „noile democrații europene" abordează la fel soluționarea problemei decriminalizării defăimării. Codul penal al Ucrainei (din 2001) şi cel al Republicii Moldova (din 2004) nu conțin componenta defăimării ca acuzație personală.

În acest capitol, e important de menționat că sunt sancționate penal şi apelurile publice la activități extremiste – conform art. 280 al Codului penal al FR, acestea sunt sancționate cu amenzi de 300 mii de ruble sau cu privațiune de libertate de până la trei ani.

Iar dacă aceste apeluri sunt făcute prin intermediul mass-media, sancțiunile sunt mai aspre: privațiune de libertate pe un termen de până la 5 ani cu privarea de dreptul de a deține anumite funcții sau de a desfăşura anumite activități pe un termen de până la trei ani.

Şi, în final, este considerată infracțiune penală instigarea la ură, la duşmănie, precum şi umilirea demnității omului. Conform art. 282 al Codului penal al FR, acestea sunt

"acțiunile îndreptate spre instigare la ură sau duşmănie, precum şi la umilirea demnității persoanei sau a unui grup de persoane după criterii de gen, rasă, naționalitate, limbă, proveniență, atitudine față de religie, precum şi apartenența la un anumit grup social, săvârşite public sau cu utilizarea mass-media".

Acestea sunt pedepsite cu amenzi în mărime de până la 300 mii de ruble sau cu privațiune de libertate de până la doi ani.

Aceleaşi fapte comise de către o persoană aflată în exercițiul funcțiunii (de exemplu, jurnalist sau redactor) sau de „un grup organizat" (iar astfel de grupuri pot fi considerate şi colectivele redacționale) sunt pedepsite cu o amendă de până la 500 mii de ruble sau atrag după sine privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau a desfăşura anumite activități timp de până la cinci ani sau privațiunea de libertate de până la cinci ani.

Dreptul civil

Locul doi, „argintul”, în ierarhia rusă a tipurilor de responsabilităţi juridice îl revine, pe bună dreptate, responsabilităţii de drept civil sau patrimoniale. Tipul principal de sancţiuni în acest caz rezidă în repararea prejudiciilor materiale şi morale pricinuite de răspândirea informaţiei ce nu corespunde realităţii şi care lezează onoarea, demnitatea sau reputaţia profesională a unei anumite persoane.

Jurnalistul este responsabil civil atunci când încalcă prevederile art. 152 şi 151 ale Codului civil al Federaţiei Ruse. „Instrumentul” infracţiunii sunt aceiaşi conflictogeni – cuvintele şi expresiile ce conţin informaţii ce nu corespund realităţii, ce lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională a persoanei.

Articolul 151. Compensarea prejudiciilor morale

În cazul în care prin anumite acţiuni ce încalcă dreptul personal nepatrimonial sau ce atentează la valori nemateriale ce aparţin unei persoane, cetăţeanului îi sunt pricinuite prejudicii morale (suferinţe fizice sau psihice), instanţa de judecată poate obliga persoana responsabilă de aceasta să plătească o compensaţie bănească pentru aceste prejudicii.

La determinarea mărimii compensaţiei pentru prejudiciul moral, curtea ia în considerare gradul de vinovăţie al persoanei în cauză şi alte circumstanţe ce merită să fie luate în considerare. Curtea trebuie, de asemenea, să ia în calcul caracterul şi gravitatea suferinţelor fizice şi psihice legate de particularităţile individuale ale persoanei vătămate.

Articolul 152. Apărarea onoarei, demnităţii şi reputaţiei profesionale

1. Orice persoană este în drept să ceară în judecată dezminţirea informaţiilor ce îi lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională dacă persoana care le-a răspândit nu va dovedi că acestea corespund realităţii.

La cererea persoanelor interesate, se admite apărarea onoarei şi demnităţii cetăţeanului şi după decesul acestuia.

2. În cazul în care informaţiile ce lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională sunt răspândite prin intermediul mass-media, acestea trebuie să fie dezminţite în acelaşi mijloc de informare în masă. În unele cazuri, modalitatea de dezminţire este stabilită de judecată.

3. Orice persoană în a cărei privinţă a fost răspândită o informaţie ce-i lezează drepturile sau interesele protejate de lege este în drept să publice replica sa în respectivul mijloc de informare în masă.

4. În cazul în care decizia curţii nu se îndeplineşte, instanţa are dreptul să amendeze persoana responsabilă de aceasta conform legislaţiei, în beneficiul Federaţiei Ruse. Achitarea amenzii nu îl eliberează pe violatorul legii de obligaţia de a îndeplini decizia curţii.

5. Orice persoană în a cărei privinţă sunt răspândite informaţii ce îi lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională are dreptul să ceară atât dezminţirea acestor informaţii, cât şi repararea prejudiciilor materiale şi morale cauzate de răspândirea informaţiei.

6. În cazul în care este imposibil de stabilit cine a răspândit informaţii ce lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională a cetăţeanului, persoana în a cărei privinţă au fost răspândite informaţiile este în drept să adreseze în instanţă o cerere în vederea declarării informaţiei respective ca fiind neveridică.

7. Prevederile acestui articol cu privire la apărarea reputaţiei profesionale a cetăţeanului sunt aplicate şi în cazul apărării reputaţiei unei persoane juridice.

Spre deosebire de alte articole ale Codului civil, articolul respectiv nu e nici pe departe unul „adormit”, ci din contra e un articol destul de „veghetor”. E suficient să spunem că anume datorită prevederilor acestuia anual sunt soluţionate *peste 90 la sută din acele câteva mii* de dispute judecate în Rusia cu participarea redacţiilor şi jurnaliştilor. Prevederile acestui articol au fost aplicate în cazul tuturor publicaţiilor social-politice şi multor programe televizate mai mult sau mai puţin cunoscute.

Potrivit datelor statistice din ultimii ani, tribunalele au satisfăcut, în conformitate cu acest articol, două treimi din toate cererile faţă de mass-media. Redacţiile sunt nevoite să publice dezminţiri şi să plătească compensaţii pentru daune morale cauzate de răspândirea expresiilor conflictogene, apreciate de curte ca fiind neveridice, care lezează onoarea, demnitatea şi reputaţia profesională ale reclamanţilor. Şi, ca şi în toată lumea, în ţara noastră natală mărimea acestor

compensaţii are tendinţa de a creşte, deseori ajungând – să ne amintim de decizia curţii de arbitraj din 2004 în cazul Alfa bank împotriva ziarului „Kommersant” — la sume exorbitante de câteva sute de milioane de ruble.

Vom atrage atenţia asupra unui şir de momente pe care jurnaliştii trebuie să le cunoască în procesul de formare de către ei a unui sistem de măsuri de securitate jurnalistică atunci când operează cu cuvinte ce ar putea aduce atingere onoarei, demnităţii sau reputaţiei profesionale a persoanei.

În primul rând, e necesar să se realizeze că, spre deosebire de procesele penale, unde jurnalistul poate să nu demonstreze nimic, această obligaţie revenind acuzatorului,

în cadrul proceselor civile jurnalistul şi redacţia trebuie să muncească destul de mult pentru a demonstra că sunt inocenţi. Iar „adversarul” lor procesual - acuzatorul — are o singură obligaţie: de a demonstra faptul răspândirii de către acuzat a informaţiilor „dăunătoare” despre acuzator.

În acest caz, prin noţiunea de *răspândire* a acestor informaţii practica legală din Rusia înţelege publicarea unor astfel de informaţii în presă, difuzarea lor la radio şi televiziune, prin intermediul unor programe de cinema şi altor mass-media, difuzarea lor prin Internet şi alte mijloace de telecomunicaţii, includerea acestora în discursurile publice, în declaraţiile adresate unor persoane de răspundere *sau comunicarea într-o formă sau alta, inclusiv verbală, cel puţin unei persoane.*

O asemenea arie nelimitată în interpretarea categoriei de difuzare a informaţiilor ce aduc atingere onoarei şi demnităţii cetăţenilor sau reputaţiei profesionale a cetăţenilor şi persoanelor juridice provoacă dubii serioase şi trebuie să fie corectată. O astfel de interpretare poate crea şi deja creează obstacole legale în realizarea de către cetăţeni a unor drepturi destul de importante, ce poartă un caracter constituţional. În particular, e vorba de dreptul la adresarea în organele de stat (art. 33 al Constituţiei Rusiei) şi dreptul „de *a transmite* liber informaţie pe orice cale legală” (p. 4 art.29 al Constituţiei Rusiei).

În sens juridic, transmiterea informaţiilor, datelor este o acţiune apropiată, dar completamente neidentică cu noţiunea de răspândire. Diferenţa e în cercul de subiecţi care o primesc. În cazul transmiterii e vorba de un cerc *determinat* de persoane, iar în cazul răspândirii - de un cerc *nedeterminat*, nelimitat de persoane.

Confundarea acestor noţiuni poate să îngreuneze substanţial activitatea jurnalistică, oferind posibilitatea ilegală de imixtiune în procesul redacţional de pregătire a produselor mass-media. Doar, în acest caz, jurnalistul care pregăteşte un material ce atinge interesele cuiva şi care, conform art. 26 al Legii FR „Despre mijloacele de informare în masă”, *o transmite* redactorului-şef pentru redactare şi coordonare, nimereşte în zona de risc de a fi urmărit penal sau de a fi tras la răspundere în corespundere cu Codul civil.

Un asemenea scenariu nu e deloc fructul reflecţiilor teoretice ale autorului acestor rânduri. În anul 2005, în unul din oraşele de pe Volga un autor al unui articol a fost tras la răspundere penală (conform articolului 129 al Codului penal al FR), fiind privat de libertate, pentru că în varianta electronică pe care o expediase redactorului inclusese un pasaj discutabil. Datorită vigilenţei redactorului-şef al mijlocului de informare în masă, pasajul a fost exclus şi nu a apărut în varianta *publicată* a articolului. Anchetatorii, apoi şi judecătorii, au considerat că, din moment ce redactorul a citit pasajul în cauză, faptul „răspândirii” a avut loc.

În ceea ce priveşte conţinutul informaţiei răspândite, trebuie să atragem atenţia asupra faptului că, din punctul de vedere al jurisprudenţei, informaţia trebuie să conţină concomitent două elemente – să nu corespundă realităţii şi să aibă un caracter denigrator. Dacă în cazul primului element – necorespunderea cu realitatea - nu apar mari probleme, problema cu privire la informaţiile care pot fi considerate denigratoare provoacă discuţii în contradictoriu.

La soluţionarea acestei probleme trebuie să ne conducem de explicaţia ce se conţine în hotărârea nr.3 a Plenului Curţii Supreme a FR din 24.02. 2005 „Despre practica judiciară în cazurile de apărare a onoarei şi demnităţii cetăţenilor, precum şi a reputaţiei profesionale a cetăţenilor şi persoanelor juridice”. Conform acesteia,

„denigratoare sunt, în particular, informaţiile ce conţin afirmaţii despre încălcarea legislaţiei în vigoare de către un cetăţean sau persoană juridică, despre comiterea unei fapte necinstite, despre comportament neetic, incorect în viaţa personală, socială sau politică, neonestitatea în desfăşurarea activităţii de producere sau de afaceri, încălcarea eticii profesionale care lezează onoarea şi demnitatea cetăţeanului sau reputaţia profesională a cetăţeanului sau persoanei juridice”.

Reieşind din aceasta, nu toate informaţiile, chiar şi cele cu caracter critic, ce apreciază negativ activitatea unei sau altei persoane, pot fi recunoscute drept denigratoare. În general, pot fi evidenţiate trei criterii după care informaţiile pot fi recunoscute drept denigratoare:

- Acestea trebuie să conţină **afirmaţii** (prin urmare presupunerile, ipotezele, întrebările nu pot fi recunoscute drept denigratoare);
- După conţinut, acestea sunt informaţii **despre evenimente sau acţiuni ce au avut deja loc** (prin urmare, informaţiile denigratoare nu se vor conţine în propoziţiile ce se referă la viitor, fie că e vorba de planuri, fie de presupuneri. **Afirmaţiile şi presupunerile** sunt figuri de stil destul de diferite);
- Informaţiile trebuie să conţină afirmaţii despre comiterea de către cetăţean a **faptei ce încalcă normele de drept sau cele ale moralei.**

Dacă răspândirea informaţiilor denigratoare neveridice privind viaţa privată a acuzatorului a fost constatată, acuzatul poate fi obligat să dezmintă aceste informaţii şi să compenseze prejudiciul moral cauzat de răspândirea informaţiei.

Legi speciale

În afară de cerinţele aşa-numitei legislaţii comune, la care se referă şi normele celor două coduri de bază ruseşti – penal şi civil, jurnaliştii trebuie să cunoască şi actele legislative ce reglementează segmentele deosebite, destul de înguste ale relaţiilor publice.

Vom începe cu ***Legea FR „Despre mijloacele de informare în masă”*** din 1991 (în continuare – Legea FR „Despre mass-media”). În primul rând, ne vom concentra atenţia asupra art. 4 al acestei legi, ce formulează interdicţiile legale cu privire la diferite tipuri de abuzuri ale libertăţii informaţiei în masă.

În particular, conform prevederilor acestui articol:

Nu se permite utilizarea mijloacelor de informare în masă în scopul comiterii faptelor urmărite penal, în scopul răspândirii materialelor ce conţin apeluri publice la desfăşurarea activităţilor teroriste sau care justifică public terorismul, a altor materiale extremiste, precum şi a materialelor ce propagă pornografia, cultul violenţei şi al cruzimii.

De remarcat că o asemenea redacţie a prevederilor primei părţi a acestui articol (în scopul comiterii faptelor urmărite penal) permite de

a califica drept abuz al libertăţii informaţiei în masă cele mai diferite fapte urmărite penal (defăimarea şi ofensa, incitarea la ură sau duşmănie, precum şi umilirea demnităţii umane etc.), chiar dacă acestea nu sunt indicate în mod direct în articolul respectiv al Legii FR „Despre mass-media”.

Art. 4 al Legii FR „Despre mass-media” consideră drept abuz al libertăţii informaţiei în masă şi utilizarea mass-media pentru răspândirea *materialelor ce propagă... cultul violenţei şi al cruzimii.* În legislaţia penală rusă lipseşte responsabilitatea pentru propagarea cultului violenţei şi cruzimii, la fel ca şi interpretarea oficială a acestor noţiuni. În această situaţie, un anumit „ajutor” putem găsi în explicaţiile Plenului Curţii Supreme a FR pentru diferite categorii de cazuri, în care cruzimea şi violenţa sunt circumstanţe calificative. În acelaşi timp, trebuie reţinut că între componenţa penal-juridică a infracţiunilor concrete şi abuzul libertăţii informaţiei în masă în sensul art. 4 al Legii FR „Despre mass-media” nu există o analogie directă.

În art. 47 al Legii FR „Despre mass-media” sunt prevăzute următoarele drepturi ale jurnalistului, care pot fi unificate sub un generic: **dreptul la opinie**:

- De a include reflecţiile şi aprecierile personale în informaţiile şi materialele ce urmează a fi răspândite sub semnătura sa;
- De a renunţa la pregătirea şi semnarea unor materiale şi comunicări ce vin în contradicţie cu principiile lor de viaţă;
- De a scoate semnătura de sub materialele sau comunicările ale căror conţinut, în opinia sa, a fost deformat în procesul redactării, sau să interzică, sau să convină în alt mod asupra condiţiilor şi modului în care va fi folosită comunicarea sau materialul în cauză.

În acest context, vom menţiona că deţinătorul **dreptului la opinie** trebuie să ţină minte că, descriind un conflict sau altul, acesta – conform regulii generale – nu trebuie să dea preferinţă unei părţi în conflict, ci să prezinte în măsura posibilităţilor în materialul său întreaga paletă şi gamă de puncte de vedere existente, oferind astfel cititorului, telespectatorului, radioascultătorului posibilitatea de a face alegerea proprie, în cunoştinţă de cauză.

Desigur că, vorbind despre regulile reflectării conflictelor, nu am putut să trecem cu vederea **obligaţiile jurnalistului**, prevăzute în art. 49 al Legii FR „Despre mass-media”, în particular, obligaţia de „a

respecta drepturile, interesele legale, cinstea şi demnitatea cetăţenilor şi organizaţiilor".

Din aceeaşi categorie face parte şi art. 51 al legii respective, care interzice jurnalistului să-si folosească drepturile cu scopul de a denigra cetăţeanul sau anumite categorii de cetăţeni exclusiv după criterii de gen, vârstă, apartenenţă rasială sau naţională, limbă, atitudine faţă de religie, profesie, locul de trai şi de lucru, precum şi în legătură cu opiniile lor politice. Pentru încălcarea acestei cerinţe a legii, jurnalistul e pasibil de pedeapsă penală şi disciplinară.

Legea federală din 25 iulie 2002 №114-F3 „Despre contracararea activităţilor extremiste"

Această lege conţine un potenţial juridic destul de serios pentru lupta cu manifestările extremiste ale limbajului duşmănos în mass-media.

Scopul de bază al acestui potenţial e de a preveni şi stopa desfăşurarea de către mass-media a activităţilor extremiste, precum şi de a folosi mass-media pentru a răspândi materiale cu caracter extremist.

Pentru aceasta, legea conţine două mijloace legale destul de grele, bazate pe efectul cumulativ. La început e vorba despre *avertizarea* violatorului legii (aceasta poate fi atacată în judecată în ordinea stabilită) şi abia după aceea activitatea organizaţiei mass-media „ce nu respectă legea" urmează a fi *suspendată* conform prevederilor legii federale (art.8).

Această ordine e descrisă în art.11 „Responsabilitatea mijloacelor de informare în masă pentru răspândirea materialelor extremiste şi desfăşurarea activităţilor extremiste".

Conform acestuia, activitatea mijloacelor de informare în masă urmează a fi întreruptă în cazul prevăzut de partea a treia a articolului 8 al Legii federale sau în cazul desfăşurării de către mijlocul de informare în masă a activităţilor extremiste ce atrag după sine:

- Încălcarea drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului,
- Pricinuirea daunei:
  - personalităţii,
  - sănătăţii cetăţenilor,
  - mediului înconjurător,
  - ordinii publice,
  - securităţii publice,

- proprietăţii,

- intereselor economice legale ale persoanelor fizice şi (sau) persoanelor juridice,

- societăţii şi statului,

- sau creează un pericol real de provocare a unor asemenea prejudicii.

Activitatea mass-media este sistată conform deciziei curţii pe baza declaraţiei organului de stat avizat care a efectuat înregistrarea mijlocului de informare în masă sau a organului federal al puterii executive în domeniul presei, teleradiodifuziunii şi mijloacelor de comunicare în masă, sau a Procurorului General al Federaţiei Ruse, sau a procurorului care se subordonează acestuia.

Pentru a nu permite continuarea răspândirii materialelor extremiste, tribunalul poate stopa vânzarea ediţiei corespunzătoare a publicaţiei periodice sau a tirajului înregistrărilor programelor audio sau video, sau difuzarea emisiunilor tele-, radio sau video respective.

Decizia curţii serveşte drept bază pentru sechestrarea din locurile de depozitare, de comercializare cu bucata sau angro a tirajului necomercializat al producţiei mijloacelor de informare în masă ce conţine material cu orientare extremistă.

După cum reiese din cele expuse, răspunsul la întrebarea ce anume trebuie considerat „activitate extremistă” capătă pentru mass-media un sens hamletian: „a fi sau a nu fi?”.

Categoria *„activitatea extremistă”*, care e una fundamentală pentru această lege, este definită pe larg în primul articol al legii. Printre multe altele, drept *extremistă* este recunoscută activitatea mass-media de planificare, organizare, pregătire şi întreprindere a acţiunilor orientate spre propagarea exclusivităţii, a supremaţiei sau inferiorităţii cetăţenilor după criterii privind atitudinea lor faţă de religie, apartenenţă religioasă, socială, rasială, naţională sau de limbă, spre justificarea publică a terorismului.

În vara anului 2006, Preşedintele a semnat modificările la articolele 1 şi 15 ale acestei legi, adoptate de Parlamentul rus. Modificările au fost iniţiate de un grup de deputaţi ai Camerei inferioare a Parlamentului şi prevăd extinderea listei de acţiuni care pot fi calificate drept „activităţi extremiste”.

În particular, actualmente, la activitatea extremistă se referă:

- defăimarea publică a persoanelor ce deţin interimatul unei funcţii de stat în Federaţia Rusă sau al unei funcţii de stat într-un subiect al

Federaţiei Ruse, în exerciţiul funcţiunii sau în legătură cu exercitarea funcţiei, combinată cu acuzaţia acestei persoane de comiterea unor fapte numărate în art. 1 al legii federale respective, cu condiţia că faptul defăimării a fost stabilit în instanţă;

- pericolul de aplicare a forţei faţă de reprezentantul puterii de stat sau faţă de apropiaţii acestuia în legătură cu exercitarea de către acesta a obligaţiilor sale de serviciu;
- crearea şi (sau) răspândirea pentru uz public a materialelor scrise, audivizuale şi a altor materiale (creaţii) ce conţin cel puţin unul din semnele activităţii extremiste menţionate mai sus.

După cum vedem, o asemenea extindere neatentă a noţiunii de *activitate extremistă* demonstrează ca legislatorii ruşi ignoră principiile de bază ale corelării infracţiunii şi pedepsei.

Tehnica legislativă folosită la definirea noţiunii de *activitate extremistă* constă în simpla enumerare a diferitelor activităţi, care, în opinia legislatorilor, constituie componenţa infracţiunii. Însă fără o definire clară a semnelor esenţiale ale fiecărei acţiuni ilegale pe baza cărora instanţa, procurorul, anchetatorul pot să stabilească prezenţa sau absenţa circumstanţelor ce urmează a fi demonstrate în cazul penal, precum şi a altor circumstanţe ce au importanţă pentru cazul penal, această tehnică oferă mari posibilităţi pentru ca activitatea extremistă să fie definită la *discreţia* celor care aplică legea şi, prin aceasta, pentru un potenţial abuz.

În particular, modificările menţionate au extins până la limite periculoase latitudinea celor care aplică legea (judiciară, administrativă) în ce priveşte calificarea unor acţiuni sociale publice justificate (inclusiv în sfera mass-media), exprimând într-o formă sau alta aprecierea publică a activităţii celor de la putere.

E limpede că e un rebut legislativ evident şi urmează să ne aşteptăm la o adresare la Curtea Constituţională a Rusiei. Căci, după cum pe bună dreptate a menţionat preşedintele Curţii Constituţionale, doctorul în ştiinţe juridice, profesorul V. Zorkin, în vara anului 2006 în paginile ziarului „Rossiiskaya gazeta”, „neclaritatea, inexactitatea legii duce la interpretarea arbitrară a acesteia şi, prin urmare, la aplicarea ei arbitrară şi, respectiv, la încălcarea unui important principiu constituţional: al egalităţii tuturor în faţa legii”.

Nimeni nu pune la îndoială necesitatea perfecţionării mijloacelor legislative în lupta cu manifestările extremismului în mass-media

ruse. Dar toată problema e cum anume să facem asta?! Sunt sigur că experienţa de acest gen din ţările străine, în primul rând, din cele europene, merită o mult mai mare atenţie. În particular cea care se conţine în propunerile Comisiei Europene împotriva rasismului şi intoleranţei (CERI), organul Consiliului Europei specializat în probleme de luptă cu rasismul.

În raportul CERI din luna mai 2006, este menţionat caracterul extrem de îngust şi rigid al măsurilor juridice din jurisdicţia Rusiei de luptă cu limbajul urii alimentat de rasismul din mass-media. „Procedura aplicării acestor măsuri „e prea complicată" şi consecinţele serioase ale acesteia nu contribuie la intentarea de către organele de drept a unor dosare împotriva mass-media după criteriul afirmaţiilor rasiste", se menţionează în document.

Autorii raportului propun autorităţilor ruse să adopte „un set mai larg de pedepse faţă de mass-media sau jurnalişti responsabili de limbajul urii, ceea ce ar permite judecătorilor să aleagă cea mai potrivită pedeapsă". În particular, se recomandă asemenea măsuri cum ar fi participarea obligatorie a „violatorului legii" la cursuri de instruire corespunzătoare, refuzul sau stoparea acordării dotărilor de stat sau ajutorului financiar, mediatizarea pe larg a sentinţei.

După cum vedem, aceasta e o observaţie destul de rezonabilă pe care legislatorii noştri trebuie să o discute cu seriozitate şi, după posibilităţi, să o ia în calcul în activitatea lor.

Două soluţii - un precedent

Dreptul ca o artă a binelui şi dreptăţii este prezentat lumii nu doar sub formă de norme adoptate de parlamente şi alte organe abilitate. O altă ipostază a acestuia, la fel de importantă, este decizia judecătorească, care are un caracter general, de precedent.

Curtea Constituţională a FR are în practica sa o serie de cazuri legate de aprecierea constituţionalităţii anumitor cazuri de limitare a libertăţii informaţiei în masă sub aspect conflictologic.

Una din cele mai importante componente ale problemei definirii juridice a faptului „cum şi în ce fel" s-a reflectat cuvântul jurnalistului care oglindeşte un anumit conflict social este înţelegerea şi luarea în calcul a poziţiei autorului (redactorului) materialelor jurnalistice din zona de conflict şi a „eroilor", „personajelor principale" ale acestor comunicări.

După cum menționează pe bună dreptate autorii uneia dintre cele mai serioase cercetări din ultimul timp în domeniul contracarării juridice a duşmăniei şi urii naționale, rasiale, religioase şi sociale:

"...simpla prezență într-un material din mass-media a unor citate xenofobe, a afirmațiilor de acest gen ale unor persoane intervievate şi ale "eroilor" din articole nu sunt suficiente pentru a afirma că publicația respectivă are o orientare extremistă. În acest caz, e deosebit de importantă poziția autorului şi a redactorului materialului, comentariile şi aprecierile lor față de acest fel de citate. E posibilă situația când acestea sunt incluse special pentru a le critica ulterior şi a denunța ideile xenofobe sau pentru a argumenta, a demonstra şi a condamna ideologia orientată spre ura împotriva persoanei şi părerile unui grup extremist. În acest caz, deşi aceste citate şi afirmații apar în mass-media, orientarea generală a conținutului materialului nu este împotriva legii"[4].

Ca exemple concludente ale acestei teze doctrinare corecte pot servi următoarele decizii privind tematica acută şi conflictuală din practica a două jurisdicții: Curtea Europeană pentru Drepturile Omului şi Curtea de justiție pentru disputele informaționale de pe lângă preşedintele Rusiei.

Decizia Curții Europene, intitulată „Jersild versus Danemarca", adoptată la 23 septembrie 1994

Aceasta decizie a fost precedată de următoarele evenimente.

În primăvara anului 1985, în Danemarca au luat amploare dezbaterile publice privind părerile rasiste ce se răspândiseră în anumite straturi ale societății daneze. Discuția a fost provocată de un articol dintr-un ziar din Copenhaga despre activitatea unei asociații de tineret extremiste cu denumirea „Scurtele verzi". Ca răspuns la interesul viu al societății față de această tematică, telejurnalistul Iens Olaf Jersild a pregătit, la comanda televiziunii daneze, un film documentar despre activitățile acestei asociații.

Pe parcursul filmului, ce a fost pus pe post în iulie 1985, trei membri ai „Scurtelor verzi" au făcut remarci ofensatoare şi disprețuitoare la adresa emigranților şi altor grupuri etnice din Danemarca.

4 . A se vedea: Ratinov A.R., Kroz M.V., Ratinov N.A., Responsabilitatea pentru instigarea la ură şi duşmănie: caracteristică psihologică legală, M.: "Iurlitinform", 2005, p. 224.

Acest „termen” rasist după conţinut nu a fost trecut cu vederea, în scurt timp începând clarificările la diferite niveluri. La Consiliul Naţional pentru Audiovizual au parvenit mai mult plângeri. Biserica s-a adresat ministrului Justiţiei, iar procurorul a intentat un dosar împotriva asociaţiei „Scurtele verzi”. A fost deschis un dosar şi împotriva lui Jersild, şi împotriva şefului departamentului de ştiri al Corporaţiei daneze de radiodifuziune pentru complicitate şi instigare la răspândirea limbajului urii.

În aprilie 1987, aceştia au fost condamnaţi de Tribunalul penal din Copenhaga. Jersild a fost amendat cu o mie de crone daneze. Împreună cu şeful departamentului de ştiri, acesta a atacat decizia instanţei orăşeneşti, care însă a fost lăsată în vigoare.

După ce au fost epuizate toate posibilităţile de atac al deciziilor judecătoreşti, jurnalistul danez s-a adresat în structurile judiciare europene.

Curtea Europeană a constatat că sancţionarea lui Jersild cu o amendă reprezintă o limitare a libertăţii de exprimare. De asemenea, era evident că această limitare era prevăzută de legislaţia naţională a Danemarcii, în particular pentru „apărarea bunului nume şi a drepturilor altor persoane”. Problema consta doar în aprecierea cât de necesară era *într-o societate democratică* sancţionarea jurnalistului în acest caz concret.

Jersild a accentuat, şi Curtea Europeană a fost de acord cu el, că, în contextul întregului subiect televizat, afirmaţiile ofensatoare în mare demonstrau mai degrabă prostia autorilor, îi prezentau pe aceştia într-o lumină ilară, decât propagau părerile rasiste ale acestora. Restul subiectului consta în atragerea atenţiei societăţii daneze asupra problemei acute a manifestărilor de rasism şi xenofobie ce luau atunci amploare în societatea daneză.

Jersild a inclus intenţionat afirmaţiile ofensatoare în subiectul său televizat, dar nu cu intenţia de a contribui la răspândirea părerilor rasiste, ci pentru a le expune, pentru a le combate. El a explicat că a încercat să analizeze şi să prezinte telespectatorilor un fenomen nou pe atunci în Danemarca - rasismul agresiv răspândit în rândul tinerilor din straturile inferioare ale societăţii.

Jersild a menţionat că, dacă legea daneză „Despre responsabilitatea presei” din 1991 ar fi fost în vigoare la momentul demonstrării subiectului televizat, în genere nu ar fi existat nicio argumentare juridică pentru acuzarea sa. Această lege prevede că, în principiu, la răspun-

dere pot fi traşi doar autorii afirmaţiilor, nu însă jurnalistul care a luat interviul.

Dar, din punctul de vedere al autorităţilor daneze, jurnalistul a pregătit o emisiune mai degrabă senzaţională, decât informaţională. Şi, deoarece telespectatorii acestei emisiuni în care a fost inclus interviul realizat de Jersild sunt în mare parte danezi, pedepsirea acestuia ar fi trebuit să servească drept exemplu că afirmaţiile rasiste trebuie să fie tratate cu seriozitate.

Curtea din Strasbourg a accentuat că o circumstanţă importantă a acestui caz e şi faptul că jurnalistul nu a făcut aceste declaraţii incriminatorii, ci doar a ajutat la răspândirea acestora ca subiect ce are partea sa de responsabilitate pentru programul informaţional al televiziunii daneze. Prin urmare, pentru a aprecia dacă era necesar ca acesta să fie sancţionat, trebuia să se apeleze la principiile ce decurg din practica Curţii Europene pentru Drepturile Omului cu privire la rolul şi misiunea presei. În particular, la faptul că libertatea de expresie este una din temeliile societăţii democratice, iar garanţiile acordate presei în legătură cu aceasta au o greutate constituţională deosebită. Deşi presa nu poate să depăşească anumite limite, în particular în interesele „apărării bunului nume şi a dreptului altor persoane”, aceasta este obligată să transmită informaţia şi ideile ce interesează opinia publică. Acestei obligaţii a presei îi corespunde dreptul societăţii de a le primi. Dacă ar fi fost altfel, presa nu ar fi putut să-şi îndeplinească funcţia importantă de observator şi controlor public. Aceste principii, formulate iniţial pentru presa scrisă, fără niciun fel de dubii, sunt aplicabile şi în cazul activităţii mass-media electronice.

Judecătorii danezi au accentuat că Jersild a venit personal cu iniţiativa de a pregăti o emisiune şi că el cunoştea din start că există probabilitatea ca în timpul discuţiei din studioul televizat să fie făcute afirmaţii rasiste şi că jurnalistul a încurajat aceste afirmaţii. Fără participarea acestuia, aceste afirmaţii nu ar fi ajuns la un auditoriu atât de larg şi, în consecinţă, nu ar fi fost ulterior sancţionate.

Curtea Europeană a recunoscut că acestea sunt argumente esenţiale. Cu toate acestea, Curtea a atras atenţia asupra faptului că la începutul emisiunii moderatorul a amintit despre dezbaterile publice şi comentariile din presă cu privire la manifestările de rasism din Danemarca. Astfel, el a invitat telespectatorii să participe la emisiune anume în acest context. De asemenea, el a informat telespectatorii despre

faptul că esenţa acestei emisiunii este de a prezenta unele aspecte ale problemei rasismului din ţară, prezentând „persoane concrete ce au păreri rasiste, mentalitatea acestora şi mediul lor social". Şi discursul moderatorului, şi linia de comportament adoptată de Jersild în timpul discuţiei cu tinerii din studio relevă că acesta s-a distanţat clar de poziţia „Scurtelor verzi".

Curtea Europeană a constatat că „sancţionarea jurnalistului pentru acordarea de ajutor la răspândirea declaraţiilor făcute în interviuri de către altă persoană poate să împiedice serios presa să contribuie la discutarea problemelor ce prezintă interes public, şi nu poate constitui obiectul examinării în instanţă, cu excepţia cazurilor când pentru aceasta există motive deosebit de serioase".

Decizia Curţii de justiţie pentru dispute informaţionale de pe lângă preşedintele Rusiei, adoptată la 15 martie 1995

În momentul pregătirii şi examinării acesteia, membrii Curţii de justiţie nu dispuneau de informaţii privind decizia Curţii Europene „Jersild versus Danemarca".[5]

Denumirea cazului nostru — "Despre adresarea Dumei de Stat a Adunării Federale a Federaţiei Ruse către Curtea de justiţie pentru dispute informaţionale în legătură cu emisiunile televizate ale Companiei de Stat TeleRadio din Rusia (CSTRR) "Fascismul în Rusia. Cine?".

După cum se vede din titlu, reclamantul a fost Duma de Stat, Camera inferioară a Parlamentului rus. La şedinţa lor, parlamentarii ruşi au apreciat anumite fragmente din emisiunea televizată a postului doi federal rus „Fascismul în Rusia. Cine?" la rubrica „Istorii din ziare" ca având un caracter incitator, ce contribuie la instigarea la ură şi duşmănie naţională.

Curtea de justiţie a examinat şi mai devreme, nu o singură dată, această tematică, subliniind în câteva decizii gradul înalt de pericol social-public al răspândirii atitudinilor mizantrope naţionaliste şi extremiste şi folosirea în acest scop a mijloacelor de informare în masă.

5. Autorul acestui capitol a fost membru al Curţii de Justiţie toţi cei 6 ani de activitate a acesteia, iar în 1999-2000 a deţinut funcţia de preşedinte interimar (Red.)

Examinând înregistrarea video a emisiunii „Istorii din ziare" din 22.02.1995, prezentată de CSTRR, articolele din ziare la care se făcea referire în emisiune, precum şi un şir de alte publicații şi materiale, audiindu-i pe reprezentanții părții care s-a adresat în instanță, precum şi pe autorii emisiunii televizate, O. Vakulovski, T. Bondarenko, reprezentanții CSTRR şi alte persoane interesate, Curtea a constatat că publicarea materialelor ce demască fascismul rus este justificată.

Curtea de justiție a remarcat că baza legislativă ce funcționa în acel moment în Rusia oferea anumite posibilități juridice pentru lupta cu propagarea ideilor supremației unei națiuni asupra alteia, incitarea la dezbinare socială, la duşmănie şi ură națională, pentru lupta cu formarea pe bază ilegală a unor organizații militarizate, ce reprezintă manifestări de fond ale fascismului.

Problema principală constă în realizarea inadecvată a normelor acestor legi. Curtea a atras atenția asupra faptului că lozincile de renaştere națională, de fortificare a statalității, patriotismul nu au nimic în comun cu ideologia fascismului, care prezintă de fapt un pericol real pentru societate.

Important e că instanța a împărtăşit îngrijorarea societății, inclusiv a autorilor rubricii „Istorii din ziare" în legătură cu răspândirea fascismului în Rusia contemporană.

Însăşi denumirea completă a emisiunii televizate „Fascismul în Rusia. Cine?", precum şi comentariul autorului denotă încercarea creatorilor ei de a arăta fascismul rus personificat, prin adepții concreți ai ideologiei şi practicii fasciste, forța motrice şi formele fascismului. Într-o anumită măsură, aceasta le-a reuşit. Astfel, în emisiune au fost prezentați muzicanții grupului rock „Krak" care, în mod deschis şi fără a fi pedepsiți, demonstrează auditoriului lor atributele fasciste, afirmând că fascismul în Rusia este un fenomen normal. Este arătată convingător esența profascistă a grupării armate „Werwolf", față de care organele de drept au întreprins măsurile necesare.

Un personaj ce întruchipează şi, în acelaşi timp, demască, în opinia autorilor, fascismul rus, este un oarecare Vedenkin care e, chipurile, „geniul financiar" al lui Jirinovski, adjunctul liderului Unității Naționale ruse Barkaşov, adjunctul „ministrului apărări" Acialov, ofițer KGB.

Curtea de justiție a subliniat că apariția emisiunii televizate „Fascismul în Rusia. Cine?" a fost oportună şi justificată: aceasta a alertat societatea şi a servit drept motiv pentru autorități să întreprindă mă-

surile de rigoare. Acestea sunt consecințele pozitive ale investigațiilor jurnalistice.

Totodată, Curtea a atras atenție şi asupra greşelilor comise de jurnalişti. Astfel, aceasta a constatat că în emisiune au fost utilizate informații ce nu au fost verificate suficient şi care, ulterior, au fost dezmințite, în particular în subiectul despre achiziționarea de către Vedenkin &Co a 90 la sută din acțiunile Corporației tehnologice internaționale "Sirena", ceea ce a adus prejudicii reputației manageriale a corporației în cauză.

La elaborarea deciziei ce tine de competența sa, Curtea de justiție a ținut cont de faptul că Vedenkin e tras la răspundere penală de Procuratură şi că fracțiunea LDPR nu a dezmințit afirmațiile privind participarea activă a lui Vedenkin la activitatea partidului.

Ca rezultat al examinării acestui caz, Curtea a admis că emisiunea televizată „Fascismul în Rusia. Cine?" nu a avut un caracter provocator şi incitator şi că autorii ei nu au încălcat legislația rusă. Dar, în acelaşi timp, aceasta a atenționat autorii asupra faptului că este inadmisibilă folosirea unor informații insuficient verificate şi neveridice.

După cum se vede, deşi au existat afirmații destul de „expresive", care la o examinare superficială pot fi calificate drept hate speech, ambele instituții respectabile - şi cea judiciară în persoana Curții Europene, şi cea cvasi-judiciară reprezentată de Curtea de justiție pentru dispute informaționale – au ajuns la concluzia că în ambele cazuri orientarea de fond a subiectelor televizate nu a fost contrară legii.

Din contra, în ambele subiecte televizate, şi jurnaliştii danezi, şi cei ruşi au făcut o tentativă de a investiga prin metodele pe care le aveau la dispoziție aspectele esențiale ale problemelor sociale „bolnave" din societățile lor. A le cerceta pentru a le soluționa. În legătură cu aceasta, evaluările juridice ale tentativelor de acest fel nu trebuie să se bazeze pe identificarea părerilor anumitor „eroi" ai materialelor jurnalistice cu părerile jurnaliştilor.

Criteriul de bază al soluționării problemei responsabilității jurnalistului şi redactorului în astfel de relații trebuie să se conțină în răspunsul la întrebarea: a oferit jurnalistul sau redactorul mass-media o „tribună" infractorilor sau altor elemente antisociale sau a informat societatea despre evenimentele ce au avut loc?!

Delimitarea dintre activitatea criminală, antisocială şi informarea despre aceasta poate fi efectuată după criteriul prezenței sau absenței intenției directe de comitere a acțiunilor ilegale. În situația lui Jersild

şi Vakulovski, judecătorii Curţii Europene şi membrii Curţii de justiţie nu au identificat o astfel de intenţie.

Rolul reglementărilor etice ale activităţii jurnalistice

Unul dintre cei mai înţelepţi oameni ai secolului XX, Mahatma Gandhi, care înţelegea subtil problemele societăţii informaţionale aflate atunci în fază incipientă, avertiza: „Ziarul este o mare putere, dar la fel cum un torent impetuos iese din albia râului şi distruge semănăturile, aşa şi peniţa jurnalistului care nu e supus controlului serveşte doar la distrugere. Dar dacă acest control vine din afară, el e şi mai dăunător decât lipsa controlului. Controlul este folositor doar atunci când vine din interior".

Deseori activitatea mass-media atinge relaţii publice atât de delicate şi de complicate, încât pentru reglementarea eficientă a acestora este insuficientă doar aplicarea mijloacelor juridice. În aceste situaţii, trebuie să se recurgă la mecanismele autoreglementării activităţii mass-media.

Principiile internaţionale şi naţionale ale eticii jurnalistice denotă că în jurnalism informaţia este înţeleasă preponderent ca „bun social", şi nu ca simplu „bun de consum" sau ca „marfă obişnuită". Aceasta înseamnă că jurnalistul poartă răspundere pentru felul în care va fi înţeleasă în societate „poziţia sa de autor" exprimată în informaţia difuzată.

Conform regulii generale, jurnalistul nu trebuie să încalce drepturile şi interesele legale ale unor membri concreţi ai societăţii, cu excepţia situaţiilor când se procedează astfel pentru a apăra interesul societăţii ce prevalează asupra intereselor persoanei private. Anume de aceea sunt importante nu doar normele legislative, ci şi principiile etice ale activităţii jurnalistice.

Se cunosc două componente de bază ale mecanismului de reglementare etică a activităţii jurnalistice.

În primul rând, este vorba de anumite norme, declaraţii, reguli ale comportamentului profesional, adoptate de membrii comunităţii jurnalistice. De cele mai dese ori acestea se numesc coduri de etică jurnalistică.

În al doilea rând, e vorba de organele publice sau publice de stat create pentru a urmări cum sunt executate aceste reglementări etice,

pentru a soluționa disputele informaționale şi alte probleme ce apar pe parcurs.

La soluționarea multor probleme practice ce apar la reflectarea diverselor conflicte sociale se acordă prioritate anume reglementărilor etice.

Recomandările privind abținerea de la manifestările „limbajului urii” făcute jurnaliştilor de către Curtea de justiție pentru dispute informaționale de pe lângă preşedintele Rusiei

1. A nu (...) admite formarea unui stereotip negativ stabil față de o întreagă etnie.

2. A nu forma intenționat sentimente de supremație a unei națiuni față de alta.

3. În timpul campaniilor electorale a nu apela la prejudecăți naționale.

4. A nu apela la o persoană interesată în calitate de comentator independent.

5. În materialele despre infracțiuni, a nu accentua atenția asupra naționalității infractorilor sau a victimelor acestora.

6. A nu publica listele activiştilor de stat sau publici, grupându-i conform principiului omogenității etnice.

7. A asigura paritatea informațională în reflectarea conflictelor.

Maria Kitaicik,
Mecanisme juridice, contracararea „limbajului urii” în mass-media, în: Legislația şi practica mijloacelor de informare în masă (ZIP), №1, 2005

Printre acestea se numără şi prevederile Codului de etică profesională a jurnalistului rus potrivit cărora:

“Jurnalistul conştientizează pe deplin pericolul limitărilor, urmăririlor şi violenței care pot fi provocate de activitatea sa. Îndeplinindu-şi obligațiile profesionale, acesta se opune extremismului şi limitării drepturilor civile după orice criterii, inclusiv de gen, rasă, limbă, religie, viziune politică sau de alt gen, precum şi apartenență socială sau națională.

Jurnalistul respectă onoarea şi demnitatea oamenilor care devin subiecți ai atenției sale jurnalistice.

Acesta se abține de la orice fel de aluzii sau comentarii disprețuitoare față de rasă, naționalitate, culoare a pielii, religie, apartenență socială sau de gen, precum şi față de handicapul fizic sau boala persoanei. El se abține de la publicarea acestor informații, cu excepția cazurilor în care circumstanțele sunt legate direct de conținutul informației publicate".

În ceea ce priveşte organele de autoreglementare a activității informaționale, este vorba şi despre Comitetul danez pentru afacerile presei, creat pentru îndeplinirea Legii Danemarcii din 1991 „Despre responsabilitatea presei", cu participarea reprezentanților organelor puterii de stat. Mai este şi Comitetul cuvântului public, creat în 1968 de Uniunea Jurnaliştilor din Finlanda, comitet care, pe baza observațiilor comunității, interpretează principiile etice ale jurnalismului. Este vorba şi de ombudsmanul special din Suedia, un apărător al drepturilor cetățenilor, îngrădite de către mass-media. Activează chiar şi o asociație mondială de acest gen de autoreglementare.

Din 1994 până în 2000, în Rusia a activat Curtea de Justiție pentru dispute informaționale de pe lângă preşedintele FR, cu statutul de organ de stat şi cu o competență mai largă, dar destul de apropiată „ca spirit" de confrații săi străini.

Odată cu lichidarea Curții, autoreglementarea activității jurnalistice în Rusia nu s-a întrerupt. Ştafeta a fost transmisă Marelui juriu corporativ al Uniunii Jurnaliştilor din Rusia, iar din anul 2005 aceasta se află la un nou organ pentru spațiul informațional rus - Colegiul public pentru plângeri privind presa.[6]

Colegiul Public e structurat după modelul parlamentului cu două camere: Camera comunității mass-media şi Camera auditoriului mass-media, fiecare fiind constituită din 25 de persoane propuse şi alese de comunitățile şi organele corespunzătoare (ale mass-media, consumatorilor, puterii).

În activitatea sa, Colegiul Public urmăreşte, în particular, următoarele obiective:

- Înrădăcinarea în sfera informării în masă a idealurilor toleranței şi culturii păcii în contextul prevenirii pericolelor legate de prejudecăți şi discriminare, xenofobie, naționalism agresiv, dezbinare etnică şi religioasă;

6. Despre activitatea, componența, statutul juridic etc. al acesteia puteți citi pe pagina web http://co11egium.ruj.ru/. Acestora trebuie atrasă atenția asupra a două momente de bază.

- Opunerea extremismului politic şi de alt gen în sfera informării în masă.

Experienţa Curţii de justiţie e necesară şi e luată în considerare nu doar în Rusia. În particular, aceasta e folosită activ de Shamaral Maiciev în activitatea sa de doi ani ca reprezentant în Kirghizstan al Institutului Mass-media, care a fost reales recent în această funcţie pe un nou termen. Iar în luna mai 2006, experienţa Curţii a fost luată drept bază pentru formularea iniţiativei ruse privind crearea **Curţii Internaţionale pentru dispute informaţonale**, înaintată Forumului mondial de la Bruxelles *«Rolul mijloacelor de informare în masă mondiale în relaţiile dintre popoare...»*, care s-a desfăşurat sub înaltul patronat al dlui Karel de Gucht, preşedintele în exerciţiu al OSCE.

În loc de concluzie

Concluzia acestui capitol poate fi prezentată în felul următor. Ca şi în procesul de formulare a normelor de drept şi etice ce reglementează relaţiile publice privind reflectarea de către jurnalişti a conflictelor sociale, şi în procesul aplicării acestora trebuie atrasă atenţia asupra a două momente de bază.

Pe de o parte, e necesar să se ia în calcul rolul deosebit al mass-media în asigurarea dreptului comunităţii de a afla despre apariţia şi dezvoltarea conflictelor importante din punct de vedere public, care sunt prezente în viaţa reală a persoanei, societăţii, statului, iar pe de altă parte, trebuie reţinut că şi mass-media pot să fie, şi deseori sunt, instrumente de acutizare, iar uneori de declanşare a conflictelor sociale.

Doar conjugarea rezonabilă a libertăţii şi responsabilităţii în procesul de reflectare a apariţiei şi evoluţiei oricăror conflicte sociale, conjugare asigurată de combinarea optimă a reglementărilor juridice şi etice, când legea şi autoreglementarea se completează organic pentru a asigura un rezultat pe care nu-l pot obţine fiecare în parte, poate asigura formarea înţelegerii şi toleranţei ca factori importanţi ai bunei soluţionări a conflictelor sociale.

ANEXĂ

Câteva articole pe care le vom prezenta în continuare ilustrează, într-o anumită măsură, ceea ce s-a menționat în capitolele precedente.

Selecția materialelor a fost făcută de către experții Centrului Informațional-Analitic „SOVA". Materialele sunt însoțite de câteva paragrafe, în care este explicat de ce acestea au fost selectate drept exemple de „limbaj al urii". Propunem, de asemenea, câteva întrebări pentru fiecare articol. Aceste întrebări ne vor ajuta să înțelegem mecanismul transformării unei comunicări informative sau a unui material polemic într-un articol ce încalcă, în opinia experților centrului „SOVA", normele eticii, iar uneori cheamă direct la violență rasială.

Nu am inclus articolele care au fost subiecte ale acțiunilor judiciare, deoarece conform legislației ruse contemporane reproducerea acestor texte este ilegală.

Toate materialele au fost preluate de pe pagina web a centrului „SOVA".

Centrul „SOVA" monitorizează limbajul urii în peste 20 de instituții mass-media centrale. Centrul urmăreşte „materialele cele mai pline de xenofobie sau cele mai controversate în sensul prezenței limbajului urii" în aceste publicații.

Scopul monitorizării este „nu doar de a atrage atenția asupra cazurilor de xenofobie etică şi religioasă în presa centrală, dar şi de a aborda probleme disputabile, ce apar în abordarea temei "limbajul urii".

1. La Moscova a fost inaugurat monumentul Țarului Alexandr al II-ea // RIA "Novosti". 2005. 7 iunie

La 7 iunie 2005, RIA „Novosti" a publicat o ştire despre inaugurarea la Moscova a monumentului imperatorului Alexandr al II-lea. În text a fost inclusă integral inscripția de pe postamentul monumentului care, din cauza neatenției reporterului, a fost reprodusă incorect. În loc

de „jugul otoman”, reporterul a scris „jugul islamist”, transformându-l pe imperator într-un luptător cu musulmanii. Peste câtva timp, greşeala a fost corectată. Dar ştirea reuşise deja să apară nu numai pe multiple portaluri informaţionale de pe Internet, ci şi într-o serie de ziare ruse.

Prezentăm un fragment din ştirea republicată de ziarul „Gazeta” în aceeaşi zi.

La Moscova, alături de biserica Hristos Mântuitorul, a fost inaugurat solemn un monument Ţarului Alexandr al II-lea

Monumentul din bronz, cu o înălţime de cinci metri, creaţie a sculptorului Alexandr Rukavişnikov, se înalţă pe un postament din marmură de trei metri, înconjurat de o colonadă stilizată. Inscripţia de pe monument spune: „În 1861, Imperatorul Alexandr al II-lea a anulat iobăgia în Rusia, a eliberat milioane de ţărani din robia de veacuri, a reformat sistemul militar şi judiciar, a introdus un sistem de autonomie locală, dumele orăşeneşti şi autorităţile locale, a încheiat războiul caucazian ce a durat mai mulţi ani, a eliberat popoarele slave de sub jugul islamist. A murit la 1 martie 1881 în urma unui atac terorist”.

Monumentul a fost inaugurat solemn de primarul Moscovei Iuri Lujkov, patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii Alexii II, ministrul culturii şi comunicărilor în masă al FR, Alexandr Sokolov.

„Astăzi, în ţara noastră renasc multe dintre cele pierdute, lucruri importante pentru memorie, istorie şi percepţia viitorului”, a spus Lujkov, luând cuvântul la ceremonie. Primarul a subliniat că Alexandr al II-lea a participat la construcţia bisericii Hristos Mântuitorul la Moscova.

(...)

Întrebări:

1. Cum credeţi, din ce cauză s-a repetat eroarea la retipărirea ştirii?
2. Cum credeţi, de ce a greşit reporterul-autor al ştirii? Care e cauza comiterii acestei greşeli?
3. Aţi avut în experienţa dvs. greşeli de acest gen?

2. S. Sokolov. Consultația medicului // Kargopolie (Regiunea Arhanghelsk). 2005. 22 februarie

Acest material, în opinia noastră, este interesant prin faptul că, deşi nu e scris de un jurnalist profesionist, ci de un amator, acesta reproduce în cea mai simplificată formă schema-tip a articolelor „antisectante” scrise la nivel mult mai înalt.

În articol sunt utilizați mai muți termeni şi mai multe expresii negative ce nu sunt acceptate în mediul specialiştilor-teologi, dar care s-au înrădăcinat adânc în uz.

Cu ajutorul, chipurile, al datelor statistice, autorul încearcă să creeze impresia despre „invazia în masă a sectelor totalitare” în regiunea Arhanghelsk. Dar în articol nu e luat în considerare faptul că, în conformitate cu legea, „asociații religioase noi” sunt, de exemplu, şi unele eparhii ale Bisericii ortodoxe ruse. Acestea, după toate probabilitățile au şi constituit majoritatea din numărul menționat în articol. Căci e imposibil de crezut că într-o singură regiune au apărut 123 de asociații religioase noi.

În sfârşit, articolul are un caracter antiterorist emfatic, având de câştigat nu doar în sine, ci şi din cauza actualității acestuia în primele luni de după Beslan. Pentru cititorul local „efectul terorist” era intensificat şi de faptul că materialul a apărut pe fundalul unei anchete abia încheiate, privind o explozie într-un bloc locativ[7].

Atenție: sectele!

Cataclismele sociale ce duc la distrugerea temeliilor existente, ritmurile, în serie, ale culturii de masă, dublarea volumului informației contemporane la fiecare 18 luni şi, ca urmare, creşterea incompetenței populației, duc la crearea unui vacuum spiritual.

Acesta este umplut rapid de vrăjitori, diferiți prezicători, extrasenzori, organizații religioase de cult ce folosesc credința pentru a atinge nişte scopuri ce nu au nimic în comun cu spiritualitatea: bani, ambiții

7 În noaptea de 16 martie 2004, în unul din blocurile locative din Arhanghelsk s-a produs o explozie, în urma căreia au murit 58 de persoane. Una din versiunile celor întâmplate era un act terorist. Ancheta a stabilit că explozia s-a produs din cauza unui locatar, fost angajat al „Gorgaz”, care a desucit un ventil de la conducta de gaze de pe scara blocului. În alte două case, de unde de asemenea au fost sustrase ventilele, a fost depistată şi înlăturată o scurgere de gaze.

Mai târziu, în timpul procesului de judecată, acuzatul a încercat să prezinte acțiunile sale drept teroriste.

personale, politică.

Numărul credincioşilor este în creştere, iar credinţa, după cum se ştie, cimentează structura personalităţii. Au apărut zeci de secte distructive, în fruntea cărora se află chiar şi psihoterapeuţi profesionişti. De exemplu, în ultimii zece ani, în regiunea Arhanghelsk au apărut 123 de asociaţii religioase noi. Până în prezent, nu este interzisă activitatea „Martorilor lui Iehova”.

Scopul sectelor distructive e de a controla conştiinţa omului, de a inhiba capacităţile de gândire critică, de a suprima voinţa şi emoţiile. Acest control, spre deosebire de „spălarea creierilor”, se desfăşoară corect, fără violenţă.

Despre persoanele care ademenesc prozeliţi, de obicei, se spune: este cel mai prietenos om pe care l-aţi întâlnit vreodată. Şi aceasta trebuie să ne pună în gardă.

Care sunt motivele care îi fac pe oameni să intre în secte? Factorii externi: decesul persoanelor apropiate, bolile, pierderea locului de muncă etc. Factori interni: calităţile şi particularităţile personalităţii – timiditatea, credulitatea, necesitatea de autoafirmare, dezamăgirea provocată de valorile culturale. Convertirea se produce, de regulă, în anumite situaţii de criză.

Toate sectele totalitare sunt organizaţii teroriste, deoarece influenţează asupra psihicului persoanei cu scopul de a distruge individualitatea acesteia şi a o supune comportamental, a-i dirija emoţiile şi voinţa. Între alte organizaţii teroriste, e depăşită ca forţă doar de agresiunea armată. Terorismul psihic este o formă masivă de armă neletală. Fiţi vigilenţi!

Întrebări:

1. Selectaţi cuvintele ce au servit autorului pentru a conferi articolului o nuanţă negativă, pentru a-l umplea de emoţii negative.

2. Cum caracterizează autorul asociaţiile religioase? Care termeni sunt mai corecţi (vezi capitolul 3)?

3. Ce stereotipuri sunt prezente în acest articol? Găsiţi generalizările făcute de autor ce contribuie la stereotipizare.

4. Specialitatea autorului vă provoacă anumite asocieri (şi dacă da, ce fel)? Cum credeţi, pe fortificarea căror imagini şi stereotipuri s-a mizat?

3. Irina Kolesova. Şi iadul venea în urma lor // Bursa-Afanasie. 2004. 23 decembrie

Articolul este un exemplu tipic de limbaj al urii antiţigăneşti.

Prezentarea tuturor ţiganilor drept traficanţi de droguri şi, din contra, prezentarea problemei răspândirii narcomaniei exclusiv ca rezultat al activităţii ţiganilor imprimă articolului o deosebită emfază. Efectul pentru cititorul publicaţiei regionale (din Tver) este intensificat şi de faptul că jurnalistul „localizează" problema, prezentând-o drept un rău local, care anume din oraşul respectiv se extinde în Rusia.

Toate construcţiile xenofobe sunt doar „meritul" autorului materialului. La o analiză atentă a textului, se poate vedea că toate comentariile reprezentanţilor organelor de drept, care prin prezenţa lor intensifică veridicitatea textului, sunt corecte.

Şi alte două nuanţe orientate spre intensificarea confruntării „prieten – duşman".

În primul rând, ţiganii din articol sunt într-atât de „străini" încât limba lor e neînţeleasă nu numai de miliţieni, ci şi de alţi ţigani.

În al doilea rând, chiar şi în cazul în care jurnalistul e pus în faţa necesităţii de a aminti despre faptul că în oraş există, de asemenea, şi traficanţi de droguri „ruşi", acesta şterge imediat efectul acestei precizări prin antitezele „ruşii – droguri „uşoare"" şi „ţiganii – droguri „tari"". Şi prin constatarea succesului organelor de drept în „stoparea activităţii furtunoase a ţiganilor".

Şi iadul venea în urma lor

Ţiganii din Savelovo părăsesc Kimrul şi nu se ştie care oraş din Rusia va deveni degrabă noua capitală a narcomaniei.

În ultimii ani, cuvântul „droguri" a devenit, se pare, principalul atribut ce defineşte oraşul Kimr. Zvonurile despre faptul că Kimrul este cel mai „narcoman" centru raional din regiunea Tver s-au răspândit în întreaga Rusie. Deşi, de fapt, narcomanii din Kimr nu au fost număraţi niciodată şi nu există date statistice oficiale privind numărul locuitorilor centrului raional care folosesc cu regularitate droguri. Între timp, zarva despre „oraşul narcomanilor" a făcut administraţia locală şi miliţia să înceapă o luptă serioasă

cu traficanții de droguri și să desfășoare măsuri de profilaxie în rândul tineretului. În anul 2003, la Kimr a fost creată secția interregională a Direcției serviciului federal pentru controlul asupra circulației drogurilor în regiunea Tver, condusă de căpitanul de poliție Mihail Gurianov, în vârstă de 30 de ani. În cadrul secției activează 13 colaboratori. Într-un singur an de activitate, polițiștii au reuşit să ia sub control întregul câmp de activitate a traficanților locali de droguri şi să blocheze canalele principale de furnizare a drogurilor în Kimr.

Naşii microraionului Savelovo

Acum doi-trei ani, stația feroviară „Savelovo" (un microraion al oraşului) era un adevărat loc de pelerinaj pentru narcomani. Acest microraion era practic în întregime locuit de familii de țigani, care până nu de mult se ocupau cu succes de comerțul cu droguri. Stația feroviară era locul de bază pentru comercializarea heroinei. Linia „Moscova-Savelovo" se bucura de o mare popularitate în rândul narcomanilor şi traficanților moscoviți. Acestora le era foarte comod: doar 2 ore de mers din capitală şi, direct pe peron, cumperi o doză de droguri mult mai ieftin decât la Moscova. La Kimr 1 gram de heroină costă de la 800 la 1000 ruble. După cum au povestit colaboratorii Poliției antidrog, având protecția miliției, țiganii se simțeau în apele lor. Profitul de bază îl aveau de la cumpărătorii din afara oraşului, deoarece de la narcomanii locali nu poți avea mare profit - în mare parte aceştia sunt şomeri şi fără bani. Să spunem că țiganii din Savelovo sunt bogați e ca şi cum nu am spune nimic. Aşezarea e plină de case de piatră cu două etaje, în care locuiesc familii mari de țigani. Acum aici nu veți găsi nicio casă în care să nu fi fost cu percheziția colaboratorii lui Mihail Gurianov, nu există nicio familie de țigani ale cărei rude nu ar fi fost "după gratii"... Deloc întâmplător că polițiştii lui Gurianov au fost porecliți "duzina diavolului". După cum observă maşinile de serviciu, țiganii fug de polițiştii antidrog ca dracul de tămâie. Iar unele case țigăneşti au fost părăsite. Înțelegând că polițiştii locali şi-au pus în gând să le distrugă businessul definitiv şi fără cale de întoarcere, țiganii îşi vând palatele. Trei familii, care şi-au vândut casele, au plecat din Kimr: unii au mers la Kaluga, alții – la Tula, iar ceilalții au decis să se dea la fund în regiunea Moscova, mai aproape de capitală. Recent, au trecut cu traiul la Kimr noii proprietari ai

conacului ţigănesc, construit direct pe chei (la câteva sute de metri de principalul loc de atracţie orăşenesc — legendarul avion „al lui Tupolev”). Anul acesta, sora fostei proprietare a fost arestată pentru vânzare de heroină. Fără a aştepta să i se întâmple şi ei acelaşi lucru, „narcobaroneasa” de 50 de ani Nina Nitkovskaia a vândut casa cu 50 de mii de dolari şi a părăsit oraşul, împreună cu numeroasa sa familie.

Potrivit lui Mihail Gurianov, plecarea în masă a ţiganilor este un simptom evident al faptului că afacerile merg prost în regatul drogurilor. După cum ne-a povestit căpitanul de poliţie, cu aproximativ 30-40 de ani în urmă, la Kimr s-au stabilit ţiganii “unguri” (pe timpuri, strămoşii lor au venit în Rusia din Ungaria). Trei clanuri mari de ţigani: Pomeranţev, Lokotoş şi Nitkovski au împărţit între ele sfera businessului „subteran”. În anii ’90, când drogurile au devenit în vogă în rândul tinerilor, ţiganii din Kimr au început să se ocupe de trafic de droguri. Iar când colaboratorii organelor de drept au reuşit să-i aresteze pe principalii organizatori ai comerţului cu heroină, între familiile „decapitate” au început „reglările de conturi”. Ţiganii au început să se teamă că cineva din complici “îşi va vinde” rudele. Livrarea partidelor mari de droguri, în special din Moscova, a început treptat să se reducă.

Viaţa de zi cu zi a „duzinii diavolului”

În 11 luni ale anului curent, colaboratorii lui Mihail Gurianov au reuşit să confişte peste 40 kg de heroină şi marijuana. Au fost trimise în judecată 12 cazuri penale privind comercializarea ilegală şi păstrarea substanţelor stupefiante şi psihotrope. Baronul ţiganilor din Kimr, Roman Başidze, şi soţia acestuia Vanda Ponadubova, care au fost arestaţi pentru o partidă de “extasy” şi care au evadat, sunt daţi în urmărire federală.

Mihail Gurianov a pus în faţa secţiei sale sarcina de a stopa livrarea drogurilor în Kimr. Pentru aceasta a fost desfăşurată o activitate de pregătire minuţioasă. La o anumită etapă, poliţiştii din brigada antidrog s-au ciocnit de un obstacol de netrecut pentru ei — ascultarea convorbirilor telefonice ale ţiganilor din Savelevo nu a dat niciun rezultat. Deşi cunoşteau limba rusă, ţiganii vorbeau între ei în dialectul lor care, după cum s-a văzut mai târziu, nu a putut fi tradus nici de ţiganii din alt trib, care nu locuiau în Savelevo, ci în centrul oraşului. Cu toate acestea, „bariera

lingvistică" nu le-a încurcat poliţiştilor să activeze în direcţia propusă.

Desigur că la momentul actual la Kimr, ca şi mai înainte, se poate cumpăra şi heroină (desigur "ilegal", cu ajutorul unui „intermediar" care, drept comision, îşi va cumpăra şi sie o "doză" din banii clientului), şi marijuana (1 pahar (30 g) costă 2-2,5 mii de ruble). De comercializarea marijuanei se ocupă, în mare, traficanţii ruşi.

Lunea curentă, colaboratorii Controlului de stat droguri au reţinut în flagrant o persoană ce vindea marijuana. Aceasta vindea "iarba" la locul de trai, dar o păstra în alt loc. În timpul percheziţiei, în locurile de comercializare şi de depozitare a fost confiscată o partidă mare de marijuana. În acest caz, a fost începută o anchetă preliminară, în cadrul căreia a fost depusă o cerere în judecată privind ţinerea persoanei în cauză sub arest. Acesta este doar unul din ultimele episoade din viaţa de zi cu zi a colaboratorilor secţiei. Într-un an, după cum consideră căpitanul de poliţie, s-a reuşit nu doar să se stopeze activitatea furtunoasă a ţiganilor. „Pe de o parte, mitul că Kimrul este capitala narcomaniei din regiunea Tver, într-o anumită măsură, a pătat „reputaţia" oraşului nostru, dar, pe de altă parte, aceste zvonuri straşnice au făcut ca administraţia să-şi unească eforturile şi, într-un termen scurt, să desfăşoare un volum de lucru pentru care în alte centre raionale e nevoie de ani întregi", a spus Mihail Gurianov. Poliţiştii antidrog se gândesc destul de serios la crearea în Kimr a unui centru regional de reabilitare pentru narcomani prin terapie cu muncă obligatorie. Se presupune că centrul va fi construit în baza dispensarului narcologic local unde sunt înregistraţi în prezent 154 de oameni.

Situaţia din Kimr s-a schimbat cardinal datorită activităţii colaboratorilor controlului antidrog. Cu toate acestea, Mihail Gurianov înţelege că un mic orăşel poate fi scăpat de traficanţii de droguri, dar acest lucru e imposibil în cazul întregii Rusii. De la hotarul cu Tadjikistanul, prin cele mai sofisticate metode, drogurile sunt livrate în diferite oraşe din ţara noastră. După cum se zice, de-ar fi cerere, căci "marfă" se găseşte. Orăşelul raional din regiunea Tver atrage traficanţii de droguri prin amplasarea comodă a drumurilor – trei magistrale auto şi o linie feroviară. Legăturile traficanţilor din Kimr duc prin toată Rusia şi niciodată nu vei ghici unde începe un trafic şi unde se încheie altul. Mai devreme sau mai târziu, şatra ţigănească va părăsi Kimrul, dar puţin probabil că îşi va înceta businessul profitabil. Copiii şi nepoţii ţiganilor din

Savelovo vor continua afacerea părinților în alte locuri – în Tula sau Kaluga, Tver sau Vologda... Nu contează unde vor fi vândute drogurile, important e că problema ce a luat naştere la Kimr va rămâne, se va schimba doar locul acțiunii.

Întrebări:

1. În două pasaje, autorul indică prețul drogurilor. Este corect să se procedeze astfel? Argumentați răspunsul.
2. Găsiți discrepanțe logice în articol. Care a fost motivul apariției acestora?
3. Găsiți în text „legăturile” dintre problema narcomaniei şi caracteristicile geografice şi etnice. Pe cât de corecte sunt acestea? Argumentați.
4. Există în articol fraze ce pot servi drept motiv pentru a acționa autorul în judecată pentru defăimare şi ofensă?

4. Vadim Recikalov. Haci la Paris! // Moskovski komsomoleț. 2005. 7 noiembrie

Acest articol este un exemplu clar de reacție xenofobă la dezordinile de la periferia Parisului din noiembrie 2005.

Reamintim că mass-media ruse au prezentat evenimentele de la Paris aproape exclusiv ca ciocniri rasiale şi religioase. Un punct de vedere alternativ (şi important, mult mai adecvat celor ce se întâmplau) – despre caracterul social al acestor dezordini — nu a fost prezentat în spațiul informațional al Rusiei.

Principala caracteristică ce a evidențiat acest material din torentul articolelor antimigraționale isterice a fost utilizarea de către autor a unei retorici domestice rasiste evidente — „haci”, „negri” etc.

În rest, acesta este un set standard de afirmații despre incultura, agresivitatea, criminalitatea migranților de alte etnii, susținute de o retorică antioccidentală.

Haci la Paris!

În legătură cu pogromurile din Franța, publicul larg din Rusia este foarte interesat de raspunsul la o întrebare: dar e posibil oare un asemenea scenariu la noi?

Păi, natural, când azerii şi tadjicii, sub conducerea cecenilor, vor începe să incendieze automobilele în fata IuVAO. Nu, cetăţeni, la noi aşa ceva nu e posibil. Noi vom avea alt fel de probleme. Pentru început două mici exemple.

Eu locuiesc pe bulevardul Kutuzov. În casa mea e o catastrofă. Portăreasa Zulfia, o tătăroaică din Gorki, o fostă persoană fără viză de reşedinţă, a populat cu tadjici întreg etajul cinci. Tadjicii lucrează la piaţa Dorogomilovski, iar acei care nu au reuşit să-şi găsească un loc de muncă la piaţă o ajută pe Zulfia. Acum aceasta nu mătură curtea, aşa cum făcea înainte, acest lucru e făcut pentru ea de tadjici, între care şi minori. Copiii mătură curtea, iar Zulfia sta lângă locul de joc pentru copii şi controlează calitatea muncii. După lucru, tadjicii prăjesc carne de oaie chiar pe scara blocului. Pe Zulfia e imposibil s-o struneşti. Ea are protecţie de la municipalitate şi, potrivit ei, la Petrovka 38. În plus, ea are o armată întreagă de tadjici cu un efectiv de până la două plutoane. Atunci când am încercat să lupt cu Zulfia, un ticălos mi-a deformat într-o noapte uşa din spate dreapta a automobilului meu. A trebuit să scot din buzunar 100 de dolari. Cu ajutorul unui pneu de automobl, uşa a fost îndreptată de un tadjic tot din curtea noastră, pe nume Voit.

Seamănă aceste lucruri cu ceea ce se întâmplă pe teritoriul Franţei? Deloc. Acum jumate de an am fost în Franţa. Mergeam în taxi. La volan – un şofer alb cu nas coroiat – un francez tipic. Doi algerieni au trecut de pe trotuar pe partea carosabilă a străzii. Şoferul a frânat imediat. Traversând strada, unul din algerieni a plesnit cu palma peste capotul „Mercedesului” nostru. Şoferul a reacţionat imediat, a mişcat puţin maşina şi l-a lovit neobservat pe algerian cu bumperul peste picioare. Algerianul a grăbit pasul pentru a nu cădea şi, deja pe partea cealaltă a trotuarului, ne-a fluturat prieteneşte din mână. Adică, scuzaţi, totul e în regulă, nu am avut dreptate.

— Va te faire foutre — a spus taximetristul. Adică “f... capul”.

Deci, de ce la noi nu e posibil un scenariu la fel ca în Franţa? Pentru că diasporele noastre, în principiu, au un alt statut în societatea rusă. De facto, acestea sunt membre cu drepturi depline ale societăţii, iar aparent — cei mai asupriţi dintre asupriţi. Adică, public, pot să-l numesc pe oricare asiat “haci”, “negru”, “ceh” sau “azerbut” şi nimeni nu mă va condamna, în cel mai rău caz voi primi un pumn în figură. Dar dacă «apaika» Zulfia împreună cu municipalitatea şi, potrivit spuselor ei, cu Petrovka 38, protejează hacii, atunci pot să faci pe dracul în patru, dar ei vor prăji carne de oaie pe scară. Adică, hacii

noştri nu vor lupta împotriva puterii şi miliţiei „albe”, deoarece hacii şi puterea nu sunt duşmani, ei sunt parteneri. Puterea noastră are nevoie de haci, deoarece albii nu vor să măture curţile, să construiască case şi să fie proprietari de tarabe comerciale la piaţa Dorogomilov. Albii vor să fie doar jurişti, politologi şi să locuiască la Paris. Cei mai avansaţi haci nu mai lucrează la pieţe, ci fac studii şi se angajează la bănci, administraţii raionale, în procuratură. Şi de ce ar lupta ei cu puterea noastră „albă”? Dacă e să ne uităm atent şi fără prejudecăţi, această putere nu e chiar atât de „albă”. Dar şi noi, în esenţă, suntem aceiaşi haci, chiar dacă suntem ruşi.

Iar în Europa există alte probleme. Regizorul european Michael Haneke a filmat anul trecut filmul „Cache” — „Tăinuit” (o coproducţie franco-italiano-germană). În film, eroul principal, un francez de vreo 50 de ani, este chinuit de remuşcări că, fiind de vârstă preşcolară, s-a comportat politic incorect cu un alt copil de şase ani - un algerian. În procesul acestor chinuri, el îl găseşte pe acel algerian, îl aduce cu reflecţiile sale până la sinucidere, după care se sinucide şi el. Pe scurt, toţi au murit, sfârşitul filmului. Trei premii la Festivalul de la Cannes. Acolo, în Franţa, nu se permite să spui cu voce tare: „Haci!” — se poate doar, pe ascuns, să-l împingi pe algerian cu bumperul maşinii. Francezii au adus până la absurd vina lor istorică faţă de algerieni şi faţă de alţi venetici în ţară. Francezii, de-a lungul mai multor ani, le-au insuflat obsesiv hacilor că şi ei sunt oameni. Iar aceştia au crezut. Şi au dat de ştire despre sine. Dar poate că această explicaţie e prea banală. Nu ştiu. Noi avem cu totul alte probleme.

Există părerea că imigranţii se împart în răi şi buni, conform unui principiu simplu. Cei răi trăiesc aşa cum s-au obişnuit să trăiască în patria lor, prăjind carne de oaie pe scară. Iar cei buni se străduiesc să se integreze în societatea nouă pentru ei. Ieri l-am văzut în curtea noastră pe Voit care se integrează. Voit învăţa să meargă pe rotile. Voit e bun.

Întrebări:

1. Găsiţi în text stereotipuri etnice. Cum se produce stereotipizarea?
2. Găsiţi în text generalizări etnice. Acestea poartă emoţii negative sau pozitive? Conţin oare acestea informaţie?
3. În ultimul timp, are loc „etnicizarea” termenului migrant, confundându-se problematica etnică şi socială. Există oare în articol exemple caracteristice acestui proces? Dacă da, analizaţi-le.

5. Străinii populează jumătate de ţară. A venit rândul Siberiei. // Komsomolskaia pravda. 2005. 8 noiembrie

Acest material, de asemenea, a apărut în timpul dezordinilor de la periferiile pariziene. Acesta este prezentat ca o încercare de a prezenta diferite puncte de vedere. Materialul xenofob al lui Dmitri Steşin este prezentat drept material analitic, însoţit de date statistice şi ilustraţii (harta şi statistica curentului migraţional), a doua parte a articolului, la fel de agresivă – ca opinie a expertului, iar replica lui Serghei Ciugaev, menită să „echilibreze" agresiunea xenofobă la rubrica „Vedere de la etajul şase", e scrisă în stilul unui eseu personal (partea a doua şi a treia nu sunt puse aici în discuţie).

Deoarece nu reproducem statistica ce ilustrează materialul lui Steşin, vom remarca, că harta şi statistica migraţiei la care acesta face trimitere în permanenţă reprezintă date generale despre migraţia din **anii 1992-2000**.

Adică, cifrele reflectă dinamica migraţiei de la dezintegrarea URSS şi, astfel, caracterizează nu "hoardele străinilor", ci în primul rând deplasarea populaţiei de **etnie rusă** dinspre fostele republici sovietice din Caucaz şi Asia Centrală (aceasta, apropo, se vede în legenda hărţii, dar numai în cazul în care este examinată **cu mare atenţie**).

Agresivitatea materialului este susţinută nu doar de titlu, ci şi de descrierea jurnalistică a procesului migraţiei drept războaie, bătălii între "neruşi" pentru spaţiul "rus".

D. Steşin. Străinii populează jumătate de ţară. A venit rândul Siberiei

Doar într-un vis urât poţi să vezi un asemenea tablou: grupări etnice din Caucazul de Nord şi din Asia Mijlocie se luptă cu chinezii pentru zone de influenţă în Siberia Centrală.

De fapt, aceasta nu e ficţiune, ci realitatea amară din ultimii ani. Datele Rosstatului şi cele primite de la zeci de organizaţii sociologice private conturează un tablou clar. Sudul şi Rusia Centrală sunt aproape pierdute pentru populaţia băştinaşă. În Ţinuturile Stavropol şi Krasnodar, potrivit datelor neoficiale, la 10 locuitori băştinaşi revin deja 3-4 migranţi din Caucazul de Nord şi Asia Centrală. Încă cinci ani şi numărul locuitorilor băştinaşi se va

egala cu cel al veneticilor. Şi această problemă nu se va soluţiona pe cale paşnică.

Deja nu ajung terenuri arabile, deja toate nişele din business sunt ocupate, iar migranţii continuă să vină. E adevărat, nu într-un număr atât de mare. În ultimii 3-4 ani, curentele migraţionale din Caucaz, Asia Centrală şi cea Mijlocie s-au reorientat spre Siberia. În oraşele siberiene vechi, ca ciupercile după ploaie, cresc diasporele naţionale. În Ekaterinburg, în 9 luni, potrivit datelor DOAI, au fost înregistraţi 84 238 de cetăţeni străini. Alţi 13 745 migranţi au primit permis de lucru. În Orenburg, colonia de migranţi oficiali, înregistraţi, numără „doar" 300 de mii de persoane. În Novosibirsk - 200 de mii. Iar în sudul Siberiei deocamdată dormitează China miliardară, care ne aruncă anual câte un milion de compatrioţi pentru trai permanent.

China nu se grăbeşte nicăieri. Aceasta aşteaptă momentul când pe pământurile ruseşti nu vor mai rămâne ruşi şi va putea să revendice veneticilor asiaţi şi caucazieni dreptul asupra acestor teritorii. Singurul lucru ce consolează. Potrivit datelor statistice privind repartizarea migranţilor, nouă, locuitorilor băştinaşi ai Rusiei, ne va rămâne totuşi câte ceva: „zonele agriculturii de risc" mai la nord de Voronej, regiunile noastre cu soluri nefertile cu Pskovul şi Tverul ca anexă, solurile lutoase din Leningrad şi zonele nefertile ale tundrei şi silvotundrei.

Întrebări:

1. Pe cât de real vă pare dvs., ca cititor, tabloul descris în material? Dacă nu e real, de ce a trebuit să fie prezentat acest tablou?

2. Poate acest material să fie numit informaţional sau de informare? Argumentaţi.

3. Ce rol le revine datelor statistice în articol?

4. Găsiţi cuvintele şi expresiile cu ajutorul cărora autorul îşi exprimă sau încurajează emoţiile faţă de „neruşi". Ce fel de emoţii?

5. Există în articol atitudini antimigraţionale, antiislamiste şi antioccidentale? Cum, în ce fel se manifestă acestea?

LITERATURA RECOMANDATĂ

Pentru capitolul 1. „Jurnalistul în conflictul social”

Аклаев А.Р. Этнополитическая конфликтология: анализ и менеджмент. Учебное пособие. — М.: Дело, 2005.

Информационные споры: как в них победить? Решения, рекомендации, экспертные заключения Судебной палаты по информационным спорам при Президенте РФ. - М.: Галерия, 2002. http://www.gdf.ru/books/books/dispute/content.shtml.

Конфликтология. Хрестоматия. Российская академия образования. Московский психолого-социальный институт. — Воронеж: МОДЕК, 2002.

Мельников М.А. Как не угодить под «статью», цитируя расиста. Профессия журналист, № 5, 2001.

Мельников М.А. Время выбора. Несколько слов в пользу саморегулирования в профессиональной журналистике. Журналист № 5. 2001.

Мельников М., Пантелеев Б., Панфилов О. Пресса и терроризм. Обзор и анализ работы журналистов во время захвата заложников в Москве, 23-26 октября 2002 г. Центр экстремальной журналистики, Москва, 2002. http://www.cjes.ru/bulletin/?bulletin_id=35.

Мельников М.А. О работе Большого Жюри: состояние и перспективы. Аналитическая записка. Информационный вестник Союза журналистов России № 2-3, Москва, 2003.

Мельников М.А. Государство и саморегулирование прессы. «Медиа Эксперт» № 3, 2004. http://www.library.cjes.ru/online/?a=con&b_id=655&c_id=7762.

Мельников М.А. Информационные конфликты: проблемы институализации и разрешения. Ежеквартальный научно-практический журнал «Конфликтология - теория и практика», СПб, № 3, 2004.

Становление СМИ в России как инструмента демократии: политика государства и частных корпораций. Отчет о выполнении международного проекта. Издание МГУ, Университет Калгари (Канада), Университет Моунт Эллисон (Канада), Москва, 2003. http://www.pressclub.host.ru/ID/report_part1.doc.

Lista succintă a resurselor Internet pentru capitolul 1. „Jurnalistul în conflictul social”:

http://www.library.cjes.ru - Biblioteca Centrului de jurnalism extrem (CJE) al Uniunii Jurnaliştilor din Rusia.

http://www.library.cjes.ru - Centrul de jurnalism extrem, buletinele „Profesie riscantă”, „Puterea împotriva presei”, „Presa şi alegerile”, „Succese în instanţă”, buletine speciale, anii 2002-2006.

http://www.ruj.ru - Uniunea jurnaliştilor din Rusia, compartimentul „Marele Juriu”.

http://www.gdf.ru/monitor/index.shtml - Fundaţia pentru protejarea transparenţei (glasnosti), compartimentul „Monitor”.

Pentru capitolul 2. „Reflectarea etnicităţii în mass-media în lumina conflictologiei”

Аклаев А.Р. Этнополитическая конфликтология: Анализ и менеджмент. М., 2005.

Досье или рабочие материалы проекта «Разработка методов диагностики толерантности в средствах массовой информации». Под ред В.К. Мальковой. М., ИЭА РАН, 2002.

Диагностика толерантности в средствах массовой информации. Сб. ст. под редакцией В.К. Мальковой. М., ИЭА РАН, 2002.

Макеева Л. «Правовой анализ нормативной базы по разжиганию национальной, социальной, религиозной нетерпимости или розни».//Российская пресса в поликультурном обществе: толерантность и мультикультурализм как ориентиры профессионального поведения. М., НИК, 2002.

Малькова В.К. Методы диагностики этнической толерантности в СМИ (на примере российской прессы). / Диагностика толерантности в средствах массовой информации. М., ИЭА РАН, 2002.

Малькова В. «Не допускается разжигание межнациональной розни...». Книга об этнической журналистике. Из опыта анализа российской прессы. М., 2005.

Малькова В.К. Этнические аспекты журналистики: из опыта анализа российской прессы. М., 2004.

Малькова В.К., Тишков В.А. Этничность и толерантность в средствах массовой информации. М., ИЭА РАН, 2002.

Остановитесь! Оглянитесь! К вопросу об этнической толерантности и конфликтности в российской прессе. Автор- составитель и редактор Малькова В.К. М., ИЭА РАН, 2002.

Профессиональная этика журналиста. Документы и справочные материалы. ФЗГ, сост. Казаков Ю.В. М., 2002.

Pentru capitolul 3.
„Presa şi conflictele religioase”

Кантеров И.Я. «Деструктивные», «тоталитарные»... и далее везде // Религия и право. № 1, 2002.

Килмашкина Т.Н. Конфликтология: социальные конфликты. М., 2004.

Проблемы развития государственно-конфессиональных отношений и социальные концепции ведущих религиозных объединений современной России/Аналитический вестник. № 17 (237). - М.: Аналитическое управление Аппарата Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации, 2004.

Христианство. Словарь. — М.: Республика, 1994.

Lista succintă a resurselor Internet teologice şi religioase conflictologice:

A. Resursele centrelor ştiinţifice, legale şi informaţionale:

http://www.religare.ru/ - Religia şi mass-media
http://portal-credo.ru/ Portalul Credo
http://www.rsnews.net/ - Ştiri din domeniul religiei
http://www.blagovest-media.ru/ - Blagovest - Info
http://www.religio.ru/news/index.html - Lumea religiilor

http://religion.sova-center.ru/ - Centrul SOVA, Religia într-o societate laică
http://religion.ng.ru/ - NG - Religii
http://www.rlinfo.ru/ - Centrul slav de drept
http://www.upelsinka.com/ups.htm - Pagina Upelsinka
http://www.religiovedenie.ru/ - Portalul teologic rus
http://religion.russ.ru/ - Religia în Rusia
http://www.interfax-religion.ru/ - Interfax - religia
http://protestant.ru/ - Protestantul

B. Resursele asociațiilor religioase:

http://www.islam.ru/ — Islamismul
http://cathnews.ru/ — Serviciul catolic de informare
http://www.patriarchia.ru/ — Patriarhia Moscovei, Biserica Ortodoxă Rusă, BOR
http://www.luther.ru/ — Luteranismul în Rusia
http://www.mbchurch.ru/ — Biserica centrală a creştinilor evanghelişti-baptişti din Moscova
http://www.world.bip.ru/world.phtml — Uniunea creştinilor evanghelişti din Rusia
http://www.evangelie.ru/ — „Evanghelia" — portal creştin
http://www.biblelamp.ru/ — Catalogul resurselor creştine
http://www.hari-katha.org/ — „Hari Krishna" — materiale despre vishnuism
http://www.machanaim.org/ — „Mahanaim" — centrul cultural-religios evreiesc
http://www.chassidus.ru/ — „Hasidus în rusă" — bibliografie
http://www.islam.ru/ — „Иslam.ru" — canal informativ
http://www.sufism.ru/ — „Sufism" — catalog tematic
http://www.muslim.ru/ — „Islamismul în Rusia"
http://www.buddhism.ru/ — Budismul, Calea de diamant
http://www.buddha.ru/ — „Centrul budist „Lama Tzonkapa" din Moscova"
http://www.paganism.ru/ — „Credințele păgâne slave" — proiect personal
http://www.atheism.ru/ — „Ateismul ştiințific"
http://www.rpsc.ru/version/index.php — Biserica Ortodoxă de Rit Vechi din Rusia

Pentru capitolul 4. „Limbajul urii: Tipologia greşelilor jurnalistului”

Кожевникова Г. Язык вражды в предвыборной агитации и вне ее. М.: Центр «СОВА», 2004.

Кожевникова Г. Язык вражды в СМИ после Беслана: Поиски врага и ответственность журналистов // Центр «СОВА». Национализм и ксенофобия http://xeno.sova-center.ru/213716E/21728E3/492BB55.

Лихачев В. Политический антисемитизм в современной России // Центр «СОВА». Национализм и ксенофобия http://xeno.sova-center.ru/1ED6E3B/216049A/216214B.

Язык вражды после Норд-Оста // Центр «СОВА». Национализм и ксенофобия http://xeno.sova-center.ru/213716E/21371EF/17B8FC0.

Язык мой... Проблема этнической и религиозной нетерпимости в российских СМИ. М.: Центр «Панорама», 2002.

Pentru capitolul 5. „Reflectarea conflictelor şi dreptul”

Информационные споры: как в них победить? Решения, реко¬мендации, экспертные заключения Судебной палаты по информа¬ционным спорам при Президенте РФ, М., Галерия, 2002. - 392 с.; Изд. 2-е, перераб. и доп. - М.: Престиж, 2005, 424 с.

Китайчик М. Правовые механизмы противодействия «языку вражды» в СМИ, ЗИП, №1, 2005.

Комментарий к закону РФ «О средствах массовой информации». Науч. ред. проф. Монахов В.Н. - авторы-составители Арапова Г.Ю., Глисков А.А., Шишкин Д.Г. - М.: Издательство «СТЭНСИ», 2002. - 416 с.

Политический экстремизм и СМИ: время расставить точки над «1», Комментарий Института проблем информационного права, ЗИП , 8-9, 2002.

Проблемы борьбы с терроризмом. Материалы научно-практической конференции 21 марта 2000 года. - М.: Институт международного права и экономики имени А.С. Грибоедова, 2000 - 256 с.

Профессиональная этика журналиста. Документы и справочные материалы. Составитель Казаков Ю.В. - М.: Галерия, 2002. - 472 с.

Ратинов А.Р., Кроз М.В, Ратинова Н.А., Ответственность за разжигание вражды и ненависти: психолого-правовая характеристика, М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2005. - 256 с.

Свобода массовой информации в Интернете Правовые ус¬ловия реализации. Автор-составитель - проф. Монахов В.Н. Ответственные редакторы Симонов А.К., Горбаневский М.В. М.: РИК «Галерия», 2005. - 416 с.

Materialele resurselor Internet pentru capitolul 5. „Reflectarea conflictelor şi dreptul”:

http://www.smi-nn.ru/?id=950 Convenţia pentru reprimarea terorismului şi Principiile etice privind comportamentul profesional al jurnaliştilor care reflectă actele de terorism şi operaţiunile antiteroriste.

http://www.guelman.ru M. Ghelman. Metoda rusească (Terorismul şi mass-media în mileniul trei).

http://www.cjes.ru/lib/?category_id=4&book_id=582 Raportul OSCE privind reflectarea de către mass-media din Rusia a tragediei din Beslan: accesul la informaţie şi condiţiile de muncă ale jurnaliştilor.

http://www.ruj.ru/index_78.htm L. Krok. Acţiunea psihologică a terorismului. Pagina web a Uniunii Jurnaliştilor din Rusia.

http://www.cjes.ru/bulletin/?bulletin_id=35 Descrierea şi analiza lucrărilor jurnalistice în timpul luării de ostatici în Moscova, la 23-26 octombrie (decembrie 2002). Buletinul Centrului de jurnalism extrem.

http://www.ruj.ru/index_78.htm Rezoluţia Conferinţei UNESCO „Terorismul şi mass-media”. Pagina web a Uniunii Jurnaliştilor din Rusia.

http://www.cjes.ru/lib/?category_id=3&book_id=493 Serghei Loiko. Şoc şi spaimă. Războiul din Irak.

http://www.cjes.ru/about/?page=4&id=1576 Mass-media în timpul actelor teroriste: în zona unei responsabilităţi sporite. Material al Centrului de jurnalism extrem.

Pictor: B. Te
Machetare computerizată: L. Burenkova
Corector: A. Borisova
ИД № 02184 от 30.06.2000
Semnată pentru tipar la 02.10.2006
Formatul 60x90/16
Hârtie ofset. Tiparul ofset
Tirajul 1000 ex. Comanda №
Editura „Drepturile omului”,
119992, Moscova, Bulevardul Zubovsky 17
Pentru scrisori: 101000, Moscova, Poşta Centrală, cutia poştală 207
Tipărită la fabrica de tipar ofset din Obninsk, str. Koroliova 6